

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

AURELIJA BALAIŠYTĖ

ASMENINIŲ FINANSŲ VALDYMO STRATEGIJOS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
doc. dr. G. Černius

VILNIUS, 2012

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

ASMENINIŲ FINANSŲ VALDYMO STRATEGIJOS

Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 61N30005

Recenzentas

2012 03

Vadovas

doc. dr. G. Černius

2012 03

Atliko

FVmns0-01 gr. stud.

A. Balaišytė

2012 03

VILNIUS, 2012

TURINYS

ĮVADAS.....	6
1 ASMENINIŲ FINANSŲ VALDYMAS.....	8
1.1 Asmeninių finansų samprata.....	8
1.2 Asmeninių finansų valdymo samprata.....	12
1.3 Asmeninių finansų valdymo procesas	16
1.3.1 Finansiniai tikslai	16
1.3.2 Esamos situacijos įvertinimas	18
1.3.3 Asmeninių finansų planavimas	22
1.3.4 Pinigų srautų valdymas	25
1.3.5 Rizikos valdymas	33
2 ASMENINIŲ FINANSŲ VALDYMO STRATEGIJA	36
2.1 Strategijos samprata.....	36
2.2 Asmeninių finansų valdymo teorijos	38
2.3 Asmeninių finansų valdymo strategijos.....	39
3 ASMENINIŲ FINANSŲ VALDYMĄ ĮTAKOJANČIŲ VEIKSNIŲ ANALIZĖ.....	48
3. 1 Tyrimo metodologija	48
3.2 Asmeninių finansų valdymo ypatumų Lietuvoje analizė.....	49
IŠVADOS.....	59
LITERATŪRA	62
ANOTACIJA.....	65
ANNOTATION.....	66
SANTRAUKA	67
SUMMARY	68
PRIEDAS	69

LENTELĖS

1 lentelė. Balanso pavyzdinis modelis	19
2 lentelė. Pinigų srautų ataskaitos pavyzdys	21
3 lentelė. Biudžeto sudarymo pavyzdys.....	26
4 lentelė. Gordono (2001), Černiaus (2011) ir Bložienės (2011) asmeninių finansų valdymo strategijų palyginimas.....	42
5 lentelė. Asmeniniai finansai ir gyvenimo etapai	45
6 lentelė. Asmeniniai finansai ir gyvenimo etapai	49
7 lentelė. Taupymo prioritetai skirtingais gyvenimo ciklo etapais	55
8 lentelė. Finansiniai prioritetai gyvenimo cikle.....	56
9 lentelė. Finansiniai prioritetai ir taupymo motyvai	57
10 lentelė. Koreliacijos koeficientai.....	58

PAVEIKSLAI

1 paveikslas. Asmeninių finansų veiksniai ir jų sąsajos	9
2 paveikslas. Fundamentali asmeninių finansų lygtis	10
3 paveikslas. Asmeninių finansų sampratų palyginimas	11
4 paveikslas. Aktyvų ir pasyvų balanso įtaka pinigų srautams	20
5 paveikslas. Finansų valdymo pavyzdys	24
6 paveikslas. Išlaidų skirstymas pagal dažnumą	29
7 paveikslas. Laisvų lėšų skirstymas.	32
8 paveikslas. Gyvenimo ciklo modelis.	39
9 paveikslas. Individo finansinio gyvenimo ciklas ir finansiniai tikslai	40
10 paveikslas. Asmeninių finansų judėjimas.....	41
11 paveikslas. Asmeninių finansų atsargų sudarymas ir panaudojimas	41
12 paveikslas. Kaupimo ir investavimo prioritetai	42
13 paveikslas. Finansinių tikslų nustatymas.....	44
14 paveikslas. Finansiniai prioritetai	46
15 paveikslas. Žinių svarba vertinant finansinę situaciją	50
16 paveikslas. Svarbiausios išlaidų sritys.....	52
17 paveikslas. Laisvų lėšų panaudojimas	53
18 paveikslas. Pajamos, skiriamos taupymui ir investavimui	53
19 paveikslas. Sukauptas finansinis rezervas	54
20 paveikslas. Asmeninių finansų atsargų sudarymas ir panaudojimas.....	58

IVADAS

Asmeninių finansų valdymas yra viena iš pagrindinių sėkmingo finansinio gyvenimo užtikrinimo priemonių. Nepaisant to, Lietuvoje ši sritis nesulaukia deramo dėmesio, ypačiai tarp žmonių, neturinčių glaudžių ryšių su finansais. Nors moksliniai darbai šia tema mūsų šalyje pasirodė jau daugiau nei prieš dešimtmetį, tačiau ir dabar ši finansų mokslo disciplina nėra plačiai taikoma. Vis dėlto, šiuo metu nemažai dėmesio asmeniniams finansams skiria šalies bankai, kitos finansų srityje veikiančios organizacijos.

Neabejotina asmeninių finansų valdymo svarba buvo galima įsitikinti ekonominio nuosmukio metu, kai dalis šalies gyventojų nebuvo pasiruošę pajamų ir išlaidų santykio pasikeitimui – darbo netekimui, įsipareigojimų padidėjimui. Be to, pakilimo laikotarpiu neadekvačiai išaugo skolinimasis, suaktyvėjo neapgalvotas investavimas į įvairias finansines priemones, reikalaujančias ekonominių ir finansinių žinių. Visos šios problemos iškilo dėl asmeninio ekonominio neraštingumo.

Asmeninių finansų valdymo priemonių sujungimas į vieną sistemą ir strategijų paruošimas padėtų įgyvendinti labai svarbų tikslą – sėkmingai valdyti turimą ir būsimą turtą ir įsipareigojimus. Sistemingas finansų valdymas, remiantis iš anksto numatytu veiksmų planu, padėtų siekti užsibrėžtų tikslų. Strategija būtina, nes tai yra priemonė, sujungianti dažniausiai atskirai nagrinėjamas sritis: taupymą, investavimą, pajamų ir išlaidų kontrolę, įsipareigojimų valdymą ir kt.

Tyrimo problema: kokie veiksniai lemia sėkmingą asmeninių finansų valdymą?

Darbo objektas: veiksmų, įtakančių asmeninių finansų valdymą, analizė.

Darbo tikslas: atlikti asmeninių finansų valdymą įtakančių veiksmų analizę ir išskirti svarbiausius strateginio planavimo atžvilgiu.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti asmeninių finansų sampratą ir jų skirtumus.
2. Išskirti veiksmus, užtikrinančius sklandų asmeninių finansų valdymą.
3. Išskirti svarbiausias asmeninių finansų valdymo strategijas.
4. Išanalizuoti asmeninių finansų valdymo ypatumus Lietuvoje.

Darbo metodai: mokslinės literatūros, statistinių duomenų analizė ir sisteminimas, socialinio tyrimo (anketinės apklausos) atlikimas ir rezultatų analizė.

Hipotezė: asmeninių finansų valdymas nėra suvokiamas kaip visuotinai aktuali ir prieinama finansų mokslo sritis.

Darbo struktūra: darbas sudarytas ir trijų dalių. Pirmoje dalyje aptariamos asmeninių finansų sampratos, finansų valdymo ir planavimo ypatumų teoriniai aspektai, analizuojamos

skirtingų autorių nuomonės. Antroje dalyje pateikiama strategijos samprata, pateikiamos asmeninių finansų valdymo teorijos ir išanalizuojami galimi asmeninių finansų valdymo strategijų pavyzdžiai. Trečioje dalyje pateikiama situacijos Lietuvoje analizė, remiantis statistiniais duomenimis ir atlikta anketine apklausa. Remiantis literatūra ir atliktais tyrimais sukuriamos asmeninių finansų valdymo strateginės gairės, sudaromas modelis, atspindintis ryšius tarp realiai taikomų ir rekomenduojamų finansinių priemonių.

1 ASMENINIŲ FINANSŲ VALDYMAS

1.1 Asmeninių finansų samprata

Asmeninių finansų tema ir šios finansų srities suvokimas nėra vienareikšmis. Daugiausia skirtumų tiriamuosiuose darbuose ir nesutarimų tarp mokslininkų, nagrinėjančių šią temą, atsiranda tada, kai reikia apibrėžti sritį, kurią apima asmeniniai finansai ir tai, kas iš tiesų yra valdoma. Čia vyrauja dvi nuomonės. Pirmoji susiformavusi nuomonė tokia, kad asmeniniai finansai yra finansų mokslo sritis, analizuojanti žmonių esamų ir būsimų piniginių lėšų ir turto valdymo ypatumus (Garman ir Forgue (2007), Klimavičienė, Jurevičienė 2007), Černius (2011) ir kiti). Kitas požiūris paremtas bendra visuomenėje susiformavusia nuomone, kad valdomi gali būti tik laisvi pinigai, tai reiškia, kad ieškoma būdų, kaip laisvas finansines lėšas investuoti, siekiant teigiamos grąžos (Taujanskaitė ir Jurevičienė, 2010). Šis požiūris ydingas, nes remiantis juo, asmeninių finansų valdymu galėtų užsiimti tik asmenys, turintys finansinį išsilavinimą arba ekonominių – finansinių žinių.

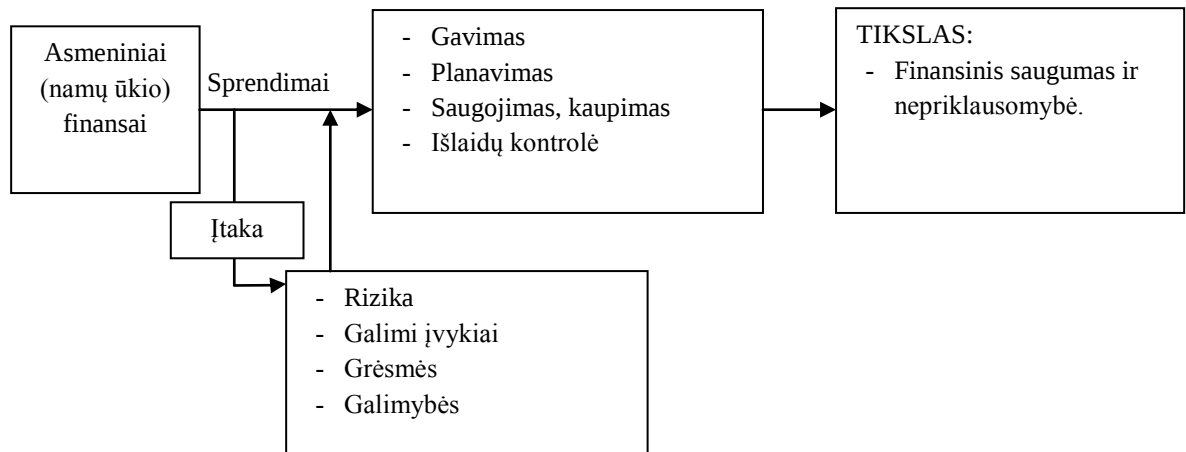
Taujanskaitė ir Jurevičienė (2010) teigia, kad pastarąjį dešimtmetį asmeniniais finansais domėjosi žmonės, susiję su finansine veikla, todėl įsivyravo bendra nuostata, kad asmeninių finansų valdymas yra tapatus laisvų finansinių lėšų investavimui (p. 104). Ši nuomonė svarbi ne tiek moksliniu aspektu, kiek kaip visuomenės ugdymo ir finansinio švietimo atskaitos taškas. Jei asmeninius finansus analizuotume kaip laisvų lėšų valdymo sistemą, ši finansų mokslo sritis apimtų šiuos elementus: taupymą (lėšos sąskaitose, indėliai) ir investavimą (akcijų rinkos, obligacijos, išvestinės finansinės priemonės, Vyriausybės vertybiniai popieriai ir t.t.).

Pastaroji nuomonė, kai asmeniniai finansai siejami tik su laisvų lėšų valdymu, gali būti naudojama kaip pagrindas informuojant visuomenę apie asmeninių finansų valdymą apskritai ir jo svarbą tiek kiekvienam visuomenės nariui ar namų ūkiui atskirai, tiek visai visuomenei. Tai, kad valdant laisvas lėšas – taupant ir investuojant – dirbama su labai svarbia asmeninių finansų valdymo proceso sudedamąja dalimi dar nereikia, kad to pakanka ir kad kiti procesai tampa nesvarbūs. Apskritai, laisvos piniginės lėšos yra pasekmė anksčiau tinkamai tvarkytų finansų: pajamų ir išlaidų valdymo, planavimo ir kt.

Nepaisant įsivyravusios anksčiau minėtos nuomonės, Lietuvos ir pasaulio žodynai asmeninius finansus apibrėžia kaip visuotinai svarbų finansų mokslų potipį. Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje (2004), pateikiamas toks apibrėžimas: „finansai (pranc. Finance – piniginės lėšos) – ekonominių santykių, susijusių su piniginių lėšų įvairių fondų sudarymu, naudojimu, paskirstymu ir

perskirstymu, visuma (p. 102). Visuomenėje dažnai cituojama enciklopedija Wikipedia asmeninius finansus apibrėžia kaip asmens ar namų ūkio finansinių principų taikymą. Čia išskiriami būdai, kuriais asmenys ar namų ūkiai gauna, planuoja, saugo ir leidžia pinigus atsižvelgiant į riziką ir galimus įvykius ateityje. Asmeniniai finansai apima šiuos finansinius produktus: einamąsias ir kaupiamąsias sąskaitas, kreditines korteles, vartojamąsias paskolas, investicijas į akcijų rinką, pensijos planavimą, draudimą ir pajamų mokestį bei visų šių produktų valdymą. Ši nuomonė pakartojama finansų žodyne, kuriame aiškinama, kad asmeniniai finansai yra finansinių principų taikymas individualiai arba šeimoje, priimant piniginius sprendimus. Juose aptariami būdai, kuriais asmenys gauna, saugo ir išleidžia piniginius išteklius per tam tikrą laikotarpį, atsižvelgiant į finansinę riziką ir galimus ateities įvykius (The free dictionary). Verslo žodynas (Business dictionary¹) pateikia panašią sampratą: asmeniniai finansai – tai įmonės finansų valdymo principų ir metodų taikymas asmens piniginiuose reikaluose, ypač finansinių šaltinių diversifikavimo metoduose. Svarbiausias tikslas – finansinis saugumas ir nepriklausomybė, kad asmuo ar šeima turėtų galimybę susitvarkyti su planuotomis ir neplanuotomis finansinėmis situacijomis. Asmeniniai finansai apima apdairių finansinių sprendimų priėmimą, planavimą, taupymą, investavimą, draudimo, mokesčių, pensijos ir turto planavimą.

Apibendrinant aukščiau pateiktas sampratas autorė sudarė ir pateikia apibendrintą grafinį vaizdą, kuris padeda aiškiau suprasti išreikštas mintis:

1 paveikslas. **Asmeninių finansų veiksniai ir jų sąsajos**

Susiejus šiuos teiginius galima pastebėti, kad asmeniniai (ar namų ūkio) finansai jungia būdus ir išreiškia pagrindinius principus, kaip finansai yra gaunami, kaupiami, planuojami ir leidžiami, atsižvelgiant į galimus išorės veiksnius (numatytus ir nenumatytus įvykius, galimybes, iškilusias grėsmes ir riziką), siekiant esminių užsibrėžtų tikslų. Plačiąja prasme – tai finansinių priemonių taikymas siekiant finansinės gerovės.

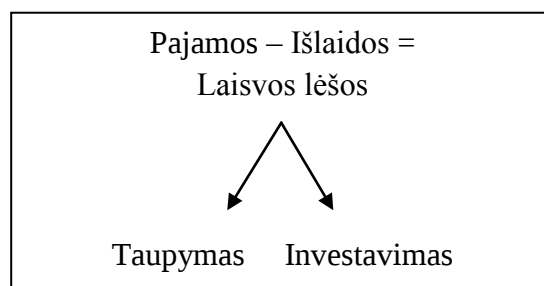
¹ <http://www.businessdictionary.com/definition/personal-finance.html>

Dauguma autorių taip pat išreiškia platų požiūrį į asmeninius finansus, taip paneigdami sampratą apie laisvų lėšų valdymą teisingumą ir priimtinumą. Garman ir Forgue (2007) asmeninius finansus apibūdina kaip „mokslą apie asmens ir šeimos išteklius, kurie yra svarbūs siekiant finansinės sėkmės. Tai pirmiausia apima žmonių pinigų leidimo, taupymo, saugojimo ir investavimo įpročius. Be to, asmeniniai finansai apima ir finansų ir karjeros planavimą, biudžeto sudarymą, mokesčių valdymą, rizikos įvertinimą, skolinimąsi bei pensijos planavimą ir turto valdymą“ (p. 4). Asmeniniai finansai gali būti siejami su piniginių išteklių įgijimu, kaupimu, kontroliavimu, naudojimu ir rizikos minimizavimu. Asmeniniai finansiniai santykiai atsiranda judant piniginiams lėšoms jų formavimosi ir naudojimo procesuose (Klimavičienė, Jurevičienė 2007). Černius (2011) finansams apibrėžti naudoja apibendrintą (asmeninių, įmonės, valstybės) finansų sampratą – tai „pinigų gavimo, paskirstymo, kaupimo, investavimo ir kontrolės sistema“ (p. 13).

Tuo tarpu Jurevičienė (2008) teigia, kad asmeniniai finansai susiję su asmens nustatytų tikslų siekimu. Todėl būtina nustatyti, įvardinti tuos siektinus tikslus (p. 34). Čia išreiškiama kita labai svarbi asmeninių finansų valdymo idėja: visa į valdymo procesą įdedamų pastangų prasmė – tikslai, kuriuos norima įgyvendinti. Šį požiūrį patvirtina Sungaila (2008), teigdamas, kad „asmeninių finansų tikslas – perkelti tam tikrą vartojimo lygį per įvairius gyvenimo etapus visame gyvenimo cikle“ (p. 3). Gyvenimo cikle reikia įvertinti galimus finansinius rūpesčius ir gyvenimo situacijas, tiesiogiai darančias įtaką finansiniams sprendimams.

Jurevičienė (2008) pateikia sampratą, kad asmeniniai finansai yra visų šių trijų kintamųjų – pajamų, išlaidų ir laisvų lėšų (jas galima taupyti arba investuoti) – visuma. Čia apjungiamos abi prieš tai minėtos pozicijos, nes atskirai išskiriamas pajamų ir išlaidų planavimas, bei atskirai pateikiama laisvų lėšų kategorija.

Jurevičienė ir Taujanskaitė (2010) siūlo asmeninius finansus apibrėžti šia fundamentalia lygtimi (p. 105). Ši lygtis (2 paveikslas) parodo, kad kalbant apie asmeninius finansus, turime kalbėti apie visas tris sudedamąsias dalis: pajamas, išlaidas ir tai, ką galima vadinti pirmųjų sudedamųjų dalių rezultatu, – laisvasias lėšas.

2 paveikslas. **Fundamentali asmeninių finansų lygtis**

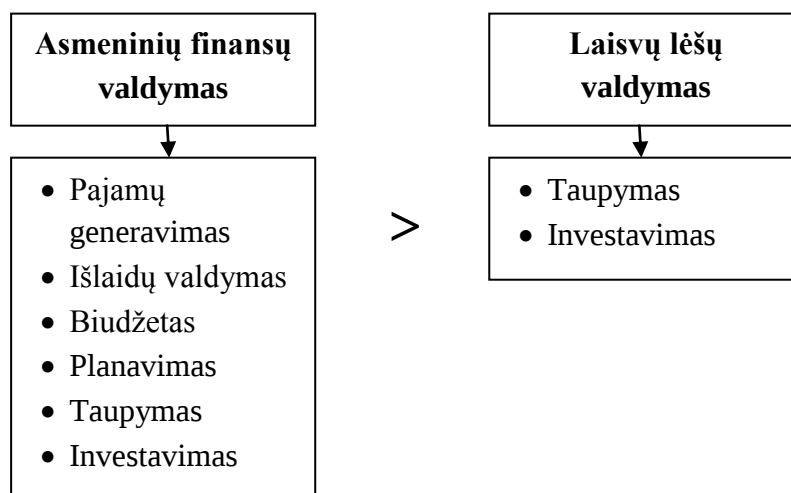
Šaltinis: Jurevičienė ir Taujanskaitė (2010, p. 105)

Pasak autorių, ši lygtis parodo aiškią kintamųjų tarpusavio sąveiką: pavyzdžiui, didinant pajamas ir nekeičiant vartojimo lygio galima ženkliai padidinti laisvų lėšų kiekį ir atvirkščiai – mažinant išlaidas ir nekeičiant pajamų kiekio laisvų lėšų suma taip pat išauga (p. 105).

Jurevičienė ir Gausienė (2010) asmeninius finansus sieja su „pinigų srautais, kuriais disponuoja asmuo“ (p. 223). Tačiau asmeniniai finansai analizuoja ne tik vieno asmens pinigų srautus, bet ir namų ūkių pajamas ir išlaidas. Pasak Ramanausko ir Jakaitienės (2007), namų ūkių finansai, jų pajamos ir išlaidos yra išskirtinai svarbūs ekonomikai. Pasak autorių, tai rodikliai, parodantys: esamą bendrą gerovės lygį, ekonominę pažangą ir gerovę (p. 25).

Šiuolaikinėje visuomenėje sąvoka „namų ūkis“ tampa sunkiai apibrėžiama. Statistikos departamentas šią sąvoką apibrėžia taip: „Namų ūkis – atskirai gyvenantis vienas asmuo arba grupė viename būste gyvenančių asmenų, kurie dalijasi išlaidas ir bendrai apsirūpina gyventi būtinomis priemonėmis. Giminytės ar vedybiniai ryšiai tarp namų ūkio narių nebūtinai“. Taigi, kalbant apie asmeninius finansus negalima apsiriboti asmeniu kaip individu. Būtina kalbėti apie viso namų ūkio finansus ir jų valdymą.

Lyginant dvi pateiktas asmeninių finansų sampratas galima išskirti pagrindinius veiksnius, sudarančius kiekvieną jų.

3 paveikslas. Asmeninių finansų sampratų palyginimas

Apibendrinant galima teigti, kad laisvų lėšų valdymas negali būti tapatinamas su asmeninių finansų valdymu. 3 paveiksle matyti, kad laisvos lėšos ir jų valdymas yra sudedamoji asmeninių finansų valdymo dalis.

Asmeniniai finansai aktualūs visais gyvenimo etapais, kuriais būtina suvaldyti pinigų srautus (kiek lėšų reikės skirtingais laikotarpiais asmeniui ar namų ūkiui), jų gavimo šaltinius (skolinimasis, taupymas, investicijos), apsidraudimą nuo galimų rizikos faktorių (mirtis, liga, turto praradimas). Taigi, būtina atsieti asmeninių finansų sampratą suvokimą nuo tų vertinimų, kuriuose tai apibrėžiama tik kaip veiksmai su laisvomis finansinėmis lėšomis. Atsižvelgiant į tai, sukuriamas platus ir atviras požiūris į šią finansų mokslo sritį. Apibendrinant galima apibrėžti, kad kalbant apie

asmeninius finansus bus analizuojami esamų ir būsimų piniginių lėšų ir turto valdymo ypatumai: pajamų gavimas (šaltinių diversifikacija), išlaidų valdymas ir kontrolė (vartojimas, taupymas, investavimas).

1.2 Asmeninių finansų valdymo samprata

Finansų valdymas gali būti apibrėžiamas kaip finansinių sprendimų procesas (Gaidienė, 1998, p. 7). Pasak šios autorės „finansų valdymo procesas gali būti apibūdintas taip pat kaip ir kiekvienas kitas valdymas. Tai: planavimas, veiksmų koregavimas ir kontroliavimas, atsiskaitymas“. Nepaisant to, kad čia apibrėžiamas valdymas įmonės lygmeniu, tačiau asmeninių finansų valdymas (kaip ir bet koks kitas valdymas) gali būti apibrėžiamas ta pačia samprata. Kancerevyčius (2006) finansų valdymo tikslu įvardina siekį maksimizuoti naudą (ją tiksliausiai galima įvertinti išreiškiant turtu, pinigais) (p. 114). Melnikas ir Smaliukienė (2007) valdymą apibrėžia kaip „tam tikro subjekto, siekiančio įgyvendinti savo interesus, kryptingas poveikis tam tikram objektui“ (p. 8). Panašią nuomonę išreiškia Martin ir kt. (1982) – autoriai teigia, kad apdairus finansų valdymas gali būti efektyviausia asmenų ar šeimų naudojama priemonė, siekiant kaip įmanoma padidinti gaunamą naudą (p. 4).

Jurevičienė ir Gausienė (2010) teigia, kad „asmeninių finansų valdymas gali būti apibrėžiamas kaip finansinio turto valdymo procesas, vykdomas remiantis tam tikrais principais (p. 223). Konkretesnę sampratą pateikia Augutienė (2009). Ji asmeninių finansų valdymą apibrėžia kaip efektyvų asmeninių pajamų ir išlaidų valdymą (registravimą, taupymą, investavimą), siekiant įgyvendinti trumpalaikius ir ilgalaikius finansinius tikslus. Svarbiausia finansų valdymo paskirtimi autorė įvardina galimybę visada turėti pinigų (p. 2). Dictionary of business (2004) finansų valdymas apibrėžiamas kaip visų procesų, susijusių su efektyviu trumpalaikių ir ilgalaikių finansinių išteklių įsigijimu ir diegimu, valdymas (p. 175).

Varanauskienė (2009) asmeninių finansų valdymą apibrėžia kaip kasdienius piniginius atsiskaitymus ir jų tvarkymą, trumpalaikių ir ilgalaikių finansinių planų sudarymą ir jų įgyvendinimą, apsidraudimą nuo galimų neplanuotų išlaidų ar nuostolių, racionalų turimo ar sukaupto finansinio turto paskirstymą (p. 12). „Swedbank“ asmeninių finansų instituto internetinėje svetainėje ši sąvoka apibrėžiama taip: finansų valdymu vadinamas asmeninių finansų (žmonių, namų ūkių pinigų) tvarkymas, su šiais pinigais susiję finansiniai sprendimai.

Černius (2011) valdymą apibrėžia kaip procesą, kurio metu siekiama konkretaus, iš anksto numatyto tikslo (p. 16). Martin ir kt. (1982) teigia, kad finansų valdymo funkcijos turi sieti planavimą, kontrolę, veiksmų rengimą ir sprendimų priėmimą. Sudedamoji dalis „planavimas“ apima tikslų nustatymą ir apibrėžimą, kaip jų bus pasiekta (p. 5).

Kalbant apie asmeninių finansų valdymo procesą, susiduriama su kelių skirtingų sampratų tapatinimu. Tai daro neigiamą poveikį siekiant susieti ir lyginti skirtingų autorių nuomones analizuojama tema. Dažniausia problema – „finansų valdymo“ ir „finansų planavimo“ sampratų tapatinimas. Pavyzdžiui, Nissenbaum ir kt. (2004) finansų planavimą pateikia kaip septynių žingsnių sistemą, kuri neabejotinai gali būti pavadinta „finansų valdymo sistema“: tai „finansinės situacijos nustatymas, tikslų nustatymas, plano sukūrimas, finansinės informacijos kaupimas, biudžeto sudarymas, darbas su skolomis, trūkumais ir kreditiniais įsiskolinimais, progreso stebėsena“ (p. 10). Panašią nuomonę išreiškia ir Bložienė (2011), teigdama, kad „finansinis planavimas turi tris svarbiausius etapus: tikslo numatymas, jo įkainojimas, tikslo sumos paskirstymas laike“ (p. 12). Šios sampratos beveik analogiškos anksčiau analizuotiems autorių teiginiams apie finansų valdymą ir gali būti laikomos jo dalimi.

Įvairūs autoriai (Bložienė (2011), Černius (2011), Jurevičienė ir Gausienė (2010), Kapoor (2008), Martin ir kt. (1982), Nissenbaum (2004) ir kiti) įvardina svarbiausius finansų valdymo etapus bei jų ypatumus, kuriuos apjungus galima sudaryti veiksmų seką, kuria remiantis turi būti vykdomas asmeninių finansų valdymo procesas:

- Finansinio tikslo nustatymas (ko siekiama):
 - Tikslas turi būti aiškus, tinkamai suformuluotas, lengvai suvokiamas.
 - Tikslas turi būti realistiškas.
 - Svarbu gebėti atskirti norus ir poreikius, keliant tikslus prioritetu reikia laikyti tą laikotarpį ateityje, kai pajamos gali būti mažesnės už poreikius.
 - Iškeltas tikslas turi būti įkainotas (išreikštas konkrečia verte, kurią galima išmatuoti siekiant įvertinti tikslo pasiekimo lygį).
 - Iškeltas tikslas gali turėti kelis tarpinius tikslus, kurie lemia pagrindinio tikslo įgyvendinimą.
- Esamos situacijos įvertinimas (kokia dabartinė padėtis):
 - Esama situacija įvertinama peržiūrint pajamas ir išlaidas, turtą, įsipareigojimus.
 - Esama finansinė situacija yra esminė prielaida nustatant finansinį tikslą, todėl įvertinimas padeda užtikrinti realaus finansinio tikslo numatymą.
 - Esamos situacijos nustatymas vertinamas kaip atskaitos taškas, nuo kurio bus stebimas progresas (regresas) asmens finansinėje situacijoje.
- Išteklių poreikio nustatymas (kokių išteklių – pajamų ir laiko – reikės tikslui pasiekti):
- Planavimas (tikslo siekimo planas):
 - Sudaromi keli alternatyvūs planai, iš kurių išrenkamas optimaliausias variantas.

- Planai gali būti išskaidomi pagal laikotarpį: ilgalaikiai planai susieja kelis vidutinio laikotarpio planus, o šie – trumpalaikius.
- Tikslo suma (įkainojimas, vertė) paskirstoma laike.
- Svarbiausias plano aspektas – būtinybė nuosekliai jo laikytis.
- Veiksmai (plano įgyvendinimas):
 - Plano įgyvendinimo metu reikia vengti blaškymosi, laikytis numatytų veiksmų.
- Kontrolė (situacijos kontroliavimas):
 - Įvertinama, ar veiksmai įgyvendinami pagal numatytą planą.
 - Galima kontrolės pasekmė – veiksmų plano koregavimas.
- Tikslo pasiekimas.

Visi šie asmeninių finansų valdymo elementai atlieka svarbią funkciją kuriant asmeninių finansų valdymo strategijas, ypač suasmeninant jas ir pritaikant konkrečiam asmeniui ar namų ūkiui. Standartinio ir visiems atvejams tinkančio scenarijaus nėra, kadangi nuo iškelto tikslo ar esamos finansinės situacijos priklauso ir veiksmai, kurių turi būti imamasi siekiant finansinės gerovės: reikalingi skirtingi ištekliai, planai, veiksmai, kontrolės funkcijos.

Analizuodami asmeninių finansų valdymo elementus, autoriai išskiria skirtingas svarbiausias jų sudedamąsias dalis. Jurevičienė ir Gausienė (2010) apibendrina, kad asmeninių finansų valdymo procese svarbiausi šie elementai: išlaidų valdymas, rizikos valdymas (draudimas), įsipareigojimų valdymas (kreditai), pensijų planavimas (privatus pensijų kaupimas), mokesčių valdymas (jų lengvatos), turto valdymas (investavimas ir kt.), pajamų didinimas (p. 224). Kapoor (2008) finansų valdymo procese apjungia aštuonis skirtingus komponentus, kurių suderinimas užtikrina sėkmingą finansinę situaciją: gavimas, planavimas, taupymas, skolinimasis, išlaidos, rizikos valdymas, investavimas, išėjimo į pensiją ir turto planavimas (p. 34). Garman (1999) išskiria šešis žingsnius, svarbius siekiant finansinių tikslų: „planavimą, pinigų ir skolų valdymą, išlaidų valdymą, pajamų ir turto apsaugą, investicijų planavimą, išėjimo į pensiją ir turto planavimą“ (p. 18).

Kitų autorių darbuose atsispindi analogiška tendencija, svarbiausi veiksniai išlieka panašūs: pajamų planavimas, gavimas ir didinimas, išlaidų planavimas, valdymas ir kontrolė, įsipareigojimų ir skolinimosi planavimas ir mažinimas, rizikos vertinimas ir valdymas, laisvų lėšų valdymas (taupymas, investavimas), turto valdymas, pensinio laikotarpio planavimas. Visi šie elementai susiję su tam tikrais procesais: tikslų kėlimu, planavimu, valdymu, vertinimu ar kontrole. Taigi, asmeninių finansų valdymas ir yra procesas, kurio metu priimami finansiniai sprendimai, valdomas finansinis turtas ir siekiama įgyvendinti išskeltus trumpalaikius ir ilgalaikius tikslus.

Asmeninių finansų valdymas turi tam tikras taisykles. Jas padeda išreikšti keli rodikliai: bendra valdomo turto vertė (asmeninis finansinis balansas), skolų ir turto santykis, laisvos namų ūkio lėšos, įplaukų struktūra, turto struktūra, aktyvų pelningumas, likvidumo rodiklis, taupymo lygis ir kt. (Černius (2011, p. 170), Maldeikienė (2005, p. 29), Sungaila (2008, p. 8).

Bendra valdomo turto vertė (asmeninis finansinis balansas) parodoma iš viso turimo turto sumos atėmus turimus įsipareigojimus (Turto vertė = turtas – įsipareigojimai). Skolų ir turto santykis išreiškiamas turimų skolų ir valdomo turto santykiu (Santykis = skolos / turtas). Šie du rodikliai skirtingais aspektais išreiškia tą patį dalyką – kuri turimo turto dalis priklauso asmeniui ir į kokią dalį gali pretenduoti kreditoriai. Jei skolų ir turto santykis išreiškiamas verte nuo nulio iki vieneto (vertė gali būti ir mažesnė, ir didesnė už šias reikšmes), tai asmeninis finansinis balansas tuos pačius skaičius išreiškia pinigine verte. Jei šio rodiklio reikšmė išreiškiama rinkos kaina, atsiranda galimybė realiai įvertinti, kiek turimas turtas vertas šiuo metu, tai yra, kokią sumą būtų galima gauti jį pardavus.

Laisvos namų ūkio lėšos parodo pajamų ir išlaidų santykį (Laisvos lėšos = pajamos – išlaidos). Šis rodiklis išreiškia tai, ką atskleidžia ir standartinis asmens ar namų ūkio pajamų ir išlaidų balansas (pinigų srautų ataskaita): kiek pajamų yra išleidžiama poreikiams patenkinti ir kokia suma lieka nepanaudota. Bložienė (2011) teigia, kad tai yra „svarbiausia asmeninių finansų valdymo taisyklė – išlaidos neturi viršyti pajamų (p. 7).

Trys iš pradžioje paminėtų rodiklių gali būti siejami ir analizuojami kartu: įplaukų struktūra, turto struktūra ir aktyvų pelningumas. Visais šiais rodikliais analizuojamas tie patys veiksniai: aktyvai (turtas, generuojantis pajamas) ir pasyviosios pajamos (tik tos pajamos, kurias generuoja aktyvai). Įplaukų struktūra (Įplaukų struktūra = pasyviosios pajamos / visos pajamos) parodo, kokią dalį visų pajamų sudaro pasyviosios pajamos. Kuo šis rodiklis didesnis, tuo geriau – tai rodo, kad didesnę dalį savo pajamų asmuo gauna pasyviai (iš padarytų investicijų), o ne iš darbinės veiklos. Aptartajam artimas ir kitas analizuojamas rodiklis: turto struktūra (Turto struktūra = aktyvai / visos turtas). Analogiškai įplaukų struktūrai, kuo šis rodiklis geresnis, tuo geriau, nes tai reiškia, kad asmuo turi daugiau turto, kurio ne tik nereikia išlaikyti, bet jis generuoja papildomas (pasyvias) pajamas. Šiuos du rodiklius apjungia ir esminę informaciją pateikia „aktyvų pelningumas“ (Aktyvų pelningumas = pasyviosios įplaukos / aktyvai). Čia galima matyti, kiek uždirbo vienas į aktyvus investuotas litas. Atsižvelgiant į aktyvų efektyvumą galima atsisakyti neefektyvių aktyvų (ar dalies jų), siekiant sukurti optimalų investicijų portfelį.

Likvidumo rodiklis (Likvidumas = piniginės lėšos / mėnesinės išlaidos) parodo, kiek žmogus gebėtų išgyventi praradęs nuolatinius pajamų šaltinius. Rekomenduojama, kad asmuo ar namų ūkis būtų sukaupęs mažiausiai 3-6 mėnesių išlaidų sumą, optimaliai 6-12 mėnesių išlaidų sumą. Taigi, kuo rodiklis aukštesnis, tuo geriau. Vis dėlto, jei šis skaičius yra labai didelis (viršija

12), tai rodo, kad sukauptos lėšos naudojamos neefektyviai. Perteklius turi būti perkeltas į turtą, generuojantį papildomas pajamas (aktyvus), taip gerinant anksčiau aptartus rodiklius (įplaukų, turto struktūrą, aktyvų pelningumą).

Taupymo lygis parodo, kiek metinių pajamų yra sutaupoma (Taupymo lygis = santaupų suma / metinės pajamos). Rekomenduojama, kad asmenys sulaukę 20 metų taupyti 12-15 procentų ikimokestinių pajamų, 30-40 metų – 20-25 procentus savo pajamų (Sungaila, 2008, p. 11).

Visus ar dalį šių rodiklių galima naudoti siekiant įvertinti, ar asmeninių finansų valdymo procesas vyksta efektyviai, ar jį dar reikia patobulinti. Jei valdant finansus iškyla problemų, minėti rodikliai padeda identifikuoti, kur konkrečiai yra problema. Rodiklių analizė nėra vienkartinis kontrolės elementas, skaičiavimai ir jų peržiūra turi vykti nuolat, pasirinkus tam tikrą priimtina laiką intervalą.

1.3 Asmeninių finansų valdymo procesas

1.3.1 Finansiniai tikslai

Valdant asmeninius finansus ir siekiant gero rezultato turime atsižvelgti į daugybę taisyklių. Tačiau išsikeliant pagrindinį finansinį tikslą jokių taisyklių nėra. „Mūsų finansiniai tikslai skiriasi ir priklauso nuo troškimų, poreikių, amžiaus ir galimybių (Maldeikienė, 2005, p. 17). Išsiaiškinus asmens prioritetus, gali būti iškeliamas tikslas – tai, ko tikimasi pasiekti darbo su asmeniniais finansais metu.

Tikslų nustatymas nėra paprastas procesas, to reikia mokytis. Tam, kad tikslus pavyktų įgyvendinti, Martin ir kt. (1982) pataria išmokti atskirti „norus“ nuo „tikslų“ (p. 8), (pavyzdžiui, noras – būti turtingu, tikslas – turėti sąskaitoje milijoną). Pasak Černiaus (2011), tikslas turi būti išreikštas ne kokybiniais, o kiekybiniais, išmatuojamais dydžiais. Ši tikslo formulavimo dalis ir paverčia norus tikslais (p. 32). Čia autoriai išreiškia vieną svarbiausių tikslo savybių – įkainojimą.

Planuojant asmeninius finansus gali būti iškeliamas vienas pagrindinis, apibendrintas tikslas, pavyzdžiui „finansinė laisvė“, „finansinis saugumas“ ir pan. Konkretinant tikslus, jie gali būti suskaitomi į smulkesnes dalis ir išskaidomi laike: nuo trumpalaikių iki ilgalaikių tikslų. Suderinta skirtingų laikotarpių tikslų sistema leidžia pasiekti anksčiau užsibrėžto, pagrindinio tikslo.

Schafer (2004) išskiria tris finansinių tikslų rūšis: finansinį apsisaugojimą, finansinį saugumą ir finansinę laisvę:

- Finansinis apsisaugojimas pasižymi tuo, kad pasiekus šį tikslą ir susiklosčius nepalankioms aplinkybėms, išlieka galimybė toliau gerai gyventi, nes turima pakankama santaupų suma (ji siekia 6-12 mėn. įprastų išlaidų). Šis tikslas laikomas trumpalaikiu.

- Finansinis saugumas – jo pagrindinis bruožas tai, kad asmuo turi sukauptą kapitalą ir gali išgyventi iš už jį gaunamų palūkanų (tai reiškia, kad nedirbdamas asmuo gali išgyventi, nes finansuojamos visos jo būtinosios išlaidos).
- Finansinė laisvė užtikrina galimybę įgyvendinti visas svajones. Čia svarbiausia sukurti sistemą, kuri finansuotų visas išlaidas (kurtų pasyvių pajamų srautą), reikalingas ne tik būtinosioms reikmėms, bet ir visoms svajonėms įgyvendinti (p. 229-253).

Kapoor (2008) finansinius tikslus siūlo išskaidyti į tris laikotarpius:

- Trumpalaikiai tikslai – tie, kurie bus įgyvendinti per artimiausius metus (pavyzdžiui, taupymas atostogoms ar mažų skolų grąžinimas).
- Vidutinio ilgio laikotarpio tikslai – apima laikotarpio nuo dviejų iki penkių metų tikslus.
- Ilgalaikiai tikslai – apima ilgesnio nei penkių metų laikotarpio tikslus, tokius kaip pensinis amžius ar kaupimas didelėms išlaidoms po daugelio metų (p. 9).

Dažniausiai ilgalaikiai tikslai susiję su asmens ar šeimos prioritetais ir vertybėmis. Įprastai ilgalaikiai tikslai susiję su: vaikų išsilavinimu, finansinės laisvės siekiu sulaukus tam tikro amžiaus ar pasiruošimu galimiems finansiniams poreikiams pensiniu laikotarpiu. Nepriklausomai nuo tikslų pobūdžio, jų pasiekimas labai priklauso nuo gebėjimų taupyti ir investuoti. (Martin ir kt., 1982, p. 8).

Skirtingų laikotarpių tikslai tarpusavyje turi būti derinami, nes sėkmingas trumpalaikių tikslų įgyvendinimas gali (ir turi) įtakoti vidutinės trukmės ir ilgalaikių tikslų sėkmę. Martin ir kt. (1982), kalbėdami apie skirtingų trukmių tikslų sąsajas, siūlo konkrečiai apibrėžti ilgalaikius tikslus, ilgalaikį terminą padalinti į mažesnius – pavyzdžiui, 5 metų – laiko intervalus arba ilgalaikį tikslą išskaidyti į vidutinės trukmės tikslus, šiuos – į trumpalaikius (p. 8). Taip, pasiekus daug trumpalaikių „mažų“ tikslų, įgyvendinamas svarbiausias, ilgalaikis tikslas.

Kapoor (2008) pateikia principus, kurie užtikrina, kad finansiniai tikslai būtų efektyvūs:

- Realistiškumas – tikslai turi būti pagrįsti esama situacija (pajamomis, išlaidomis, turimais įsipareigojimais, turtu, kompetencija).
- Tikslus įvertinimas – svarbu tiksliai įvardinti terminą, sumą ir šaltinius, skirtus tikslo įgyvendinimui. Konkrečiai nustatyti tikslai padeda sudaryti planą, kuriuo remiantis jie bus pasiekti. Abstraktus tikslo įvardinimas, nepagrindžiant jo išmatuojamumo galimybe, yra kliūtis siekiant efektyvaus proceso.
- Apibrėžtumas laike – šis principas leidžia įvertinti pažangą, kuri yra padaryta, siekiant įgyvendinti užsibrėžtą tikslą.
- Reikalingumas – keliant finansinius tikslus būtina realiai įvertinti, atskiriant „poreikius“ nuo norų. Kadangi tikslų įvairovė yra didžiulė, būtina atsisakyti tokių, kurie keltų riziką finansiniam saugumui

Panašius principus pateikia ir Černius (2011), tikslų sudarymui siūlydamas naudoti SMART modelį:

- Specific (konkretu) – tikslas suformuluotas paprastai ir aiškiai, aiškiai suvokiant valdomą procesą. Tikslas turi būti apibūdinamas kaip pageidaujamo dalyko siekis (suformuluotas kaip pozityvus teiginys).
- Measurable (išmatuojama) – iš formuluotės turi matytis tikslo sudedamosios dalys (pateikiamas pavyzdys – pasyviosios pajamos turi padengti išlaidas poreikiams, kurios turi būti išmatuotos iš anksto).
- Achievable (pasiekama) – įvertinę visus savo poreikius ir numatę turtą, reikalingą patenkinti šiems poreikiams, matome, ar įgyvendinti tikslą realu. Gali būti, kad tikslą pasiekti yra labai sunku, tam reikia per daug laiko ir jėgų.
- Realistic (realu) – realiam tikslui turi būti numatyti konkretūs, aiškūs tarpiniai tikslai.
- Timed (apibrėžta laiku) – konkrečiai numatoma, kada bus pasiekti tarpiniai ir galutinis tikslai, suformulavus tikslą pradedama veikti nedelsiant (p. 41-43).

Paskutinioji taisyklė keliant tikslus – identifikuoti tikslo įgyvendinimo datą. Pasak Martin (1982), kai žmogus yra suvaržytas laiko, jis turi papildomą paskatą veikti efektyviau (p. 8).

Apibendrinus, galima daryti išvadą, kad kiekvienas žmogus tikslą turi nusistatyti atsižvelgdamas į savo individualius poreikius, tačiau siekdamas efektyvaus tikslo įgyvendinimo asmuo privalo laikytis esminių principų: įvertinti tikslą finansine verte, apibrėžti įgyvendinimo terminą, suskaidyti jį į patogius trumpesnius laiko tarpus ir neatidėliotinai pradėti siekti tikslo.

1.3.2 Esamos situacijos įvertinimas

Esama finansinė situacija yra atskaitos taškas, nuo kurio pradedama siekti užsibrėžtų finansinių tikslų. Be šios informacijos sudėtinga, o kai kuriais atvejais ir neįmanoma sudėlioti tikslaus ir efektyviai įgyvendinamo plano. Neįvertinus esamos situacijos aspekto, tikslų įgyvendinimo sėkmės tikimybė gali sumažėti, iškilus neapibrėžtų ir netikėtų įvykių, rizikos grėsmei.

Maldeikienė (2005) teigia, kad būtina žinoti, ką turime ir kiek tai kainuoja. Nustatyti tikrą turto vertę reikia tam, kad būtų galima suprasti savo dabartinę finansinę ir turtinę padėtį ir lengviau numatyti (keisti) ateitį (p. 28). Martin ir kt. (1982) teigia, kad prieš formuojant ir įgyvendinant biudžetą, reikia žinoti du dalykus: kokia esama finansinė situacija ir koks išlaidų ir pajamų modelis buvo naudojamas. Tam labiausiai naudingos dvi priemonės: „grynosios vertės“ ataskaita (kitai –

balansas), kuri parodo, finansinę padėtį, ir pinigų srautų ataskaita, parodanti, iš kur per konkretų laikotarpį buvo gaunamos pajamos ir kur jos panaudojamos (p. 30).

Pasak Maldeikienės (2005), vertinant finansinę padėtį, pradėti reikia nuo pirminių dokumentų (sutarčių, draudimų ir kt.) kaupimo ir pagrindinio šeimos valdomo turto balanso sudarymo (p. 26). Surinkus visus pagrindinius duomenis, lengviau suformuoti asmens ar namų ūkio balansą.

Balansas svarbus dviem aspektais: jame akivaizdžiai atsispindi turimas turtas ir sukaupti įsipareigojimai. Martin ir kt. (1982) teigia, kad balansas apibrėžia asmens finansinę padėtį tiksliu momentu, sudarius turimų išteklių, tokių kaip gryniesi pinigai, investicijos, nekilnojamasis turtas, sąrašą. Taip pat įvardinus įsipareigojimus bei skolas (p. 30). Pagal Martin (1982) medžiagą sudarytas balanso pavyzdys 1 lentelėje.

Sudarius balansą matomas skirtumas tarp turimo turto vertės ir prisiimtų įsipareigojimų piniginės išraiškos. Martin (1982) šią vertę vadina grynąja verte (net worth) (p. 31).

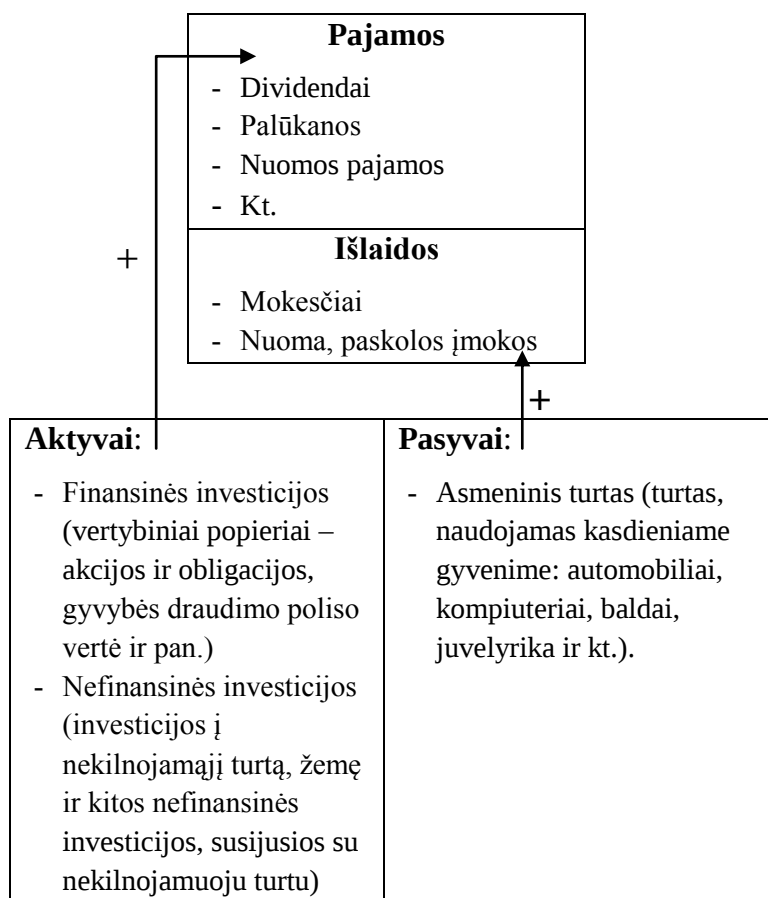
1 lentelė. Balanso pavyzdinis modelis

Balansas
+ Turtas: - Trumpalaikis turtas (gryniesi pinigai, lėšos sąskaitose, kitas didelio likvidumo turtas (tai, ką galima greitai paversti pinigais). - Finansinės investicijos (vertybiniai popieriai – akcijos ir obligacijos, gyvybės draudimo poliso vertė ir pan.) - Nefinansinės investicijos (investicijos į nekilnojamąjį turtą, žemę ir kitos nefinansinės investicijos, susijusios su nekilnojamuoju turtu) - Asmeninis turtas (turtas, naudojamas kasdieniame gyvenime: automobiliai, kompiuteriai, baldai, juvelyrika ir kt.). - Pinigai, paskolinti kitiems asmenims.
– Įsipareigojimai: - Trumpalaikiai įsipareigojimai (skolos, kurias būtina grąžinti per einamuosius 12 mėnesių) - Ilgalaikiai įsipareigojimai (skolos, kurias išmokėti reikia per ilgesnį nei 12 mėnesių laikotarpį). Iš ilgalaikių įsipareigojimų galima išskirti einamųjų metų skolas dalį, kurią galima perkelti prie trumpalaikių įsipareigojimų.
= grynoji vertė

Šaltinis: sudaryta pagal Martin (1982, p. 30-33) medžiagą

Balansą galima išreikšti skirtingomis vertėmis: rinkos kaina arba atkuriamąja verte. Rinkos kaina parodo, kokia kaina konkrečiu metu siūloma ir sutinkama pirkti – parduoti turtą. Atkuriamoji turto vertė išreiškiama pinigų suma, kurią reikėtų sumokėti, norint įsigyti tokių pačių savybių turtą.

Černius (2011), skirsto turtą pagal kitus kriterijus: į nuosavą ir svetimą (įmonės, lizingo bendrovės, kitų žmonių) turtą (p. 107). Balansas gali būti sudaromas ir siekiant įvertinti, ar turimas turtas yra investicija, kuri uždirba pinigus, ar jis tik generuoja išlaidas. Tokiu atveju turtas skirstomas pagal tai, kokį finansinį rezultatą jis kuria. Kijosakis (2007) išskyrė dvi turto rūšis: aktyvus ir pasyvus. Aktyvai – tai turtas, generuojantis papildomas pajamas (pasyviosios pajamos), pasyvai – turtas, didinantis išlaidų sumą pinigų srautų (pajamų-išlaidų) ataskaitoje (pasyviosios išlaidos). Pavyzdys 4 paveiksle.

4 paveikslas. Aktyvų ir pasyvų balanso įtaka pinigų srautams

Šaltinis: sudaryta pagal Kijosakio (2007, p. 69-82) medžiagą.

Ši balanso analizės kryptis aktuali tada, kai siekiama įvertinti, kaip turimas turtas įtakoja pinigų srautus (pajamas ir išlaidas). Žvelgiant į pateiktą pavyzdį, galima daryti išvadą, kad aktyvai (kitai – pasyvios įplaukos), teigiamai veikia pajamų srautų ataskaitą, nes ši investicija generuoja pajamas: palūkanos, dividendai, nuomos pajamos ir pan. Pasyvai veikia priešingai – tai turtas, kurio išlaikymas kainuoja savininkui, todėl pasyvai, generuodami išlaidas, neigiamai veikia pinigų srautų ataskaitos rezultatą.

Pinigų srautų ataskaita (įplaukų ir išlaidų balansas) parodo tam tikro laikotarpio įplaukas ir išlaidas. Ši ataskaita parodo konkretaus laikotarpio finansinį rezultatą (tuo ji skiriasi nuo balanso, atspindinčio turto vertę konkrečiu momentu). Pasak Černiaus (2011), „pinigų srautas yra kintantis reiškiny, todėl reikalauja nuolatinio dėmesio“ (p. 67). Tai, kad pinigų srautas, kuriuo disponuoja asmuo ar namų ūkis nėra konstanta, yra tik viena iš priežasčių, dėl kurių šią ataskaitą būtina sudaryti. Ne mažiau svarbi Martin (1982) išreikšta mintis, kad gaunantieji ribotas pajamas turi akivaizdų poreikį gauti kuo didesnę naudą iš ribotų išteklių (p. 28). Tai reiškia, kad mažesnes pajamas gaunantys asmenys ypač atidžiai turi sekti savo įplaukas ir išlaidas, siekdami savo finansus panaudoti kaip galima efektyviau (esant tokiai finansinei padėčiai, net ir nedidelis įplaukų ar išlaidų pokytis turi didelį efektą bendrai situacijai). Tai užtikrina šių rodiklių stebėseną bei pokyčių kontrolę.

Dažniausiai pinigų srautų peržiūrai naudojamas laikotarpis – mėnuo. Tai optimalus laikotarpis, kurio rezultate matomos pinigų srautų kitimo tendencijos. Be to, šis laikotarpis nėra pernelyg ilgas: pastebėjus neigiamus pokyčius galima koreguoti finansinius srautus, siekiant sumažinti nuostolius ar bendrą neigiamą rezultatą, ir priešingai – pamačius teigiamą tendenciją, atsiranda galimybė ten perkelti finansinius srautus.

2 lentelė. Pinigų srautų ataskaitos pavyzdys

Pinigų srautų ataskaita
+ Įplaukos:
- Atlyginimas.
- Aktyvų generuojamos pajamos (palūkanos, dividendai ir kt.).
- Kitos pastovios ar neplanuotos pajamos.
– Išlaidos:
- Mokesčiai.
- Pragyvenimo išlaidos.
- Skolų grąžinimas.
- Kitos pastovios (fiksotos) ar kintamos išlaidos.
= rezultatas

Šaltinis: sudaryta autorės.

Pinigų srautų ataskaitoje turi būti fiksuojamos visos galimos pajamos (atlyginimas, palūkanos, dividendai ir pan.) bei visos patiriamos išlaidos (mokesčiai, kasdienės pragyvenimo išlaidos, skolų dalis ir pan.). Išlaidas svarbu išskaidyti pagal tipus - šis skaidymas parodo, kurie išlaidų srautai yra didžiausi ir su kuriais iš jų galima dirbti, siekiant pagerinti bendrą pinigų srautų ataskaitos rezultatą.

Ši ataskaita turi du galimus rezultatus: teigiamą pinigų srautą (įplaukos didesnės už išlaidas) ir neigiamą pinigų srautą (išlaidos didesnės už įplaukas). Jei rezultatas teigiamas – atsiranda

galimybė likutį taupyti ar investuoti. Esant neigiamam rezultatui – būtina ieškoti sprendimų, kaip jį pakeisti: didinti įplaukas, mažinti išlaidas ar derinant abu veiksmus. Pinigų srautų ataskaita „pateikia informaciją apie pajamų ir išlaidų struktūrą, naudingą ruošiant biudžetą“ (Kapoor, 2008, p. 51)

Aptartos ataskaitos pateikia informaciją apie esamą asmens ar namų ūkio finansinę situaciją. Balanse atsispindi informacija apie konkrečiu momentu turimą turtą (aktyvus, generuojančius įplaukas, ir pasyvus, generuojančius išlaidas) bei tuo pačiu metu sukauptas skolas bei įsipareigojimus bei jų santykį. Pinigų srautų ataskaita parodo pasirinkto laikotarpio įplaukas ir išlaidas, bei jų santykį. Žinant šiuos duomenis galima pradėti ruošti planą, kuriuo remiantis vyksta asmeninių finansų valdymo procesas bei yra siekiama anksčiau išsikeltų tikslų.

1.3.3 Asmeninių finansų planavimas

Išsiaiškinus asmens ar namų ūkio finansinę padėtį, galima pradėti formuoti finansinį planą. Asmeninių finansų planavimas būtinas visiems, tačiau skirtingiems asmenims (namų ūkiams) jis reikalingas nevienodu lygiu. Vieniems jų reikalingos sudėtingos turto valdymo priemonės, kitiems – nesudėtingi pajamų ir išlaidų bei turimo turto valdymo metodai. Planavimo procese svarbūs du klausimai – kokie finansiniai tikslai yra iškelti ir kaip (kokiomis priemonėmis) juos reikės pasiekti. Tuo planavimo procesas ir yra svarbus – čia asmeniniai finansiniai tikslai paverčiami realiais planais. Pasak Varanauskienės (2009), „jei neturime plano, kai kurių įvykių gali tekti tiesiog atsisakyti (atostogų išvykos, naujo automobilio) arba pasirinkti netinkamą būdą gauti reikalingas lėšas (per daug ir netinkamomis sąlygomis pasiskolinti, nuostolingai laikyti ar netinkamai investuoti taupomus pinigus)“ (p. 12).

Vis dėlto, finansų planavimo sritis dažnai apleidžiama. Išskiriamos įvairios šio apleidimo priežastys. Apibendrinant galima teigti, kad svarbiausi veiksniai yra šie:

- Mitymas, kad asmuo neturi pakankamai turto arba negauna tokio dydžio pajamų, kurias būtų tikslinga planuoti.
- Įsitikinimas, kad finansai ir be planavimo tvarkomi pakankamai efektyviai.
- Užsiėmusių žmonių polinkis vilkinti tokio tipo procesus.
- Žmonės atgraso galimai dideli asmeninių finansų planavimo kaštai.
- Nepasitikėjimas investicinėmis priemonėmis.

Nepaisant šių veiksnių, mokslininkai išskiria daugybę argumentų, kodėl asmeninių finansų planavimas privalo būti vienu iš prioritetinių dalykų. Svarbiausias iš jų – saugumas, nes asmeninių finansų planavimas užtikrina garantijas ligos ar nelaimingo atsitikimo, neįgalumo ar mirties atveju.

Planavimas padeda suvaldyti situaciją ir ilgalaikio nedarbo metu, praradus teisę valdyti dalį turto, pasikeitus šeimyninei padėčiai.

Kapoor (2008) teigia, kad asmeninių finansų planavimas yra būtinas, pateikia tokius argumentus: planavimas padidina finansinių resursų gavimo ir panaudojimo efektyvumą ir apsaugo juos per gyvenimą, pagerina finansinių veiksmų kontrolę, padeda išvengti nepamatuotų skolų, bankroto ir priklausomybės nuo kitų asmenų, gerai suplanuoti ir efektyviai iškomunikuoti finansiniai sprendimai pagerina asmeninius santykius, planavimas užtikrina finansinę laisvę, pasiektą valdant asmenines išlaidas ir siekiant finansinių tikslų. (p. 4)

Sugretinus argumentus „už“ ir „prieš“ galima apibendrinti argumentus. Jei gaunamos mažos pajamos, jas ypač svarbu planuoti – nepamatuoti veiksmai gali sukelti neigiamų pasekmių bendrai finansinei būklei. Įsitikinimas, kad finansai tvarkomi efektyviai, neįvertinus to rodikliais ar ataskaitomis, dažnai gali būti paneigtas, jei nesukauptas finansų rezervas, nesuplanuotos įplaukos pensiniame amžiuje, nepasiruošta galimoms grėsmėms ir pan. Didelių kaštų galima išvengti finansų planavimu užsiimant savarankiškai, remiantis literatūroje pateikiama informacija.

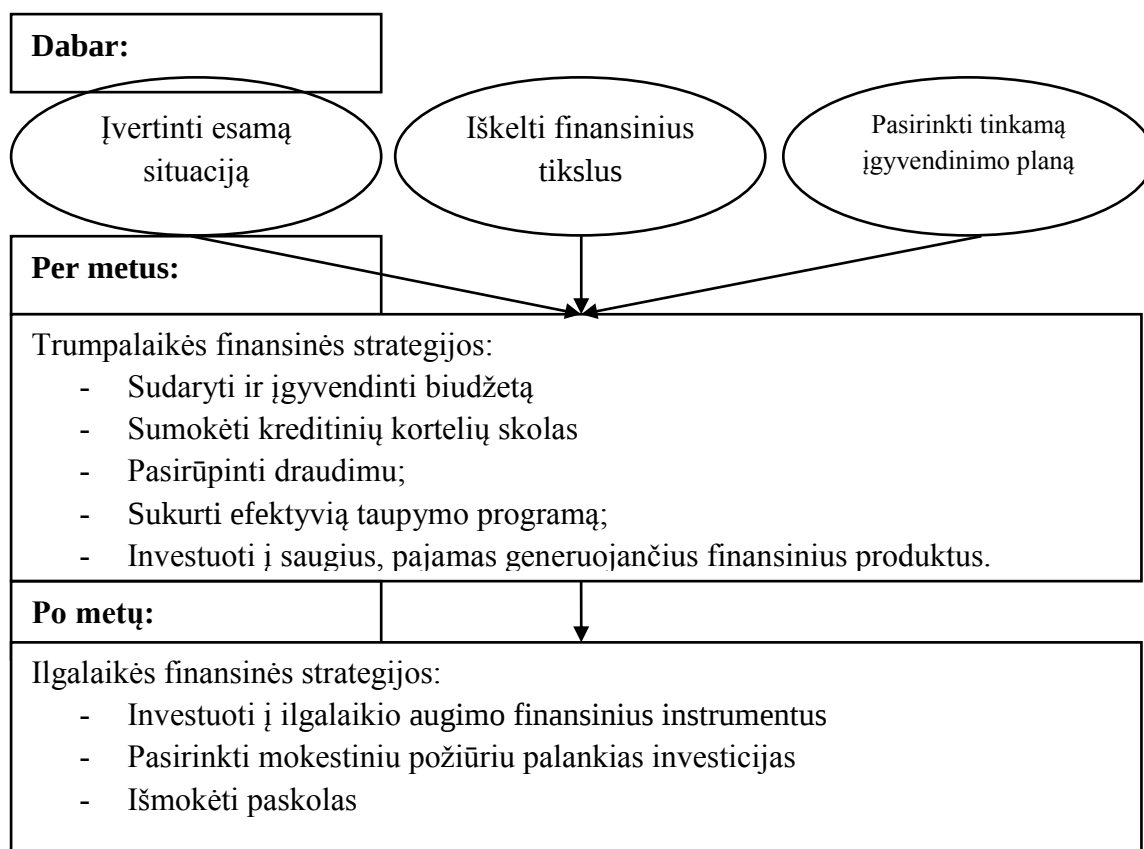
Kalbėdami apie finansų planavimą autoriai išreiškia skirtingas nuomones apie tai, kokias priemones jis apima. Hallman ir Rosenbloom (2003) asmeninių finansų planavimą vertina kaip „priemonę plėtojant ir įgyvendinant kiekvieno finansinius tikslus“ (p. 3). Jurevičienė (2008) asmeninių finansų planavimą apibrėžia kaip pasiruošimą būsimiems namų ūkio finansų poreikiams tenkinti (p. 32). Autorė teigia, kad sąvoka „planavimas“ sujungia visus finansinius žmogaus interesus: mokesčių planavimą (minimizavimą), grynujų pinigų srautų planavimą (taupymas, išlaidos), investicijas, rizikos valdymą, išėjimo į pensiją planavimą, turto planavimą (p. 33). Kapoor (2008) asmeninių finansų planavimą įvardina kaip pinigų valdymo procesą, kurio tikslas – pasiekti asmeninį ekonominį pasitenkinimą. Šis procesas leidžia kontroliuoti finansinę situaciją (p. 3). Autorius teigia, kad planavimas yra dinamiškas procesas, kuris nesibaigia, kai imamasi konkrečių veiksmų. Išsamus finansų peržiūrėjimas turėtų būti vykdomas mažiausiai vieną kartą per metus, o jei keičiasi asmeniniai, socialiniai ar ekonominiai veiksniai, būtina finansus peržiūrėti dažniau. Finansinis planavimas tampa priemone, padedančia priimti pasikeitimus (p. 22). Jurevičienė ir Klimavičienė (2009) asmeninių finansų planavimą taip pat apibrėžia kaip piniginių asmens santykių valdymą, turinio požiūriu apimančią visus piniginius asmens santykius (p. 25). Visi autoriai kalba apie tai, kad asmeninių finansų planavimas yra žvilgsnis į ateitį, siekiant kuo geriau suplanuoti būsimus veiksmus ir pasiekti kuo geresnių rezultatų, pagrindinė planavimo priemonė – pinigai ir jų valdymas.

Kaip buvo minėta anksčiau, finansų planavimas ne visiems reikalingas vienodu lygiu. Asmeniniai ir namų ūkių finansai pasižymi individualumu. Dėl šios priežasties finansinis planas

gali atspindėti tik grynujų pinigų srautus. Jame gali atspindėti ir dalies arba visų anksčiau minėtų plano dalių deriniai.

Finansinio planavimo procesas išreiškiamas formalizuota forma – finansiniu planu. „Tai ataskaita, kurioje apibendrinama šiuo metu esanti finansinė situacija ir kurioje matomi ir gali būti analizuojami asmens finansiniai poreikiai, rekomenduojami veiksmai ateityje“ (Kapoor, 2008, p. 3).

Kapoor (2008) pateikia pavyzdį, kaip realiai atrodo finansinis planas, išreikštas grafine forma (5 paveikslas). Kaip ir anksčiau aptartus tikslus, taip ir finansinį planą patogiausia sudaryti skirtingiems laikotarpiams: trumpalaikiams tikslams įgyvendinti gali pakakti metinio plano, ilgalaikiams prireikia kelių metų ar dešimtmečių plano.

5 paveikslas. **Finansų valdymo pavyzdys.**

Šaltinis: Kapoor (2008), 20 psl.

Lentelėje pateikta dalis užduočių, kurias galima išdėstyti finansiniame plane. Planuoti trumpajam laikotarpiui – nėra sudėtinga: pakanka sudaryti biudžetą mėnesiui, ketvirčiui ar metams, išskaidyti susikaupusias nedideles skolas keliems mėnesiams, pradėti taupyti, sukaupti rezervą „juodai dienai“. Priešinga situacija su keliais metais ar dešimtmečiais. Dažniausiai sunku numatyti, kaip gali pasikeisti numatytos aplinkybės, arba dėl kokių nenumatytų įvykių gali tekti peržiūrėti planą: dėl pasikeitusių įplaukų, investavimui gali nelikti laisvų lėšų, gali sutrikti ilgalaikių paskolų grąžinimas ir pan. Dėl šios priežasties viena iš dažniausiai taikomų priemonių – kontrolė, kuri užtikrina efektyvų finansinio plano vykdymą.

Planavimą reikėtų vertinti kaip priemonę finansiniams tikslams įgyvendinti. Vis dėlto, į finansų valdymo planą turi būti įtrauktos šios sritys: pinigų srautų valdymas (pajamos, išlaidos, taupymas), pensijos planavimas, rizikos valdymas, kontrolės mechanizmo sudarymas. Finansinio plano struktūra ir sudėtingumas kiekvienu konkrečiu atveju gali skirtis, priklausomai nuo to, kiek ir kokio sudėtingumo priemonių bus naudojama.

1.3.4 Pinigų srautų valdymas

Pinigų srautų valdymas – svarbiausias elementas sudarant finansinį planą ir apskritai visame finansų valdymo procese. Pinigai suprantami kaip atsiskaitymo už prekes ir paslaugas, kaupimo priemonė. Tačiau kalbant apie finansus, analizuojama ir pinigų valdymo sistema, apimanti jų „gavimą, paskirstymą, kaupimą investavimą ir kontrolę“ (Černius, 2011, p. 13). Dėl šios priežasties būtina aptarti pinigų srautų generavimo galimybes bei tinkamą jų paskirstymą bei panaudojimą.

Kapoor (2008) pinigų valdymą apibrėžia kaip kasdienį procesą, būtiną siekiant valdyti esamus asmeninius ekonominius resursus, siekiant ilgalaikio finansinio saugumo (p. 45). Reuvid (2005) pinigus vertina kaip priemonę kasdieniams atsiskaitymams, tačiau teigia, kad pinigai yra perversinami kaip investicija, kurios vertės augimo tikimasi. Kapoor (2008) teigia, kad kasdieniai išlaidų ir taupymo sprendimai yra finansinio planavimo esmė. Šiuos sprendimus būtina derinti su poreikiais, tikslais ir esama situacija (p. 45). Martin (1982) teigia, kad išsikėlus finansinius tikslus ir žinant savo finansinę padėtį dėmesį reikia sukonzentruoti į „pinigų biudžeto“ ruošimą būsimiems metams, nes biudžetas pirmiausia yra priemonė paversti tikslų siekimą realia veikla (p. 37). Tuo tarpu Fabozzi (2009), kalbėdamas apie pinigų srautus, teigia, kad pinigų valdymas turi dvi paprastas taisykles: reikia turėti pakankamai (bet ne per daug) pinigų patenkinti skubius poreikius ir stengtis atgauti pinigus iš skolininkų taip greitai, kaip tik įmanoma tai padaryti, tačiau skolas gražinti kuo vėliau, jei tik tai įmanoma (p. 529). Šiuo principu asmeninius finansus galima tapatinti su įmonės finansais, kur galioja panašus principas.

Pinigų srautų valdymą patogiu kontroliuoti sukūrus biudžetą. „Pačia bendriausia prasme biudžetas gali būti apibrėžiamas kaip išlaidų ir pajamų planas“ (Milde ir Missfelder, 2001, p. 8). Kapoor (2008) argumentuoja, kad biudžetas: padeda išgyventi iš turimų įplaukų, leisti pinigus išmintingai, pasiekti finansinių tikslų, pasirengti ekstremalioms finansinėms situacijoms bei vystyti išmintingo finansų valdymo įpročius (p. 54). Jurevičienė (2008) biudžetą apibrėžia kaip instrumentą, dažniausiai naudojamą siekiant įsitikinti, ar einama savo finansinių tikslų link (p. 36). Autorė biudžetą vertina ne tik kaip gerą drausminamąją priemonę, bet ir kaip galimybę racionaliau paskirstyti uždirbamus pinigus (p. 46). Martin ir kt. (1982) biudžetą jo esme tapatina su pinigų srautų ataskaita, išskirdamas esminį skirtumą, kad čia ne analizuojama praeitis, o planuojama ateitis

(p. 37). Varanauskienė (2009) esmine biudžeto paskirtimi įvardina pagalbą rūpintis pinigais prieš tai, kai juos reikės planuotai ar neplanuotai išleisti. Turint tokį planą galima kontroliuoti padėtį: visada žinome, ką galime sau leisti, o ko ne. Galima išvengti nereikalingų išlaidų, įgyvendinti finansinius tikslus ir pasinaudoti atsiradusiomis progomis (p. 18).

Biudžete išskiriamos kelios pagrindinės dalys: įplaukos, išlaidos pragyvenimui, taupymui ir įsipareigojimams vykdyti (3 lentelė). Šis skirstymas tėra pavyzdinis, atspindintis pagrindines sritis, tačiau gali būti keičiamas ir pritaikomas pagal kiekvieno asmens (namų ūkio) individualius poreikius.

3 lentelė. Biudžeto sudarymo pavyzdys

	Planuojama suma
Įplaukos: - Atlyginimas.	- X
Kintamos pragyvenimo išlaidos: - Maistas. - Komunalinės paslaugos. - Apranga. - Transportas. - Sveikata. - Pramogos . - Kita.	- Y1 - Y2 - Y3 - Y4 - Y5 - Y6 - Y7 } Y
Fiksuotos išlaidos: - Būsto paskola. - Automobilio lizingas. - Draudimas. - Kita.	- Z1 - Z2 - Z3 - Z4 } Z
„Taupymo“ išlaidos: - Finansinis rezervas. - Investicijoms. - Taupymas tikslui Nr. 1. - Taupymas tikslui Nr. 2. - Kita.	- W1 - W2 - W3 - W4 - W5 } W
Viso išlaidų:	$Y+Z+W$
Balansas:	$X - (Y+Z+W) = 0$

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Kapoor (2008, p. 55) medžiagą

Lentelėje matome pagrindines įplaukų ir išlaidų grupes. Įplaukos (X) pasirinktos kaip darbinės pajamos, išlaidos išskaidytos į tris apibendrintas sritis: kintamosios pragyvenimo išlaidos (Y), fiksuotos išlaidos (Z) ir taupymo išlaidos (W). Visas mėnesio (ar kito laikotarpio – priklausomai nuo to, kokiam terminui suplanuotas biudžetas) išlaidas sudaro šių trijų kintamųjų suma ($Y+Z+W$). Biudžeto plane tinkamai paskirsčius pinigus, įplaukų ir išlaidų suma sutampa ($X - (Y+Z+W) = 0$) – visos suplanuotos įplaukos paskirstomos pagal konkrečius poreikius ir prioritetus.

Kaip buvo minėta anksčiau, „svarbiausia asmeninių finansų valdymo taisyklė – išlaidos neturi viršyti pajamų“ (Bložienė (2011, p. 7). Ji ypač aktuali kalbant apie biudžeto planavimą. Suplanuotas biudžetas negali būti neigiamas, tai reikštų, kad planuojame gyventi „į skolą“. Teigiamą biudžeto likutį palikti netikslinga – jį galime iškart perkelti į taupymo išlaidų dalį arba palikti kitoms (nenumatytoms) išlaidoms.

Kai sudaromas biudžetas ir baigiamas jo įgyvendinimo laikotarpis, turime patikrinti, kokių rezultatų buvo pasiekta. Kapoor (2008) siūlo sudaryti bendrą lentelę, leidžiančią palyginti planuotas pajamų ir išlaidų sumas ir realius rezultatus (p. 56). Tai daroma apjungiant biudžeto lentelę su anksčiau aptarta pinigų srautų ataskaita. Norėdami kontroliuoti pinigų srautus, negalime atsisakyti ir šios ataskaitos nuolatinio naudojimo. Galimi du šio palyginimo rezultatai: biudžeto perteklius (realių įplaukų daugiau nei išlaidų) arba biudžeto deficitas (realių išlaidų daugiau, nei įplaukų), retai pasiekiamas nulinis rezultatas. Be to, galima pastebėti ir išskirti pagrindinius išlaidų tipus ar potipius, kuriuose patiriama daugiau išlaidų negu planuota, atsižvelgiant į tai ieškoti tokio rezultato priežasčių ir sprendimų. Analizuojant finansinį rezultatą galima sudaryti apibendrintas ketvirčio ar metines ataskaitas, iš kurių galima daryti išvadas, kurias biudžeto sritis reikia pakoreguoti ilgalaikėje perspektyvoje. Biudžetas turi būti koreguojamas ir tais atvejais, kai pasikeičia: įplaukos, fiksuotos išlaidos ar kiti veiksniai.

Kalbant apie **įplaukas**, Kapoor (2008) išskiria kelis pagrindinius principus, kuriais remiantis sudaromas biudžetas: į biudžetą turi būti įtraukiamos tik tos įplaukos, kurios neabejotinai bus gautos, priedai, dovanos ar netikėtos įplaukos planuojant biudžetą negali būti į jį įtraukiamos tol, kol realiai jos negaunamos, jei įplaukos kiekvieną mėnesį skiriasi, planuojant biudžetą reikia planuoti mažesnes įplaukas – taip bus išvengta pereikvojimo ir finansinių sunkumų (p. 55).

Informaciją apie asmens ar namų ūkio pajamas mums suteikia pinigų srautų ataskaita. Naudodamiesi ja, mes matome iš kur ir kokio dydžio sumos yra gaunamos. Martin (1982) planuojant biudžetą įplaukas pataria atskirti pagrindines pajamas (tokias kaip atlyginimas, pensija, socialinės išmokos), dėl kurių gavimo esame užtikrinti, ir papildomas pajamas, kurių dydį ir gavimą galima prognozuoti, tačiau neįmanoma užtikrinti (p. 38).

Valdydami įplaukas turime suvokti, kokie jų gavimo šaltiniai egzistuoja. Kiyosaki (2004) sudarė pinigų srauto kvadrantą, kuriame išskyrė keturis pinigų gavimo būdus: darbuotojo, laisvai samdomo asmens, verslininko ir investuotojo.

- Darbuotojas – žmogus dirbantis pagal darbo sutartį, dažniausiai gaunantis fiksuotą darbo užmokestį ir įplaukas generuojantis tik savo nuveiktu darbu.
- Laisvai samdomi asmenys – be nuolatinės darbo sutarties dirbantys asmenys, todėl jų darbo užmokestis gali būti nestabilus, tačiau dažnai didesnis už anksčiau minėto darbuotojo. Šie asmenys įplaukas taip pat generuoja tik savo pačių darbu.

- Verslininkais vadinami tie asmenys, kurie yra įkūrę savo verslą ar nusipirkę kitų įmonių akcijų, tačiau patys jose nedirba. Ši kvadranto dalis išsiskiria tuo, kad asmeniui nebereikia dirbti, kad gautų įplaukas, jas generuoja turimas turtas (aktyvai).
- Investuotojas savo pinigus investuoja į įplaukas generuojantį turtą: vertybinius popierius, nekilnojamą turtą. Šie asmenys, kaip ir verslininkai, neprivalo patys dirbti, juos išlaiko sėkmingai investuoti pinigai.

Šios keturios rūšys apibendrintai parodo, kad įplaukos generuojamos dviem būdais: asmeniniu darbu, arba investicijų grąža (pasyviomis pajamomis).

Žinodami pagrindinius įplaukų šaltinius, turime išskirti ir pagrindinį tikslą, kurio siekiama šiuo procesu: turėti kuo didesnę pinigų (įplaukų) srautą, generuojamą skirtingų šaltinių. Černius (2011) rekomenduoja turėti mažiausiai tris vieną nuo kito nepriklausančius įplaukų šaltinius (p. 83). Dažniausiai įplaukų valdymas pradedamas nuo darbinių pajamų gausinimo, taip sudarant galimybę didesnę dalį įplaukų taupyti ir paversti jas aktyvais, tai yra įplaukas generuojančiu turtu.

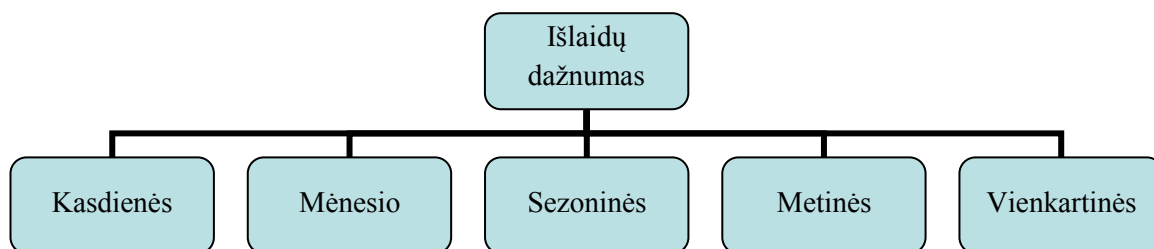
Varanauskienė (2009) kalba apie tai, kad pinigus reikia ne tik sutaupyti, tačiau už taupomus pinigus gauti pelno, kuris bent jau kompensuotų infliacijos įtaką (p. 17). Siekiant sukurti papildomus įplaukų srautus, turi būti priimami papildomi finansiniai sprendimai – pasirenkamos priimtinausios įplaukų rūšys, atsižvelgiant į toleruojamą riziką, norimą pelną, psichologinius aspektus. Vienas iš galimų pasirinkimų² - pajamos iš turto, kai, pavyzdžiui, nekilnojamas turtas generuoja nuomos pajamas. Kita galimybė – savo sukauptas lėšas „paskolinti“ finansinei institucijai, ir gauti indėlių generuojamas palūkanas. Trečioji galimybė – investuoti į vertybinius popierius ir atsižvelgiant į pasirinktą produktą gauti atitinkamo dydžio dividendus. Šiuo atveju, įplaukų valdymu galime laikyti įplaukų šaltinių pasirinkimą, naujų šaltinių kūrimą, priežiūrą bei kontrolę.

Valdant asmens ar namų ūkio patiriamas **išlaidas**, svarbiausias tikslas jas optimizuoti, taip užtikrinant esminį principą – išlaidos neturi viršyti įplaukų. Optimalus išlaidų paskirstymas lemia biudžeto subalansavimą ir teigiamą pinigų srautų ataskaitos rezultata. Būtina atidžiai išanalizuoti išlaidas, kurioms skiriama didžiausia pajamų dalis. Dažnai šios išlaidos susijusios su vartojimo prekėmis, todėl gali būti išleidžiamos netikslingai. Jei išlaidos neviršija pajamų, galima galvoti apie tai, kurią dalį pinigų papildomai skirti taupymui ar investavimui.

Černius (2011) teigia, kad „siekiant tinkamai valdyti išlaidas, pirmiausia jas reikia suskirstyti į vienarūšes grupes“ (p. 70). Toks išlaidų skirstymas atspindi pinigų srautų ataskaitose ir balanse. Anksčiau pateiktame balanso pavyzdyje (3 lentelė) išskiriamos kintamos pragyvenimo, fiksuotos ir taupymo išlaidas.

² http://www.seb.lt/pow/content/seb_lt/pdf/lt/Skaiciuojame_pinigus.pdf

Černius (2011) siūlo ir kitą skirstymo būdą, pagal išlaidų dažnumą (žr. 6 paveikslą). Pasak autoriaus, sunkiausia suvaldomos kasdienės (spontaniškos) išlaidos, susijusios su neatidėliotinių poreikių tenkinimu. Mėnesio išlaidos dažniausiai išvis nevaldomos, tai tik informacija apie tai, kas jau įvyko (p. 72-74).

6 paveikslas. Išlaidų skirstymas pagal dažnumą

Šaltinis: Černius, 2011, p. 72

Kasdienėms išlaidoms priskiriamas maistas, transporto, sveikatos, aprangos, pramogų ir kitos, dažnai patiriamos išlaidos. Mėnesio išlaidos apima komunalines, ryšio paslaugas, jei turima skolų - mėnesinis jų dengimas ir kitos, kas mėnesį patiriamos išlaidos. Sezoninės išlaidos (aktualiausios jų – šildymo išlaidos) gali būti apjungiamos su mėnesio išlaidomis, jų ypatybė ta, kad jos patiriamos ne visus metus, o tam tikrais sezonais. Metinės išlaidos patiriamos kartą metuose, todėl yra lengvai planuojamos (pavyzdžiui, draudimas). Vienkartinės išlaidos taip pat lengvai valdomos, dažnai galima rinktis, ar jas patirsime, ar ne. Šis išlaidų tipas apima būsto, automobilio, buitinių technikos, kitų daiktų ar paslaugų pirkimą, vykstantį gana retai.

Černius (2011) siūlo paprastą išlaidų valdymo priemonę: vokų sistemą. Šis būdas gali būti naudojamas kasdienių išlaidų kontrolei. Valdymo principas toks, kad leidžiama kasdienių išlaidų mėnesio suma paskirstoma į keturias dalis ir kiekviena dalis įdedama į voką. Kiekvienai mėnesio savaitei skirtas vienas vokas – kitos savaitės lėšų išlaidoms neliečiame (p. 77). Šis valdymo būdas gali būti koreguojamas, atsižvelgiant į situaciją. Pavyzdžiui, vieną savaitę patyrus didesnes išlaidas negu planuota, paimama dalis pinigų iš kito voko, tačiau kitos savaitės išlaidų „krepšelis“ jau bus mažesnis.

Panašų pinigų valdymo modelį siūlo ir Varanauskienė (2009), siūlydama išeitį neturintiems laiko planuoti biudžeto ir išlaidų, bei juos kontroliuoti:

- sudaryti periodinio pavedimo sutartį, pagal kurią iš einamosios sąskaitos į kaupiamąją būtų pervedama taupymui skirta pajamų dalis.
- iš likusios sumos atimti sumą, skirtą fiksuotoms, būtinosioms išlaidoms.
- Likusią dalį padalinti į tiek dalių, kiek liko savaičių, bus gaunamos pajamos (po vieną dalį savaitei) ir stengtis iš jų išgyventi. Jei pinigų liko, juos dėti į atskirą voką – šią sumą galima išleisti bet kokiems poreikiams ar norams (p. 21).

Kalbant apie išlaidas ir jų valdymą būtina paminėti skolinimąsi, kuris dažnai užima nemenką išlaidų dalį. Skolų planavimas – viena iš išlaidų valdymo sričių, kuri, pasak Jurevičienės (2008), suteikia galimybę suldyginti vartojimą per visą gyvenimą (p. 36). Pasak Varanauskienės (2009), skolinis – tai prisiimti įsipareigojimą taupyti ateityje. Skolą teks grąžinti iš būsimų pajamų ar esamo turto. Į tai atsižvelgus galima spręsti, ar skolos našta bus pakeliama (p. 23). Autorė išskiria kelis principus, aktualius priimant sprendimą skolinis:

- Rekomenduojama, kad paskolos įmoka nebūtų didesnė negu trečdalis šeimos gaunamų pajamų, jei iš likusių pinigų šeima galėtų pragyventi.
- Reikia įvertinti nepalankaus scenarijaus tikimybę (nesugebėjimo grąžinti kreditą, mokėti palūkanų). Riziką galima sumažinti panaudojus nenumatytų situacijų taupymo fondą, laukiant kol situacija pagerės, taip pat galima pasirinkti papildomą pajamų šaltinį (kredito įmokų draudimu, gyvybės draudimu ir pan.).

Planuojant skolas būtina vengti atsitiktinių, vartojimo skolų. Jei to padaryti nepavyksta, reikia atidžiai išsirinkti, koks skolinimosi instrumentas bus naudojamas (kreditinė kortelė, vartojamoji paskola, lizingas, paskola su turto įkeitimu ir kt.). Įvertinus šių paslaugų privalumus, trūkumus ir paskolos ėmimo poreikį turi būti priimtas racionaliausias sprendimas.

Anksčiau buvo minėta Jurevičienės ir Taujanskaitės (2010) pasiūlyta lygtis, kurioje išreiškiamos pagrindinės asmeninių finansų sudedamosios dalys: pajamos, išlaidos ir laisvos lėšos (skiriamos taupymui ir investavimui). Ši lygtis rodo, kaip pinigų srautus veikia pajamų ir išlaidų kitimas bei jų santykis. Minėtų pokyčių pasekmė – laisvos lėšos, kurių sėkmingas valdymas gali stipriai įtakoti iškeltų tikslų įgyvendinimą.

Laisvomis lėšomis vadiname lėšas, kurias taupome ir investuojame konkrečiu laikotarpiu. Jurevičienė (2008) viena svarbiausių taupymo priežasčių išskiria galimybę džiaugtis vartojimu ateityje (p. 35). Kitaip tariant – tai vartojimo perkėlimas laike į ateitį, jį sumažinant dabartiniu laikotarpiu. Milde ir Missfelder (2001) rekomenduoja susidaryti taupymo galimybių sąrašą. Autoriai vietoj išlaidų „atsisakymo“, prioritetu vadina kruopštų planavimą ir išlaidų persvarstymą (p. 43).

Bikas ir Rakauskienė (2007) taupymo ir investavimo procesus apibrėžia kaip ateities ir dabarties ryšius, nes taupant ir investuojant šiandien yra sukuriama vartojimo sąlygos ateičiai, o tai reiškia, kad santaupos yra susijusios su kaupimo procesu ir tam tikrų materialinių gėrybių saugojimu tam tikrą laiką (p. 127). M. Browning ir A. Lusardi išskyrė šiuos taupymo motyvus: sukurti pinigų atsargas nenumatytiems atvejams – tai prevencinis, atsargumo motyvas; iš anksto pasirengti ateičiai – gyvenimo ciklo motyvas; gauti palūkanas ir didinti ekonominę naudą – nepastovumo motyvas; stabiliai didėjančios išlaidos – gerovės kilimo motyvas (Bikas ir Rakauskienė, 2007, p. 127).

Kalbėdami apie fizinių asmenų finansus, Bikas ir Rakauskienė (2007) išskiria gyventojų santaupų ir investavimo svarbą šalies ekonomikoje mikroekonominiu ir makroekonominiu požiūriu. Jie teigia, kad santaupos yra vienas pagrindinių šalies vidaus finansų išteklių ir kredito šaltinių, skatinančių ekonomikos augimą. Be to, santaupų dėka rinkoje mažėja pinigų kiekis. Apyvartoje nedalyvaujantys pinigai mažina infliacijos lygį. Visgi svarbiausias aptariamai temai argumentas yra tai, kad santaupos apibūdina gyventojų gyvenimo lygį, gebėjimą ekonomiškai mąstyti ir atskleidžia finansinę jų kultūrą (p. 124).

Kapoor (2008) dažna pinigų srautų valdymo klaida išskiria tai, kad taupomas tik įplaukų likutis mėnesio pabaigoje – jo dažnai nieko nebūna likę. Autorius siūlo pirmiausia „susimokėti sau“, nes tai užtikrina gyvybiškai svarbų ilgalaikį finansinį saugumą (p. 56).

„Pirmiausia susimokėk sau“ idėja gaji daugelio autorių darbuose – tiek populiariojoje finansinėje literatūroje, tiek mokslo darbuose. Ją pabrėžia Schafer (2004), siūlydamas taip taupyti 10 procentų nuo gaunamų įplaukų, bei 50 procentų padidėjusių įplaukų sumos (p. 170). Identišką 10 procentų sumą siūlo taupyti ir Jurevičienė (2008), siūlydama tai daryti iškart gavus atlyginimą ar kitas įplaukas (p. 41). Susimokėjimo sau idėja svarbi tuo, kad šiuo principu užtikrinamas kaupimas poreikiams ateityje patenkinti, sutaupoma nenumatytiems atvejams, pensijai, investicijoms.

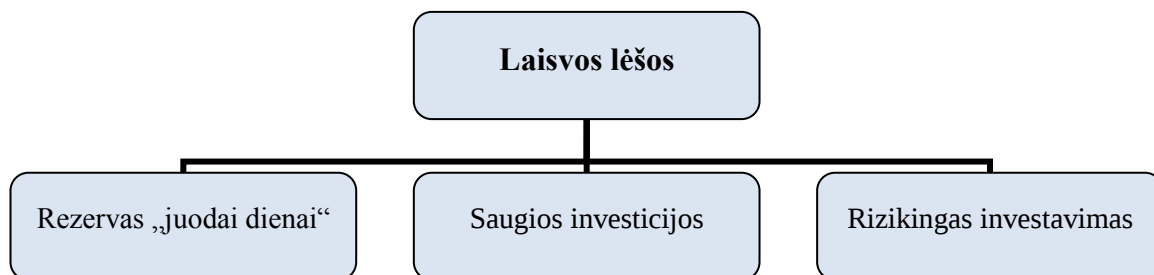
Varanauskienė (2009) santaupas siūlo skirstyti į tris tipus pagal paskirtį: santaupos didesniai pirkiniui, santaupos nenumatytiems atvejams ir santaupos senatvei (p. 11). Jei taupoma didesniai pirkiniui, reikia apskaičiuoti, kokią sumą reikės taupyti kiekvieną mėnesį, kad pasiektume užsibrėžtą tikslą ir ją įtraukti į bendrą biudžetą.

Taupymas nenumatytiems atvejams yra prioritetinis tikslas, siekiant apsidrausti ligos, nelaimingo atsitikimo, neįgalumo ar įvykus kitam nenumatytam įvykiui. Visuotinai priimta manyti, kad minimali suma, kurią reikia sukaupti, siekia 3-6 mėnesių būtinųjų išlaidų sumą. Vis dėlto, patartina neapsiriboti mažiausia siūloma suma, vienu iš tikslų turėtų būti 6-12 mėnesių patiriamų būtinųjų išlaidų sumos sukaupimas. Varanauskienė (2009) akcentuoja, kad suma, kuri leistų jaustis saugiai priklauso nuo gaunamų pajamų ir įprastų išlaidų, nuo asmeninės finansinės situacijos (papildomų pajamų šaltinių, skolų ir kt.), ekonominės situacijos, todėl saugumui reikalinga suma gali būti nuo 1 iki 12 (ir daugiau) mėnesių būtinųjų išlaidų suma (p. 14). Kitaip tariant, čia dar kartą turi būti akcentuojama individualumo svarba, nes bendrai priimtini principai yra tik rekomendacinio pobūdžio. Jei esant poreikiui panaudojame dalį sukauptų nenumatytų atvejų lėšų, tą sumą būtina kuo greičiau atkurti.

Trečioji išskirta sritis – taupymas pensijai. Varanauskienė (2009) išskiria du esminius tokio taupymo bruožus: reikia sutaupyti didelę sumą, todėl taupyti reikia ilgą laiką, taupant reikia atkreipti dėmesį į infliacijos įtaką santaupoms (p. 16). Įprasta teigti, kad išėjus į pensiją pakanka 70 procentų darbinių pajamų, todėl būtina įvertinti, ar valstybės išmokos patenkins būsimus poreikius.

Jei ne – keliamas tikslas papildomai kaupti šiam laikotarpiui. Į infliaciją būtina atkreipti dėmesį dėl to, kad tai, ką mes šiandien sutaupome, po metų yra mažiau vertinga, nei šiandien. Tai reiškia, kad pirktinių krepšelis, kurį galime nusipirkti šiandien, bus didesnis, nei už tą pačią sumą pinigų galėsime nusipirkti ateityje. Šis faktas aktualus, nes kaupimas pensijai turėtų trukti ne kelerius metus, o kelis dešimtmečius, todėl infliacijos įtaka bus labai didelė.

Sutaupų paskirstymą vaizduojant grafiškai, galime išskirti tris svarbias sritis. Laisvos piniginės lėšos skirstomos kelioms sritims: taupymui, saugiam investavimui, rizikavimui.

7 paveikslas. **Laisvų lėšų skirstymas.**

Pirmoji suma, kaip ir minėta anksčiau, užtikrina saugumą esant netikėtoms situacijoms (darbo praradimui, įplaukų sumažėjimui ir pan.), ji siekia iki 12 mėn. patiriamų išlaidų. Šios santaupos turi būti lengvai pasiekiamos: saugomos namie, banko sąskaitoje ar indėlyje.

Kitos laisvos piniginės lėšos gali būti panaudotos investavimui. Varanauskienė (2009) investavimą apibrėžia kaip turimų išteklių panaudojimą norint įsigyti turto, už kurį ateityje būtų galima susigrąžinti ne tik investuotas lėšas, bet ir uždirbti (p. 18). Jei norime investuoti trumpam laikotarpiui, investuojami pinigai yra svarbūs ir jais negalima rizikuoti - tikslinga pasirinkti konservatyvų investavimo būdą (saugias investicijas, tokias kaip indėliai ar obligacijos), kuris generuotų papildomas įplaukas ir didintų piniginių lėšų, kurias galima perskirstyti kiekį.

Sukauptus pakankamą kiekį santaupų nenumatytoms išlaidoms ir saugioms investicijoms, likusius laisvus pinigus galima skirti rizikingoms investicijoms, kurios dažnai pasižymi ne tik didele rizika, bet ir didele grąža. Siekiant apsisaugoti nuo galimų nuostolių, didelio rizikingumo investicijoms siūloma skirti pinigų sumą ne didesnę nei 10 ar 20 procentų saugiai sukauptų ir investuotų pinigų sumos. Taip net ir praradus rizikingai investuotą sumą, didelio nuostolio nepajusime.

Yra daug investavimo galimybių, tačiau žmonės investuoja dėl dviejų pagrindinių priežasčių. Tie, kurie yra suinteresuoti einamosiomis pajamomis, pasirenka investicijas, garantuojančias pajamas iš dividendų. Kiti, laukiantys ilgalaikio augimo, renkasi investicijas, turinčias potencialo ateityje išauginti investicijos vertę. Be šių kraštutinių, galima diversifikuoti investicijas ir derinti einamųjų pajamų ir ilgalaikio augimo priemones. Taigi, renkantis investavimo būdą, būtina nuspręsti, kokia strategija bus vadovaujamasi: kapitalo investicijų, pinigų srauto investicijų ar mišraus investavimo. Kapitalo investicijos pasižymi tuo, kad investuojama į vertės

augimą. Šis būdas taikomas perkant turtą, kai jo kaina pasiekia žemiausią tašką, ir parduodant, kai kaina pasiekia piką. Šio tipo trūkumas tas, kad investicijos turi būti nuolat prižiūrimos. Pinigų srauto investicijos pasižymi tuo, kad pinigai įdedami į turtą, kuris duoda nuolatinį pinigų srautą (paprasčiausias pinigų srauto investicijos pavyzdys – indėlis, duodantis palūkanas). Mišrios investicijos – pelningiausias variantas, kai turtas generuoja nuolatinį pinigų srautą ir tuo pačiu metu gali augti to turto vertė. Šis būdas būdingas nekilnojamo turto rinkai, vertybiniais popieriais.

Milde ir Missfelder (2001) pateikia tris esminius turto investicijų principus: saugumas (prioritetas – investuoto turto išsaugojimas, to pasekmė yra tikėtina mažesnis pajamingumas), likvidumas (prioritetas – galimybė greitai išsigryninti investuotas lėšas), pelningumas (prioritetas – pajamų iš investicijos dydis, tikėtina, kad šios investicijos rizikingesnės) (p. 56). Atsižvelgiant į juos ir atsakius į esminius klausimus, apie tai, ko tikimasi iš būsimų investicijų galima sudaryti investavimo planą ir pasirinkti tinkamiausias priemones pasiekti laukiamus rezultatus.

Apibendrinant galima teigti, kad pinigų srautų valdymas su visais jo siejamais procesais – įplaukų, išlaidų bei laisvų lėšų valdymu – nepaneigiamai sudaro pagrindą asmeninių finansų valdymui. Nuo šių procesų išmanymo ir tinkamų veiksmų didele dalimi priklauso užsibrėžtų tikslų įgyvendinimo sėkmė, nes jų pasiekiamą sudaro kasdienių tikslų ir rezultatų derinys.

1.3.5 Rizikos valdymas

Valdant asmeninius finansus, susiduriama su tikimybe, kad laukiami rezultatai neatitiks realios situacijos. Dėl šio ateities neapibrėžtumo atsiranda rizika – tikimybė, kad įvyks nepageidaujamas įvykis. Rizika tiesiogiai priklauso nuo to, kiek dėmesio yra skiriama asmeniniams finansams ir jų valdymui. Jei pajamos, išlaidos ir turtas yra valdomi sąmoningai kontroliuojant procesus, nenumatytų įvykių rizika tampa mažesnė.

Finansinė rizika gali pasireikšti įvairiomis formomis ir visose srityse, pradedant kasdieniais finansiniais sprendimais, baigiant taupymu ir investavimu. Galima išskirti tokias svarbiausias sritis (dolceta.eu):

- Vagystės, praradimo, nuosavybės sugadinimo rizika.
- Ligos, nelaimingų atsitikimų rizika.
- Permainų rizika (pavyzdžiui, nedarbas)
- Mokėjimų rizika (elektroninė bankininkystė, mokėjimo kortelės)
- Taupymo ir investavimo rizika.

Nusistačius finansinius tikslus daromos prielaidos apie tai, kas gali įvykti. Finansų planavimo procese šios aplinkybės įvertinamos konkrečiais skaičiais ir imamasi priemonių.

Permainų, ligos ar nelaimingų atsitikimų riziką (kai kuriais atvejais ir vagystės, nuosavybės sugadinimo riziką), galime valdyti kaupdami lėšas nenumatytoms išlaidoms ir saugioms investicijoms. Šios priemonės turi dvejopą naudą: generuoja pasyviąsias pajamas (nors dėl finansų saugojimo būdo jos ir yra nedidelės), esant reikalui šiuos pinigus galima greitai pasiimti ir panaudoti iškilusioms reikmėms. Permainų, nelaimingų atsitikimų, ligos rizikos tikimybę reikia vertinti remiantis individualiomis asmens savybėmis (išsilavinimu, profesija, kompetencija, sveikatos būkle ir pan.).

Investavimo rizika - tai tikimybė, kad investicijų pelningumas bus mažesnis, nei tikėtasi, arba pati investicija praras savo vertę. Šią riziką padeda sušvelninti ankstesniuose skyriuose aptartų nenumatytoms aplinkybėms skirtų lėšų ar saugaus investavimo fondai.

Rizikos priimtumas asmeninių finansų valdymo procese – ypač investavimo srityje – priklauso nuo investicinių ar kitų sprendimų įgyvendinimui skiriamo laiko. Čia svarbiausiu veiksnio yra amžius: kuo ilgesnis galimas investavimo laikotarpis, tuo didesnę riziką asmuo gali priimti. Šis principas paremtas idėja, kad ilguoju laikotarpiu pelningi periodai turėtų nusverti nepelninguosius. Jei laikotarpis sutrumpėja, atsiranda tikimybė (rizika), kad nepakaks laiko atstatyti nepelningųjų laikotarpių netekimus. Investuotojas turi gebėti įvertinti rizikos ir galimo pelno santykį ir pasirinkti jam priimtina rizikos lygį.

Žemą indėlių rizikingumo lygį lemia ir tai, kad iki 100 tūkst. eurų tai – pilnai apdrausta investicija. Indėliai pasižymi apibrėžtumu, nes iš anksto žinoma, kokio pelno galima tikėtis. Panašaus rizikingumo laipsnio yra ir Vyriausybės obligacijos. Mažesnės rizikos priemonės aktualiausios planuojantiems investuoti trumpuoju laikotarpiu.

Antras kraštutinumas (rizikos požūriu) formuojant investicijų portfelį – akcijos. Į jas galima žvelgti kaip į dviejų rūšių investiciją – kapitalo ir pinigų srauto. Pinigų srauto investicija generuoja pajamas iš mokamų dividendų. Kapitalo investicija – iš akcijų vertės augimo, kai didėjant akcijų rinkos kainai jos yra parduodamos brangiau nei buvo pirktos. Investuojant į akcijas atsiranda neapibrėžtumas, nes iš anksto nėra žinoma, kokio pelno galima tikėtis. Yra tikimybė, kad įmonei dirbant nepelningai dividendai nebus mokami, arba pelno iš kapitalo vertės augimo taip pat nebus dėl nestabilios kainos akcijų rinkoje. Atsiranda rizika, kad tuo metu, kai planuojama parduoti akcijas, jų vertė bus sumažėjusi. Kita vertus, didelę riziką atsveria didelis galimas pelnas ir vertės augimo tikimybė.

Bendrą investavimo riziką galima sumažinti diversifikuojant investicijas – sudarant tokių vertybinių popierių portfelį ir pasirenkant tokias investicines priemones, kurios subalansuotų bendrą rizikos lygį ir jis taptų priimtinas investuotojui. Diversifikavimas sudaro sąlygas pasiekti didesnę tikėtiną grąžą sumažinant riziką. Investicijos gali būti diversifikuojamos ir pagal pramonės šakas, siekiant užtikrinti galimybę vienos srities pelnu padengti galimus nuostolius kitoje. Investicijų

paketą (pasyvių pajamų šaltinius) galima formuoti derinant mažiausiai rizikingas investicijas, tokias kaip indėliai, ir labai rizikingas (akcijos). Vis dėlto, net mažiausios rizikos pinigų rinkos investicinės priemonės – pinigai, indėliai – susijusios su rizika, kad laikui bėgant, palūkanos bus mažesnės nei infliacija. Infliacijos rizika (arba perkamosios galios sumažėjimo rizika) pasireiškia kai lėšų perkamoji galia sumažėja didesniu procentu, nei yra gaunama palūkanų. Siekiant dar labiau sumažinti galimą riziką, tokias investicijas kaip indėliai (taip pat ir santaupas sąskaitose) tikslinga išskaidyti per kelias finansines institucijas – taip išvengiama investuotų pinigų praradimo rizikos, nes didesnė dalis investuotų lėšų apdraustos.

Ligos ir nelaimingų atsitikimų sukeltos finansinės rizikos padeda išvengti gyvybės ir sveikatos draudimai. Jų paskirtis – užtikrinti finansinį saugumą apdraustam asmeniui susirgus, tapus neįgaliu ar mirus. Gyvybės draudimas yra dviejų tipų: kaupiamasis ir investicinis gyvybės draudimas. Kaupiamasis gyvybės draudimas - tai draudimo rūšis, kai ne tik apdraudžiama gyvybė, bet kartu ir sudaroma galimybė taupyti. Sudarant draudimo sutartį yra nustatomos fiksuotos palūkanos. Pasibaigus numatytam laikotarpiui, išmokama sutarta suma. Investicinis gyvybės draudimas – tai draudimo rūšis, kai sudaroma galimybė kaupti lėšas pačiam draudėjui renkantis pinigų investavimo kryptį. Šiuo atveju nenustatomos nei fiksuotos palūkanos, nei fiksuota suma, išmokama pasibaigus numatytam laikotarpiui. Šie rodikliai kinta priklausomai nuo investicijų sėkmės.

Nuosavybės praradimo, vagysčių riziką padeda sumažinti turto draudimas. Turto draudimu gali būti apdraustas nuosavas nekilnojamasis ir kilnojamas turtas. Be to, civilinės atsakomybės draudimas padeda išvengti nuostolių padarius žalą kitiems asmenims.

Taigi, rūpinantis rizika, su kuria susiduriama valdant asmeninius finansus, apsisaugoma nuo nepageidaujamų įvykių ar bent iš dalies sumažinama jų įtaka finansams. Nuo nenumatytų įvykių rizikos apsaugo sukaupti finansiniai rezervai, kuriuos galima greitai panaudoti ir patenkinti finansinius poreikius. Bene sudėtingiausia – investavimo rizika, su kuria susiduriama kuriant pasyvių įplaukų srautus. Bendrą investavimo riziką galima sumažinti diversifikuojant investicijas, renkantis tinkamas, atsižvelgiant į esamą situaciją, amžių ir kitus veiksnius, investicines priemones. Finansinė rizika ligos, mirties atveju sumažinama draudimu. Šių priemonių derinys užtikrina efektyvų rizikos valdymą ir padeda pasiekti finansinius tikslus.

Apibendrinant asmeninių finansų valdymo procesą, galima teigti, kad tai procesas, kurio metu numatomi trumpalaikiai ir ilgalaikiai finansiniai tikslai, priimami finansiniai sprendimai, valdomas finansinis turtas ir siekiama įgyvendinti sudarytą finansinį planą. Šį procesą bei taikomas priemones lemia asmeniniai ar namų ūkio poreikiai, esama finansinė bei socialinė situacija, išskylančios grėsmės bei rizika, atsirandančios naujos galimybės, gebėjimas kurti bei valdyti finansinius įpročius – visi šie veiksniai daro įtaką finansinių tikslų įgyvendinimui.

2 ASMENINIŲ FINANSŲ VALDYMO STRATEGIJA

2.1 Strategijos samprata

Žodis „strategija“ (gr. Strategia – vadovavimas) tarptautinių žodžių žodyne siejamas su karyba. Teigiama, kad tai – „bendrasis kovos ar kitokios veiklos planas, tokio plano kūrimas ir vykdymas“. Analizuojant karybos sritį akcentuojamos tokios sritys kaip: teorija ir praktika, planavimas ir vykdymas. Ekonominių terminų žodyne strategija ir strateginiai sprendimai siejami su įmone ir jos veikla. „Strateginiai sprendimai – tai vyriausios administracijos sprendimai, lemiantys įmonės ilgalaikių ir visa apimančių planų sudarymą. <...> Strateginiai sprendimai padeda numatyti įmonės stipriąsias ir silpnąsias puses bei sudaryti veiksmų programas, kad būtų išnaudotos tos išgalės ir išvengta galimų grėsmių“. Melnikas ir Smaliukienė (2007) teigia, kad „gebėjimas rengti ir įgyvendinti efektyvias raidos ir plėtros strategijas tampa esminiu sėkmės veiksnium“. Tai galioja visais: politinės, socialinės, ekonominės, technologijų raidos ir pažangos atvejais (p. 6).

Melnikas ir Smaliukienė (2007) strategiją apibrėžia kaip valdymo sprendimą tam tikros sistemos problemoms spręsti, kokybiniais pačios sistemos pokyčiams skatinti ar padėti jai prisitaikyti prie kokybiškai naujų aplinkos ir kitų sąlygų, numatant dabartinės problemiškos būsenos pokytį – perėjimą į kokybiškai naują būseną, kad nekiltų problemų būdingų šiai sistemai dabartiniu metu (p. 7). Dubinas ir Smilga (2008) „strateginį valdymą sieja su ilgalaikiu planavimu, analizuojant verslo vidaus ir išorės galimybes, kad gautų rezultatų dėka būtų galima numatyti valstybės, ūkio šakos ar organizacijos tolesnės plėtros perspektyvas“. Autoriai išskiria keturis pagrindinius strateginio valdymo elementus: aplinkos tyrinėjimą (išorinės ir vidinės aplinkos tyrinėjimas, rezultatų įvertinimas), strategijos parengimą (strategijos rengimas susijęs su ilgalaikiu planavimu, čia apjungiami turintys įtakos strateginiai veiksniai), strategijos įgyvendinimą (apima veiklą ir sprendimų priėmimą, nukreiptą strateginiam planui įgyvendinti, turi būti atsakyta į klausimus: kas įgyvendins planą, ką reikia padaryti, kaip tai bus daroma), situacijos įvertinimą ir kontrolę (p. 24-28). Pasak Melniko ir Smaliukienės (2007) strategijos rengimas ir įgyvendinimas – tai valdymo sprendimai tam tikros sistemos problemoms spręsti, jų kokybiniais pokyčiams: pasirengimas jiems, įgyvendinimo procesai ir apskritai visas ciklas nuo sprendimo idėjos iki sprendimų rezultatų (p. 7).

Kotler ir kt. (2003) sąvoką „strateginis planas“ apibrėžia kaip planą, kuriame apibūdinama kaip bendrovė ruošiasi prisitaikyti bei pasinaudoti nuolat besikeičiančios aplinkos galimybėmis, išlaikydama strateginę pusiausvyrą tarp savo tikslų bei pajėgumų ir besikeičiančių jos galimybių rinkoje“ (p. 96). Melnikas ir Smaliukienė (2007) strateginį valdymą apibrėžia taip: „tai tam tikro

subjekto veikla kryptingai darant įtaką tam tikriems objektams, kai siekiama pašalinti trūkumus (išspręsti aktualias problemas), sukurti neproblemiškas situacijas bei paskatinti veikiančių objektų kokybinius pokyčius, numatant šioje veikloje nuolat organizuoti į kokybinius pokyčius orientuotą valdymo sprendimų rengimo ir įgyvendinimo ciklus“ (p. 8).

Dubinas ir Smilga (2008) išskiria dar vieną svarbią sąvoką – strateginis matymas. „Tai numatymas to, kuo gali tapti kompanija, jei ji bus efektyviai valdoma <...> Vadovas mato ne tik esamą kompanijos padėtį, bet ir tai, kokia ji turi tapti artimesnėje ir tolesnėje perspektyvoje“ (p. 30).

„Strategija“ asmeninių finansų valdymo procese gali būti siejama su tais pačiais principais – veiklos planas, jo kūrimas ir vykdymas, strateginiai sprendimai ir ilgalaikiai planai, stipriųjų ir silpnųjų pusių nustatymas, numatymas – tai sritys, užtikrinančios efektyvų finansų valdymo procesą tiek trumpuoju, tiek ilguoju laikotarpiu.

Su asmeniniais finansais artimiau galima sieti Laumenskaitės ir Vasiliausko (2006) teiginius – jie strateginius pokyčius vertina kaip iniciatyvią naujos veiklos būdų paiešką ir jų taikymą. Autoriai teigia, kad kiekviena nauja strategija iš esmės yra susijusi su pažanga, todėl strateginius pokyčius lemia inovacinio pobūdžio strateginiai tikslai (p. 23). Nors šie autoriai kalba apie įmonę ir jos strategijas, jų teiginiai iliustruoja ir asmeninių finansų strategijos esmę – kiekvienu atveju siekiama pažangos ir individualiu požiūriu tai galima apibrėžti kaip asmenines inovacijas. Laumenskaitė ir Vasiliauskas (2006) išreiškia asmeniniams finansams puikiai pritaikomą mintį, kad „strateginiai pokyčiai yra ne kas kita, kaip žmonių keitimasis, o jų valdymas – tai iniciatyvus žmonių keitimosi valdymas siekiant apibrėžtų strateginių tikslų“ (p. 24).

Pasirinkdamas tam tikrą strategiją asmuo atsisako alternatyvų. Taip kaip priimtas sprendimas tuo pat metu neleidžia pasirinkti ir kito alternatyvaus sprendimo. Šio pasirinkimo pasekmės Kapoor (2008) įvardina kaip „galimybių kaštus“ (opportunity costs) (p. 11). Ši sąvoka apima tai, ko asmuo atsisako priimdamas tam tikrą sprendimą (pavyzdžiui, laikas, panaudotas darbui nebegali būti panaudotas jokiai kitai veiklai). Lygiai taip pat finansai, panaudoti vienai sričiai, nebegali būti panaudoti kitai alternatyvai. Remiantis šia sąvoka, galima teigti, kad, pavyzdžiui, investavus į obligacijas atsiranda tam tikra suma negautų pajamų, kurias buvo galima gauti investavus į akcijas. Galimybių kaštai parodo, ar efektyvi strategija buvo pasirinkta.

Siejant strategijos, strateginio valdymo ir kitas susijusias sampratas su analizuojama tema, tenka konstatuoti, kad strategijos dažniausiai analizuojamos tik įmonės ar valstybės lygmeniu, dėmesio neskiriant smulkesniems subjektams. Nepaisant to, daugelį principų galima performuluoti ir pritaikyti analizuojamai temai. Taigi, susiejus anksčiau išsakytas nuomones, strategijas ir jų valdymą galima apibrėžti kaip minėtų veiksnių derinį: tai valdymo sprendimai, kuriais siekiama išspręsti iškilusias problemas ir įgyvendinti kokybinius pokyčius (šiuo atveju – pakeisti esamą finansinę situaciją ir pasiekti finansinius tikslus), nuolat kintančioje aplinkoje. Tai subjekto (asmens

ar namų ūkio) veiklą, siekiant daryti įtaką tam tikriems objektams (finansams), naudojant ilgalaikio planavimo priemones ir analizuojant esamas ar naujai atsiradusias galimybes.

2.2 Asmeninių finansų valdymo teorijos

Kasdienius finansinius sprendimus įtakoja daug veiksnių. Įvairaus amžiaus, išsilavinimo, finansinės padėties ar skirtingą turtą turintys asmenys pinigus leidžia skirtingai. Šį teiginį galima pagrįsti teorija, kad asmens finansinė, šeimyninė padėtis ir amžius ypatingai veikia finansinius sprendimus. Taip pat kaip ir kiti veiksniai – tokie kaip sveikatos būklė, vaikai, karjeros pokyčiai ir kiti dalykai, su kuriais susiduriame.

Asmeninių finansų valdymo strategijas galima pagrįsti skirtingomis teorijomis: gyvenimo ciklo hipoteze, vartojimo ir taupymo modeliu (absoliučiąjį pajamų hipoteze), permanentinių (nuolatinių) pajamų teorija. Šios teorijos remiasi namų ūkių sprendimais, kokią dalį pajamų suvartoti, o kokią taupyti (Ramanauskas ir Jakaitienė, 2007, p. 1).

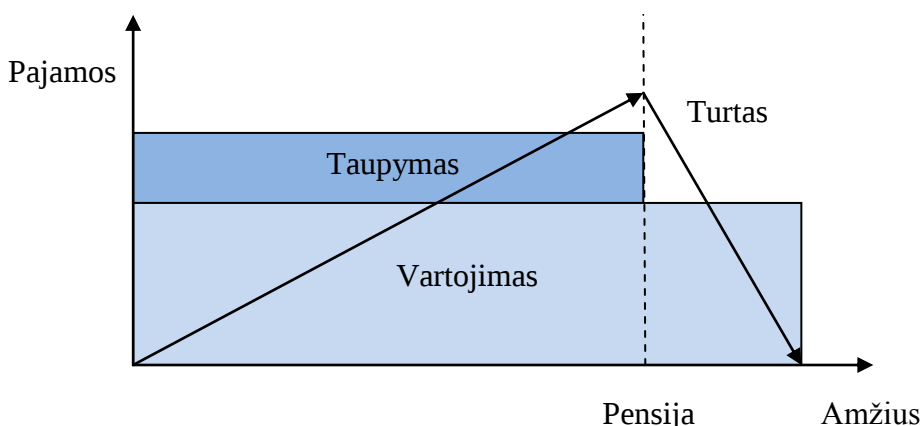
J. M. Keynes vartojimo ir taupymo modelis (absoliučiąjį pajamų hipotezė) remiasi pagrindine idėja, kad žmonės yra linkę vidutiniškai didinti vartojimą didėjant pajamoms, tačiau mažesniu procentu, nei didėja pačios pajamos (Jurevičienė, 2008, p. 7). Teorijoje visos pajamos padalinamos į dvi dalis: vartojimą ir taupymą: $Y = C + S$ (disponuojamos pajamos lygios vartojimo ir taupymo sumai). Skirtingais atvejais, santykis tarp šių kintamųjų yra nevienodas. Didėjant pajamoms, santykis keičiasi: kuo daugiau pajamų gaunama, tuo santykinai mažiau yra vartojama ir santykinai daugiau sutaupoma.

Ramanauskas ir Jakaitienė (2007) šį modelį aiškina teigdami, kad vartojimas priklauso nuo esamo pajamų lygio. Pasak jų, vartojimą sudaro dvi dalys: maža vartojimo dalis, nepriklausanti nuo pajamų, ir didžioji vartojimo dalis, kuri tiesiogiai priklauso nuo pajamų kitimo (p. 3). Autoriai išreiškia nuomonę, kad empiriniai tyrimai atmeta absoliučiąjį pajamų teoriją, nes ji pernelyg supaprastina tikrovę, be to, nepaaiškina kuo vadovaujantis priimami vartojimo sprendimai, neigia faktą, kad sprendimus veikia numatomos pajamos, taip pat neatsižvelgiama į pajamų padidėjimo pobūdį (laikinasias ir nuolatinės pajamas) (p. 4).

Dalį Keynes modelio trūkumų išsprendžia **M. Friedman permanentinių pajamų teorija** (nuolatinių pajamų teorija). Joje teigiama, kad vartotojai siekia panašaus vartojimo per visą gyvenimo trukmę. Kadangi pajamų lygis ilguoju laikotarpiu nėra vienodas, jam suvienodinti vartotojai gali pasinaudoti tokiomis priemonėmis kaip skolinimasis, taupymas ar kreditavimas. Teorija teigia, kad pajamos sudaro nuolatinės ir laikinosios pajamos (Jurevičienė, 2008, p. 7). Nuolatinės pajamos yra labiausiai tikėtinas vidutinio ar ilgo laikotarpio pajamų lygis. Laikinosios pajamos rodo skirtumą tarp faktinių ir nuolatinių pajamų. Vartojimui didžiausią įtaką turi nuolatinės

pajamos. Ramanauskas ir Jakaitienė (2007) teigia, kad pagal šią teoriją vartojimo išlaidas lemia ne tik pajamos, tačiau atsiranda ir kiti jas įtakojantys veiksniai: palūkanų norma, už kurią galima skolinti ir skolintis, turimas turtas, lūkesčiai dėl ateities pajamų, neapibrėžtumas ir kt. (p. 5).

Friedman nuolatinių pajamų teorijai artima **F. Modigliani gyvenimo ciklo hipotezė**. Joje teigiama, kad asmens vartojimas priklauso ne tik nuo dabartinių, tačiau ir nuo būsimųjų pajamų. Teorija išreiškia idėją, kad vartotojas, pasirinkdamas dabartinį vartojimo lygį, atsižvelgia į tikėtiną viso gyvenimo pajamų ir poreikių lygį bei tai, kuriame gyvenimo ciklo etape jis šiuo metu yra (Jurevičienė, 2008, p.7-8). Čia iš dalies panaikinama kita Keynes teorijos spraga – atsiranda galimybė paaiškinti, kuo remiantis priimami vartojimo ar taupymo sprendimai.

8 paveikslas. **Gyvenimo ciklo modelis.**

Šaltinis: https://www.manofinansai.lt/files/2p_medziaga_moksleiviui.pdf

Ramanauskas ir Jakaitienė (2007) teigia, kad asmuo, rinkdamasis vartojimo lygį, įvertina tikėtiną pajamų ir poreikių kaitą baigtiniu (viso gyvenimo) laikotarpiu ir atsižvelgia į esamą gyvenimo ciklo etapą (p. 5). Pasak autorių, teorijoje teigiama, kad iki pensijos žmogus kaupia turtą taupydamas, o po to sukauptas lėšas jis skiria vartojimui, kad būtų išlygintas pajamų netolygumas ir užtikrintas vienodas vartojimo lygis gyvenimo cikle (8 paveikslas). Kiekviename gyvenimo etape akcentuojami skirtingi prioritetai ir veiksniai, svarbūs valdant asmeninius finansus.

Asmeninių finansų valdymo procese dažniausiai taikoma gyvenimo ciklo hipotezė. Ši teorija patogi kuriant finansines strategijas, nes susieja pakankamą kiekį priemonių ir veiksnių, svarbių kuriant finansinę strategiją. Tuo šis modelis pranašesnis už absoliučią ir permanentinių pajamų teorijas.

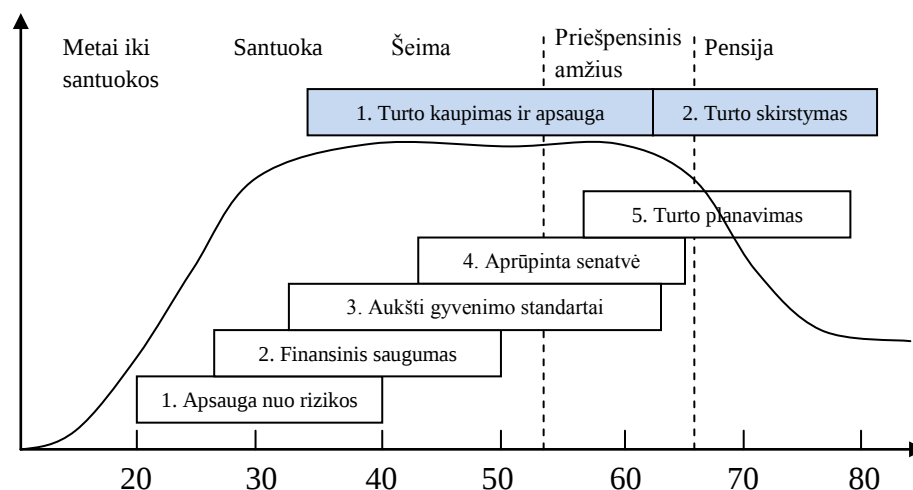
2.3 Asmeninių finansų valdymo strategijos

Kaip buvo apibrėžta anksčiau, asmeninių finansų valdymo strategijos – tai valdymo sprendimai, kuriais siekiama išspręsti iškilusias problemas ir įgyvendinti kokybinius pokyčius

(pakeisti esamą finansinę situaciją ir pasiekti finansinius tikslus), nuolat kintančioje aplinkoje. Tai subjekto (asmens ar namų ūkio) veikla, siekiant daryti įtaką tam tikriems objektams (finansams), naudojant ilgalaikio planavimo priemones ir analizuojant esamas ar naujai atsiradusias galimybes.

Asmeninių finansų strategijos analizuojamos per gyvenimo ciklo teorijos prizmę, kurioje teigiama, kad asmens (namų ūkio) vartojimas priklauso ir nuo einamųjų, ir nuo būsimųjų pajamų. Daugelis ankstesniuose skyriuose aptartų finansų valdymo elementų gali būti paaiškinti šia hipoteze. Pavyzdžiui, taupymas, kai siekiama pasiruošti pensiniam laikotarpiui (pajamų sumažėjimui), skolinimasis, kai tikimasi, kad ateityje gaunamomis pajamomis pavyks padengti skolą bei palūkanas. Pasak šios hipotezės, jaunų ir senų asmenų polinkis vartoti didesnis, nes jaunimas vartoja būsimų pajamų sąskaita, o vyresni ankstesnių santaupų sąskaita. Šių amžiaus grupių centre lieka vidutinio amžiaus žmonės, dengiantys anksčiau prisiimtas skolas ir kaupiantys senatvei.

G. M. Gordonas (2001) naudodamas gyvenimo ciklo modelį grafiškai išreiškia finansinius tikslus ir prioritetus gyvenimo cikle (9 paveikslas).

9 paveikslas. **Individo finansinio gyvenimo ciklas ir finansiniai tikslai**

Šaltinis: Gordon M. G. The Life Cycle of Financial Planing (2001)

Šiame paveiksle išskiriami du gyvenimo etapai (turto kaupimo ir apsaugos fazė bei turto skirstymas). Turto kaupimo ir apsaugos fazė sieja keturis žemiau pavaizduotus tikslus: apsaugą nuo rizikos (susikuriant apsaugos fondą, draudžiant sveikatą, turtą, gyvybę), finansinio saugumo siekimą (užtikrinant finansinius išteklius šeimos nariams, išsilavinimui, būstui ir kt.), aukštus gyvenimo standartui, kaip – patogų gyvenimą (atostogos, pramogos, laisvas laikas saviems interesams) ir aprūpintą senatvę (finansiskai nepriklausoma, patogi, nepakitę pragyvenimo standartai). Turto skirstymo etapas (tikslas – turto planavimas) – tai laikotarpis, kai reikia tikslingai paskirstyti per gyvenimą sukauptą turtą (Jurevičienė, 2008, p. 16-17). Šis pavyzdys rodo, kad

kiekvienoje gyvenimo situacijoje reikalingos skirtingos finansinės priemonės, kad būtų užtikrinti prioritetiniai tikslai.

Tipinį, daugeliui gyvenimo ciklo etapų tinkantį modelį pateikia Černius (2011). Jis pateikia du asmeninių finansų valdymo strategijų kraštutinius. Pirmoji – kai išleidžiami visi uždirbti pinigai, neskiriant jų taupymui ar investavimui, antroji – kai visos įplaukos sutaupomos.

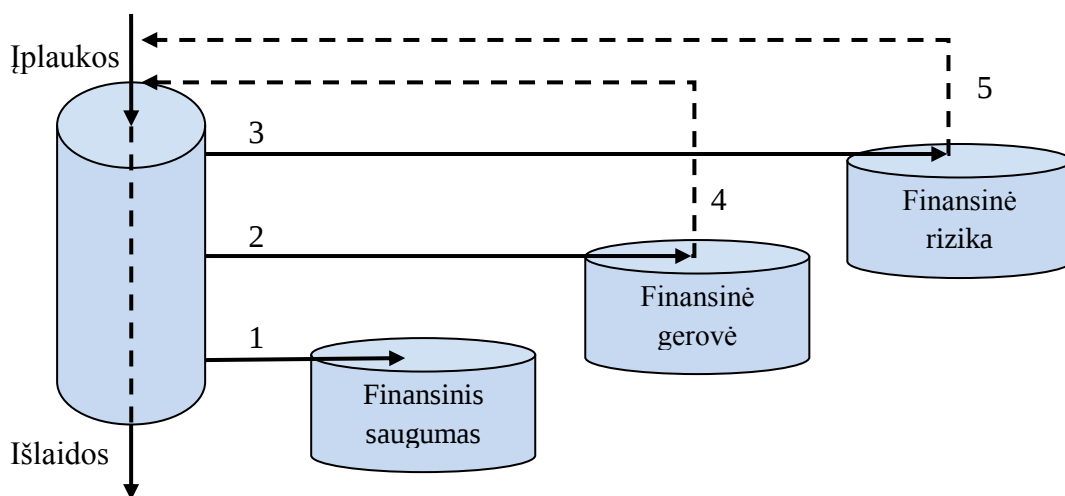

10 paveikslas. Asmeninių finansų judėjimas

Šaltinis: parengta pagal Černių (2011, p. 52)

Pirmoji strategija iš esmės prieštarauja anksčiau aptartai gyvenimo ciklo teorijai, nes lėšos neperkeliamos vartojimui ateityje. Kaip teigia Černius (2011), „ši strategija yra susijusi su didele rizika, nes nustojęs gauti pinigų žmogus susiduria su sunkumais, nes neturi atsargų, leidžiančių pragyventi tam tikrą laiką, kol ieškos naujų įplaukų šaltinių“ (p. 52). Antroji pateikiama asmeninių finansų valdymo strategija – kitas kraštutinis, padedantis sukaupti didelę sumą pinigų, tačiau neužtikrinantis patogaus gyvenimo. Nė viena iš šių strategijų negali būti finansiniu tikslu, todėl nėra tinkamos.

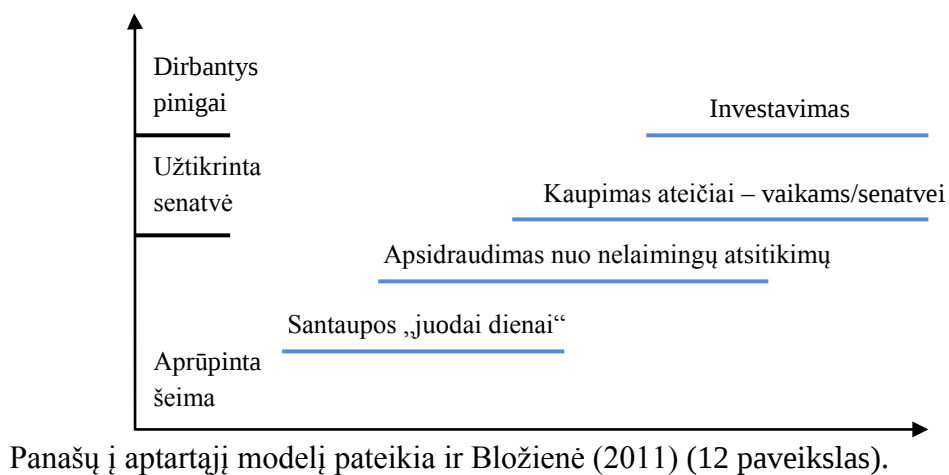
Černius (2011) pateikia ir kitokį asmeninių finansų valdymo strategijos modelį, kuriame pinigų srautas yra toks: $\text{Įplaukos} > \text{išlaidos} > 0$. Tai reiškia, kad išleidžiama mažiau, nei gaunama, tačiau, priešingai nei buvo minėta ankstesnėje strategijoje, tai nėra tas atvejis, kai neišleidžiama nieko (11 paveikslas).

11 paveikslas. Asmeninių finansų atsargų sudarymas ir panaudojimas

Šaltinis: Černius 2011, p. 53.

Šios strategijos esmė ta, kad valdant asmeninius finansus kaupiami įvairūs rezervai. Šiuo atveju trys: finansinio saugumo, finansinės gerovės ir finansinės rizikos. Galima išskirti pagrindines minėtų rezervų ypatybes. Finansinio saugumo rezervas (1) skirtas užtikrinti įprastą pragyvenimo lygį praradus įplaukų šaltinį (iki 12 mėn. išlaidų suma). Finansinės gerovės (2) rezervas užtikrina finansinį saugumą ir patogesnį gyvenimą. Šie pinigai turėtų būti saugiai investuojami ir generuoti pinigų srautą (4). Toks pinigų srautas gali būti priežastis, leidžianti dirbti mažiau ir gyventi iš investicijų grąžos. Finansinės rizikos (3) rezervas naudojamas rizikingoms ir, tikėtina, labai pelningoms investicijoms, kurių sėkmės atveju generuojamos papildomos įplaukos (5). Visų šių priemonių derinys gali užtikrinti siekimą finansinę laisvę (Černius, 2011, p. 54-60).

12 paveikslas. Kaupimo ir investavimo prioritetai

Šaltinis: Bložienė (2011, p. 15)

12 paveiksle pateikiamas panašus, kaip ir aptartas anksčiau, modelis, suskirstytas prioritetais. Pirmasis išskiriamas prioritetas – aprūpinta šeima: čia svarbiausi veiksniai santaupos nenumatytoms aplinkybėms bei apsidraudimas nuo nelaimingų atsitikimų. Antrasis prioritetas – užtikrinta senatvė. Čia kaip priemonė išskiriamas kaupimas – užtikrinta senatvė reiškia patogų, finansiškai saugų gyvenimą. Trečiasis prioritetas – dirbantys pinigai, kai investicijos į finansinius instrumentus duoda finansinę grąžą ir užtikrina nuolatinį pinigų srautą.

Sugretinus anksčiau aptartus Gordono (2001), Černiaus (2011) ir Bložienės (2011) pavyzdžius, galime išskirti jų panašumus.

4 lentelė. Gordono (2001), Černiaus (2011) ir Bložienės (2011) asmeninių finansų valdymo strategijų palyginimas

G. M. Gordono (2001) strategija	G. Černiaus (2011) strategija	O. Bložienės (2011) strategija
Apsauga nuo rizikos (apsaugos fondas, draudimai)	Finansinis saugumas (užtikrina įprastą pragyvenimo lygį)	Aprūpinta šeima (santaupos „juodai dienai“, apsidraudimas)

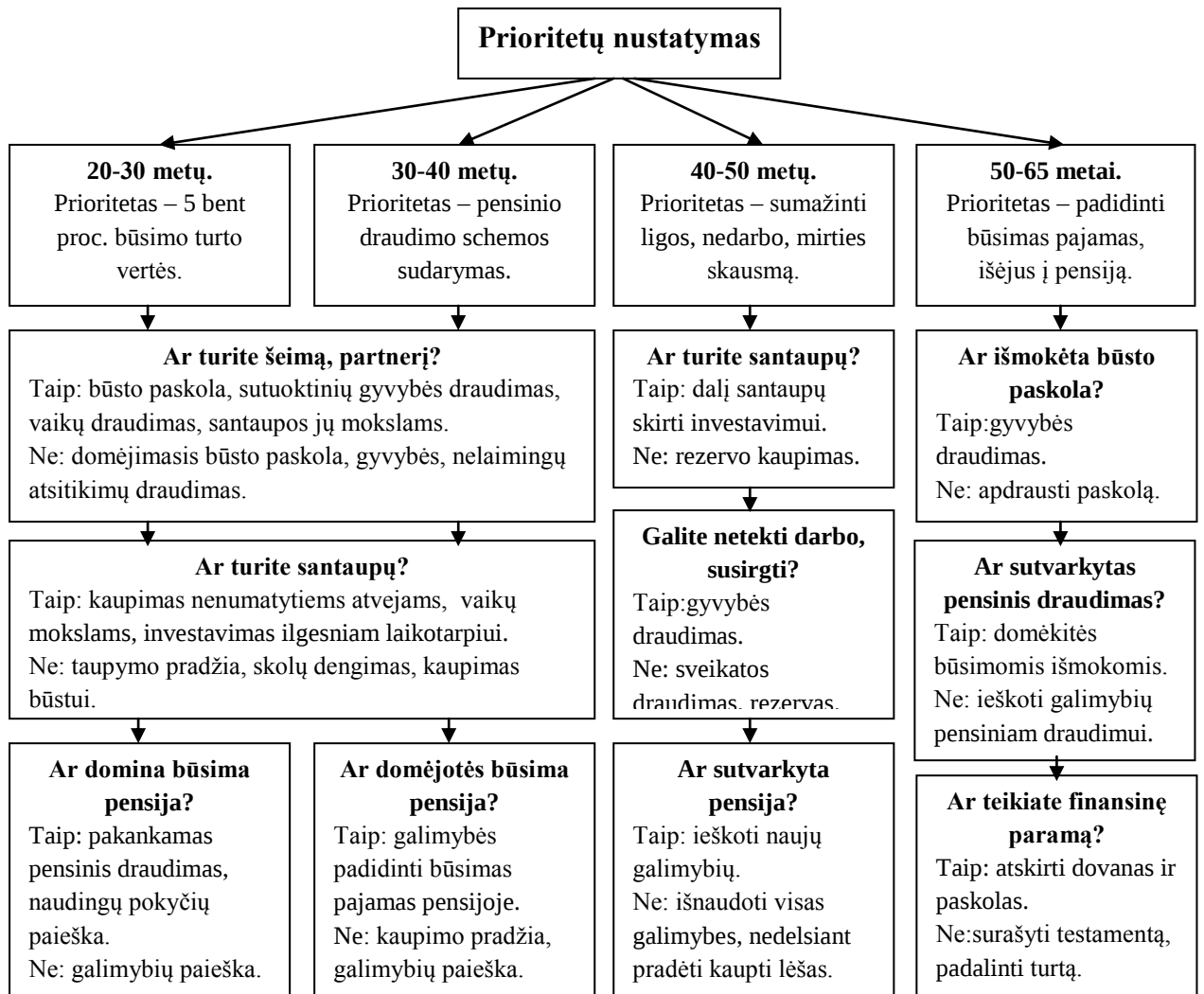
Finansinis saugumas (užtikrinti finansiniai ištekliai, būstas ir kt.)	Finansinė gerovė (užtikrinta finansinį saugumą ir patogų gyvenimą, generuoja papildomą pinigų srautą)	Užtikrinta senatvė (finansinis kaupimas – užtikrinta, finansiškai saugus ir patogus gyvenimas)
Aukšti gyvenimo standartai (patogus gyvenimas – pramogos, savi interesai)		
Aprūpinta senatvė (finansiškai nepriklausima, patogi)	Finansinės rizikos (galima didelė investicinė grąža, generuoja pinigų srautą,	
Turto planavimas (sukaupto turto paskirstymas)		Dirbantys pinigai (investicijos užtikrina nuolatinį pinigų srautą)
Finansinė laisvė		

Šaltinis: Jurevičienė (2008, p. 16-17), Černius (2011, p. 54-60), (Bložienė (2011), p. 15).

Nors analizuojamos strategijos išreikštos skirtingais lyginimo vienetais (tikslai – rezervai - prioritetai), savo esme jie gali būti sugretinami. 4 lentelėje matyti, kad svarbiausi etapai išlieka tie patys: pirmiausia užtikrinamas finansinis saugumas (apsaugos nuo rizikos fondas), antruoju žingsniu svarbu užtikrinti finansinę gerovę ir patogų gyvenimą (užtikrinamas aukštesnis gyvenimo lygis, dalį įplaukų generuoja turimi aktyvai, galima nebedirbti pilnu etatu, skirti laiko interesams ir pramogoms), galiausiai pasiekiamas finansinio aprūpinimo etapas (jo metu galima gyventi finansiškai nepriklausomą, patogų, aprūpintą gyvenimą, pensiniame laikotarpyje rūpinantis sukaupto turto paskirstymu). Galutinis šių etapų rezultatas – pasiekta finansinė laisvė.

Grįžtant prie gyvenimo ciklo teorijos, ne vienas autorius ar finansinės institucijos siūlo sudaryti strategiją remiantis amžiaus ir kitų susijusių faktorių pagrindu. Atsižvelgiant į šiuos duomenis, išskiriami prioritetai, kuriuos, konkrečiame amžiuje ir esant konkrečiai finansinei situacijai, siūloma įgyvendinti.

Maldeikienė (2005) pateikia schemą „kurioje, atsižvelgiant į žmogaus amžių, bandoma apibrėžti būtiniausius dalykus, paprastai išskylančius tam tikru gyvenimo tarpsniu“ (p. 17). Pateikiama schema (13 paveikslas) padeda nustatyti prioritetus, išskirti verčiausias dėmesio sritis.

13 paveikslas. **Finansinių tikslų nustatymas**

Šaltinis: sudaryta pagal Maldeikienę (2005, p. 18-25)

Maldeikienė (2005) finansinį gyvenimo ciklą išskaido į keturis etapus. Schemoje autorė pateikia klausimų-atsakymų principą, leidžiantį įvertinti, kurie iš prioritetų jau įgyvendinti, o į kuriuos dar reikia atkreipti dėmesį.

Pirmuosiuose laikotarpiuose (20-30 ir 30-40 metų) aktualiausias šeimos kūrimas ir su ja susijusių finansinių įvykių planavimas: pirmasis būstas, gyvybės draudimas, būsimi vaikų finansiniai poreikiai ir kaupimas jiems, santaupos nenumatytiems įvykiams, domėjimosi pensija pradžia. Trečiajame laikotarpyje (40-50 metų) prioritetu tampa taupymas bei investavimas į įvairius finansinius instrumentus – pinigų srautų kūrimas. Vyresniame amžiuje aktualesnis gyvybės, sveikatos draudimas bei kaupimas pensijai. Ketvirtasis laikotarpis (50-65 metai) – priešpensinis laikotarpis, kurio metu verta pasirūpinti galutiniu skolų grąžinimu, gyvybės draudimu bei būsimų pajamų pensiniu laikotarpiu didinimu.

Varanauskienė (2009) teigia, kad „priimant finansinius sprendimus svarbu tai, kokį gyvenimo etapą gyvename. Jei žinome, kokiame gyvenimo etape esame ir atsižvelgiame į tam

tikrus veiksnius – pajamų dydį, amžių, išsilavinimą, šeimos dydį – lengviau nustatyti, kokie poreikiai tuo metu svarbiausi, kaip paskirstyti piniginius išteklius, kaip planuoti tolimesnius ekonominius sprendimus“ (p. 25).

5 lentelė. Asmeniniai finansai ir gyvenimo etapai

	Jauni vieniši asmenys	Jaunos šeimos	Vidutinio amžiaus šeimos	Senyvi žmonės
Kasdienė pajamų apskaita	Išlaidų planavimo ir kontrolės įgūdžiai formuojasi	Kasdieninės išlaidos dažnai keičiasi: pradėjus gyventi kartu, susilaukus vaikelio	Išlaidų planavimo ir kontrolės įgūdžiai susiformavę	Išlaidų planavimo ir kontrolės įgūdžiai susiformavę, kasdieninės išlaidos sumažėja
Dabartiniai poreikiai	Aktyvus gyvenimo būdas, darbo veiklos pradžia	Nuosavas būstas, savas verslas, atsiradę išlaikytiniai - vaikai	Išleidus vaikus gyventi savarankiškai, sumažėja. Gali tekti pasirūpinti senstančiais tėvais	Kasdieninės išlaidos, didesnės išlaidos sveikatos priežiūrai
Būsimi poreikiai	Nuosavas būstas, pensija, keičiamas darbas, savas verslas	Vaikų išsilavinimas, pensija	Pensija	Kasdieninės išlaidos, sukaupto turto apsauga
Taupymo tikslai, prioritetai	Pinigų atsarga nenumatytiems atvejams, lėšos pensijai	Pinigų atsarga nenumatytiems atvejams, lėšos pensijai, lėšos vaikams	Pinigų atsarga nenumatytiems atvejams, lėšos pensijai	Pinigų atsarga artimiausiems trejiems metams
Draudimas	Išmoka reikalinga traumų ar ligos atveju	Reikalingas šeimos maitintojo gyvybės draudimas	Reikalingas šeimos maitintojo gyvybės draudimas, jei nesukauta pakankamai turto	Paprastai būna labai brangus, todėl netikslingas
Sukauptas turtas	Paprastai neturi susikaupę jokio turto	Dar tik pradėdama kaupti, galima rinktis rizikingesnes ir tikėtinau pelningesnes kaupimo formas	Išleidus vaikus į mokslus, turtas gali sumažėti. Jei nereikia išlaikyti vaikų, galima daugiau taupyti pensijai. Kaupimo forma turėtų būti mažiau rizikinga negu jaunesniame amžiuje	Sukauptą turtą reikėtų saugoti tinkamai paskirstant. Lėšos, kurių reikės artimiausius trejus metus turėtų būti saugomos nuo vertės sumažėjimo dėl nepalankių rinkos pokyčių

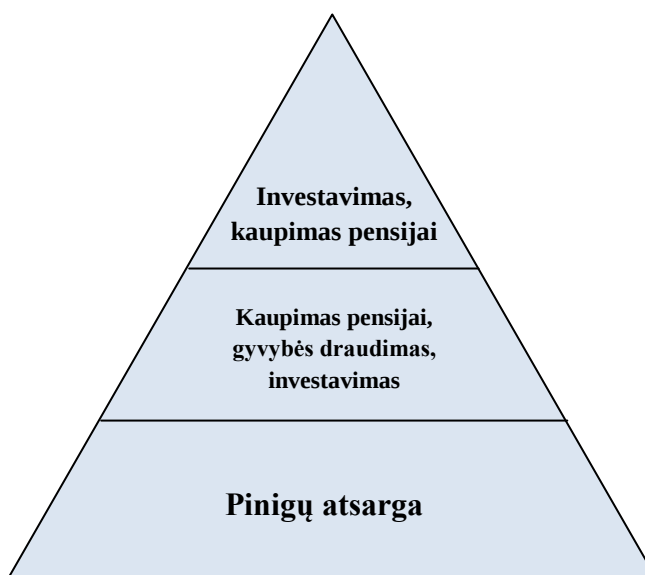
Šaltinis: Varanauskienė, 2009, p. 28.

Varanauskienė (2009) aptardama asmeninius finansus gyvenimo cikle išskiria ir lentelėje nepateiktą amžių – vaikystę, kai pradeda formuotis pirmieji finansiniai įgūdžiai (pirmieji pinigai), pradėdama dalyvauti ekonominiame gyvenime. Didelę įtaką finansiniams sprendimams vaikai daro ne savo iniciatyva, o savo buvimu – gyvenamoji vieta, kasdienės išlaidos, ateities planai ir kt. Vaikystės etape svarbu ne tik stebėti, bet ir pačiam priimti finansinius sprendimus, mokytis planuoti išlaidas, riboti norus, taupyti.

Finansinio gyvenimo pradžioje (lentelėje – jauni vieniši asmenys) pradėdama savarankiškai valdyti finansus. Šiuo etapu svarbu išmokti tinkamai planuoti ir kontroliuoti išlaidas, sukaupti atsargos rezervą ir kitus finansų rezervus, kurių gali prireikti pradėdant rūpintis būsimais

poreikiais (nuosavu būstu, verslu ir kt.). **Jauna šeima** turi priimti bendrus finansinius sprendimus dėl gyvenamojo būsto, išlaidų valdymo, taupymo būdų ir tikslų, skolinimosi. Šiame etape svarbus atsargos rezervas, pradedama taupyti pensijai, kaupiami pinigai vaikų ateičiai. Prisiimami įsipareigojimai dėl pirmojo būsto, kito turto. Dėl šių priežasčių būtinas pagrindinio šeimos maitintojo draudimas, nenumatytiems įvykiams skirto rezervo gali nepakakti. **Vidutinio amžiaus šeima** gauna didžiausias pajamas, turi susiformavusiuos turto valdymo įgūdžius, turi sukaupto turto, įsipareigojimai padengti arba sumažinti. Šiuo laikotarpiu ypač svarbu rūpintis pensija, renkantis mažiau rizikingas priemones. **Senyvo amžiaus žmonės** puikiai valdo savo kasdienes išlaidas, jų poreikiai sumažėja. Tai laikotarpis, kuomet anksčiau kaautos santaupos pradedamos naudoti, jos turi būti laikomos saugiai, šiais pinigais negali būti rizikuojama. (Varanauskienė, 2009, p. 25-28).

Šiek tiek kitokį modelį siūlo SEB bankas³, kurio tinklapyje pateikiama finansų rodyklė, padedanti nustatyti asmens finansinius prioritetus. Siekiant sudaryti galimybę palyginti šiuos duomenis su anksčiau aptartais, finansiniams prioritetams nustatyti naudojami panašūs į anksčiau aptartus duomenys: amžius, šeimyninė padėtis ir kt. Šis modelis skiriasi tuo, kad turi būti vertinama finansinė padėtis. Siūlomi prioritetai pateikiami piramidės pagrindu: nuo svarbiausių poreikių, sudarančių finansinį pagrindą, iki mažiau svarbių (14 paveikslas).

14 paveikslas. Finansiniai prioritetai

Šaltinis: <http://seb.lt/pow/wcp/seblt.asp>

Vis dėlto, šis modelis apsiriboja keliomis pagrindinėmis finansų valdymo priemonėmis. Svarbiausias prioritetas – sukaupti pinigų atsargą. Pinigų atsargos kaupimas nurodomas kaip svarbiausia užduotis kiekviename amžiaus tarpsnyje – jo tikslas apsaugoti nuo nenumatytų finansinių situacijų. Konkrečiai nurodoma, kad tai turi būti 6 mėn. išlaidų suma. Antrasis pagal

³ Šaltinis: <http://seb.lt/pow/wcp/seblt.asp>

svarbą prioritetas – pradėti kaupti pensijai arba pasirūpinti šeimos maitintojo gyvybės draudimu. Šie tikslai padeda pasiruošti pensiniam laikotarpiui, kai ženkliai sumažėja gaunamos pajamos bei užtikrina šeimos finansinį saugumą netekus pagrindinio įplaukų šaltinio. Trečio lygio prioritetas – pradėti investuoti – rūpintis pasyvių pajamų srautais.

Apibendrinant būtina išskirti pagrindinius finansinių strategijų etapus: pirmiausia turi būti užtikrintas finansinis saugumas (rezervų kaupimas), antrasis tikslas – finansinė gerovė ir patogus gyvenimas (aukštesnis pragyvenimo lygis, įplaukas generuoja ne tik darbinė veikla, daugiau laiko interesams), trečiasis – finansinio aprūpinimo etapas (pasiekiamas finansiškai nepriklausomas, patogus ir aprūpintas gyvenimo lygis). Gyvenimo ciklo požiūriu, asmeninių finansų strategijas lemia tokie veiksniai kaip: šeimyninė padėtis, amžius, išsilavinimas, gaunamos pajamos. Atsižvelgiant į šiuos rodiklius, sudaromos asmeninių finansų strategijos. Finansinio gyvenimo pradžioje svarbiausia įgyti finansų valdymo įgūdžius, pradėti kaupti finansinį rezervą. Vėlesniais gyvenimo etapais planuojamas būstas, taupoma vaikų ateičiai, pensiniam laikotarpiui, rūpinamasi investicijomis. Senyviems žmonėms aktualu išlaikyti buvusį gyvenimo lygį, rūpintis sukaupto turto apsauga bei tinkamu paskirstymu. Šių veiksmų visuma sudaro galimybę visame gyvenimo cikle sukurti patogų ir aprūpintą gyvenimo lygį.

3 ASMENINIŲ FINANSŲ VALDYMĄ ĮTAKOJANČIŲ VEIKSNIŲ ANALIZĖ

3.1 Tyrimo metodologija

Asmeniniai finansai aktualūs visais gyvenimo etapais. Kiekvienam asmeniui ar namų ūkiui reikalingi gebėjimai suvaldyti pinigų srautus, jų gavimo šaltinius, galimus rizikos faktorius ir kitus susijusius procesus. Asmeninių finansų valdymo strategijos remiasi kiekvieno priimamais valdymo sprendimais, kuriais siekiama išspręsti iškilusias problemas ir įgyvendinti kokybinius pokyčius (pakeisti esamą finansinę situaciją ir pasiekti finansinius tikslus) nuolat kintančioje aplinkoje. Tyrimu siekiama išsiaiškinti, ar namų ūkiai geba įvertinti esamą finansinę situaciją, planuoja ir valdo pinigų srautus, kaip vertina strateginius prioritetus skirtingais gyvenimo ciklo etapais.

Tyrimo tikslas – atlikti asmeninių finansų valdymą įtakančių veiksnių analizę ir išskirti svarbiausius veiksnius strateginio planavimo atžvilgiu. Teorinėje dalyje buvo nagrinėjami asmeninių finansų, jų valdymo bei strategijų teoriniai aspektai. Norint įvertinti anksčiau aptartų teorinių veiksnių svarbą, atliekamas tyrimas.

Tyrimo uždaviniai:

- Surinkti ir išanalizuoti informaciją apie asmeninius finansus ir jų valdymą.
- Palyginti teorinius teiginius su gautais tyrimo rezultatais.
- Išanalizuoti asmeninių finansų valdymo ypatumus.
- Įvertinti, kaip suprantamos ir taikomos asmeninių finansų valdymo strategijos.

Tyrimo hipotezė: asmeninių finansų valdymas nėra visuotinai priimtinas ir taikomas procesas.

Tyrimo metodai. Iškeltam tikslui pasiekti atliekamas socialinis tyrimas, kuriam atlikti panaudotas anketinės apklausos metodas. Anketos respondentams pateiktos internetinėje erdvėje, taip užtikrinant lengvą prieinamumą, maksimalų anonimiškumą ir reprezentatyvumą. Anketos klausimai (1 priedas) sudaryti remiantis literatūros analizės duomenimis.

Tyrimo imtis – 305 respondentai, apklausos reprezentatyvumas užtikrinamas respondentų atranka, stengiantis atspindėti gyventojų sudėtį. Vykdam anketinę apklausą buvo apklaustos 227 moterys ir 78 vyrai. Respondentų amžius pasiskirstęs nuo 21 metų iki 60 ir daugiau metų. 55% respondentų turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą, 8% - nebaigtą aukštąjį, 13% - aukštąjį neuniversitetinį, 18% - aukštesnįjį. Likę 5% vidurinio ar profesinio vidurinio išsilavinimo. 45% respondentų gyvena didžiuosiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje ir Šiauliuose), 30% - kituose miestuose, 25% - kaimuose. Pagal Lietuvos statistikos departamento

duomenis⁴, šalies gyventojų sudėtis buvo tokia: 46% vyrų ir 54% moterų. 40% gyventojų įsikūrę didmiesčiuose, 27% - miestuose ir 33% kaimo vietovėse. Gyventojų išsilavinimas⁵ pasiskirstęs taip (gyventojai nuo 15 metų): 25% turi aukštąjį ar aukštesnįjį išsilavinimą, 48% - vidurinį ir profesinį išsilavinimą, 26% - pagrindinį arba žemesnį išsilavinimą. Remiantis šiais duomenimis galima teigti, kad tyrimas reprezentatyvus iš dalies: pakankamai tiksliai atspindimas gyventojų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietovę, tačiau gyventojų sudėtis pagal lytį atspindi tik tendenciją, nes apklausoje dalyvavo didesnė dalis moterų, nei santykinai jų yra Lietuvoje, be to – apklausoje dalyvavo aukštesnio išsilavinimo asmenys.

Tyrimas atliekamas dviem etapais: pirmiausia apklausti atsitiktinai pasirinkti asmenys, siekiant išsiaiškinti jų asmeninių finansų valdymo ypatumus. Antruoju etapu gauti duomenys analizuojami ir lyginami su Statistikos departamento pateikiamais namų ūkių finansiniais duomenimis.

Tyrimas atliekamas remiantis gyvenimo ciklo hipoteze, siekiant įvertinti, ar yra laikomasi skirtingais gyvenimo ciklo etapais svarbiausių principų.

3.2 Asmeninių finansų valdymo ypatumų Lietuvoje analizė

Tyrimas buvo išskaidytas į dalis, siekiant atskirai aptarti respondentų gebėjimą vertinti esamą finansinę situaciją, pinigų srautų valdymo ypatybes bei asmeninių finansų valdymo strategijų suvokimą. Tyrimu siekiama palyginti teorinius teiginius, apklausos dalyvių nuomonę bei realius veiksmus, susijusius su asmeninių finansų valdymo strategijomis, paremtomis gyvenimo ciklo hipoteze.

Analizuojant asmeninių finansų valdymo įpročius visuomenėje, pirmiausia buvo siekiama nustatyti, kaip namų ūkiai vertina savo žinias apie asmeninius finansus ir jų valdymą. Remiantis anketinės apklausos duomenis išsiaiškinta, kad 25% respondentų mano turintys finansų valdymo žinių, 54% teigia, kad turi šiek tiek žinių, ir tik 21% apklaustųjų neturi tokių žinių.

Tyrimu siekiama išsiaiškinti, ar respondentai sugeba įvertinti savo valdomą turtą, žino savo disponuojamų pajamų ir patiriamų išlaidų kiekį. Duomenys pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė. Asmeniniai finansai ir gyvenimo etapai

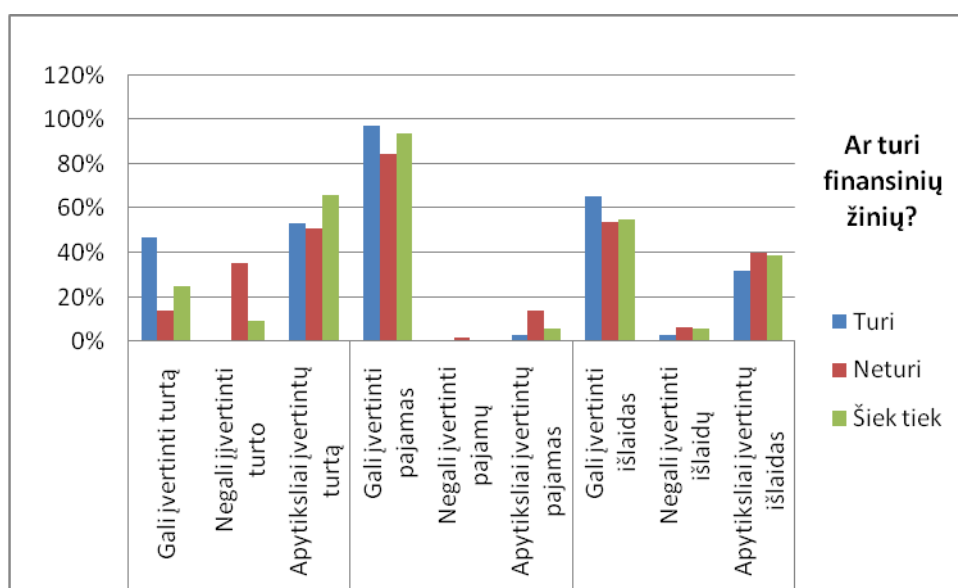
	Ar galite įvertinti?					
	Turta		Pajamas		Išlaidas	
Taip	85	28%	283	93%	175	57%
Ne	38	12%	1	0%	16	5%
Apytiksliai	182	60%	21	7%	114	37%

⁴ <http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3010206&PLanguage=0>

⁵ <http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3031305&PLanguage=0>

Didžioji dalis apklaustųjų žino savo valdomo turto vertę: tiksliai tai gali įvardinti 28 %, apytiksliai – 60 %. Tik 12 procentų respondentų to įvardinti negalėtų. Net 92,8 % apklaustųjų tiksliai žino, o 6,9 % apytiksliai gali įvardinti savo pajamas. Tik 1 respondentas teigė nežinantis, kokias mėnesines pajamas jis gauna. Trečiasis elementas – išlaidos – rodo panašią situaciją: 57 % respondentų gali tiksliai įvardinti, kiek išlaidų jie patiria, 37 % gali pateikti apytikslų skaičių ir tik 5 % visų atsakiusių negalėtų pateikti tokios informacijos. Žvelgiant į šiuos skaičius, galima daryti prielaidą, kad respondentai gali gana tiksliai įvertinti esamą finansinę situaciją.

Analizuojant duomenis buvo ieškoma ryšio tarp turimų finansinių žinių ir gebėjimo įvertinti esamą finansinę situaciją. 15 paveiksle pateikiama informacija apie tai, kuri dalis asmenų, gali tiksliai arba apytiksliai įvertinti savo turtą, pajamas ir išlaidas ir kuri dalis to padaryti negali. Respondentai suskirstyti pagal finansinių žinių lygius.

15 paveikslas. **Žinių svarba vertinant finansinę situaciją**

Kalbant apie valdomo turto vertę, 15 paveiksle matyti, kad visi respondentai, teigė turintys finansinių žinių, gali tiksliai (47%) arba apytiksliai (53%) įvertinti savo turtą. Nepriklausomai nuo to, kaip respondentai įvertino savo finansines žinias, vidutiniškai 57% asmenų gali apytiksliai įvertinti savo turto vertę. Iš bendrų duomenų išsiskiria finansinių žinių neturintys asmenys, iš kurių 35% teigia negalintys įvertinti savo valdomo turto. Išskirtinai geras rezultatas matomas pajamų grafike, nepriklausomai nuo finansinių žinių lygio, gaunamas pajamas tiksliai gali įvertinti 92%, apytiksliai – 7,6% respondentų. Vertinant patiriamas išlaidas, finansinių žinių turinčių asmenų rezultatas (65%) 10% viršija kitų finansinių žinių lygių rezultatus (55%).

Aukščiau aptartą padėtį galima patikrinti papildomai anketoje suformuluotu klausimu apie asmeninės buhalterijos tvarkymą. Net 66,2% respondentų teigė, kad jokios buhalterijos neveda. Tik 4,9% apklaustųjų teigė reguliariai sudarantys balansą (turimo turto ir įsipareigojimų ataskaitą), 15,1% respondentų sudaro pinigų srautų ataskaitą (gautų pajamų ir išlaidų ataskaita) ir 8,9%

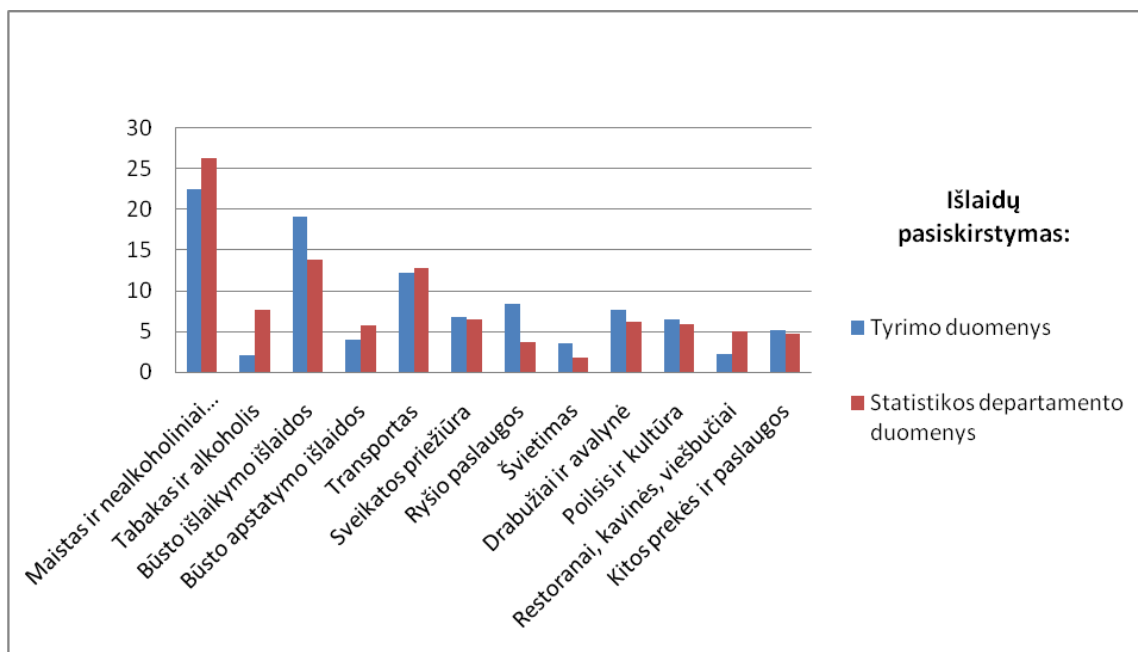
apklaustųjų sudaro biudžetą – pajamų ir išlaidų planą ateičiai. Siekiant tikslos finansinės situacijos įvertinimo ir efektyvaus planavimo, turėtų būti sudaromos visos trys minėtos ataskaitos, tačiau tik 4,9% respondentų sudaro daugiau nei vieną finansinę ataskaitą.

Iš šių ir anksčiau pateiktų duomenų galima daryti išvadą, kad nepriklausomai nuo to, ar namų ūkyje sudaromas balansas, pinigų srautų ataskaita ir planuojamas biudžetas, jie geba įvertinti esamą finansinę situaciją. Kalbant apie pajamas, tokią situaciją galima paaiškinti tuo, kad dažniausia gaunamos nedidelės vidutinės pajamos, įplaukų šaltinių skaičius nėra didelis, todėl įvertinti pajamų dydį nesudėtinga ir tai galima padaryti gana tiksliai. Jei gebėjimas įvertinti valdomą turtą būtų analizuojamas per respondentų amžiaus rodiklį, būtų galima išskirti 21-30 metų asmenis, gebančius tiksliai įvertinti valdomą turtą geriau (36%), nei kitų amžiaus grupių atstovai (20%). Tai galima paaiškinti tuo, kad tokio amžiaus asmenys nėra sukaupę daug turto, todėl jį vertinti nėra sudėtinga. Kitų amžiaus grupių atstovai (vidutiniškai 68%), geba apytiksliai įvertinti savo turtą. Tai galima paaiškinti žiniomis apie tai, kokia kaina panašus turtas parduodamas rinkoje. Vis dėlto, neįvertinus turimo turto tiksliai, atsiranda rizika, kad turto vertė neadekvati įsivaizduojamai sumai. Tokie klaidinantys skaičiai gali sudaryti problemų, jei prireiktų turimu turtu padengti įsipareigojimus. Dėl šios priežasties, balansą skaičiuoti turėtų asmenys turintys didelių įsipareigojimų, kuriems padengti nepakaktų nuolatinių pinigų srautų ir sukauptų rezervų.

Trečiasis tyrimo uždavinys – įvertinti namų ūkių įpročius valdant pinigų srautus: pajamas, išlaidas ir laisvas finansines lėšas (taupant ir investuojant). Pajamų valdymą geriausiai iliustruoja gebėjimas kurti papildomus įplaukų srautus. Tačiau prieš tai turi būti peržiūrėti kiti asmeninių finansų valdymo procesai: išlaidų valdymas, taupymas, laisvų lėšų valdymas.

Anketinėje apklausoje buvo siekiama įvertinti, ar asmenys planuoja savo išlaidas. 10% respondentų teigė neplanuojantys jokių išlaidų, 66% apklaustųjų planuoja didelės vertės, nei kasdien patiriamas išlaidas ir tik 24% atsakiusių planuoja visas (ir kasdienes, ir rečiau patiriamas) išlaidas. Šie rezultatai patvirtina anksčiau aptartus skaičius, nes panašus procentas respondentų teigė sudarantys finansines ataskaitas, susijusias su pinigų srautų valdymu, bei biudžetą. Tai, kad planuojamos didelės vertės išlaidos (90 procentų respondentų teigia tai darantys) yra geras rodiklis. Jis rodo, kad planuojant išlaidas išvengiama dalies spontaniškų pirkinių, o tai daro teigiamą įtaką bendram finansiniam namų ūkio rezultatui.

Pinigų srautų valdymo procesas sudėtingas todėl, kad didžioji įplaukų dalis skiriama kasdieniam vartojimui. Nepaisant to, kad namų ūkiai nėra linkę sudaryti pinigų srautų ataskaitų, kuriose atsispindi išlaidų judėjimas, jie lengvai įvertina reikšmingiausias išlaidų sritis. Remiantis statistikos departamento taikomu išlaidų klasifikatoriumi respondentai buvo paprašyti išskirti, kam jie išleidžia didžiausią dalį pajamų. Gauti duomenys palyginti su Statistikos departamento pateikiama statistine informacija (16 paveikslas).

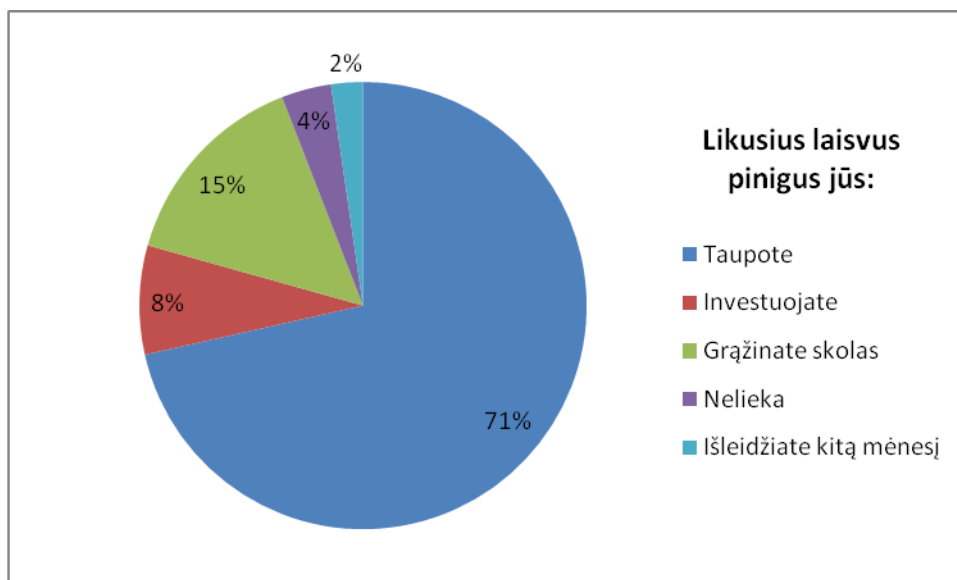
16 paveikslas. Svarbiausios išlaidų sritys

Tyrimo rezultatai atitinka statistinius duomenys šalyje⁶, nes svarbiausios išlaidų sritys išskiriamos tos pačios: maisto produktai ir nealkoholiniai gėrimai (22%), būsto išlaikymo išlaidos (19%), transportas (12%). Kitos išlaidos svarba sudaro 3-7% visų vartojimo išlaidų. Kaip buvo minėta teorinėje dalyje, kasdienės išlaidos yra lengviausiai valdoma išlaidų dalis. Būtent šios išlaidos sudaro didžiąją dalį per mėnesį patiriamų išlaidų, todėl tikslinga skatinti namų ūkius skaičiuoti ir planuoti savo išlaidas – sudaryti pinigų srautų ataskaitas, biudžetus. Tikslinga nebūtinoms ar kenksmingoms išlaidų sritims (pavyzdžiui, tabakui ir alkoholiui) skiriamą išlaidų sumą perkelti į švietimo sritį (investuoti į žinias), taupyti ar investuoti į finansinius instrumentus.

Anketinės apklausos metu siekta įvertinti, ar respondentams lieka laisvų lėšų. Jei taip, kokias finansines priemones jie renka šioms lėšoms panaudoti. Tyrimo metu nustatyta, kad 13% respondentų visada išleidžia visas gaunamas pajamas, 34% - dažniausiai išleidžia visas pajamas, tačiau kartais jų lieka, 24% atsakiusiųjų dažniausiai neišleidžia visų pajamų, tačiau kartais jų nelieka ir tik 29% asmenų niekada neišleidžia visų pajamų.

Nepaisant to, kad 87 procentai respondentų teigia atidedantys dalį įplaukų, tačiau ne visa laisvų lėšų dalis taupoma ar investuojama (17 paveikslas).

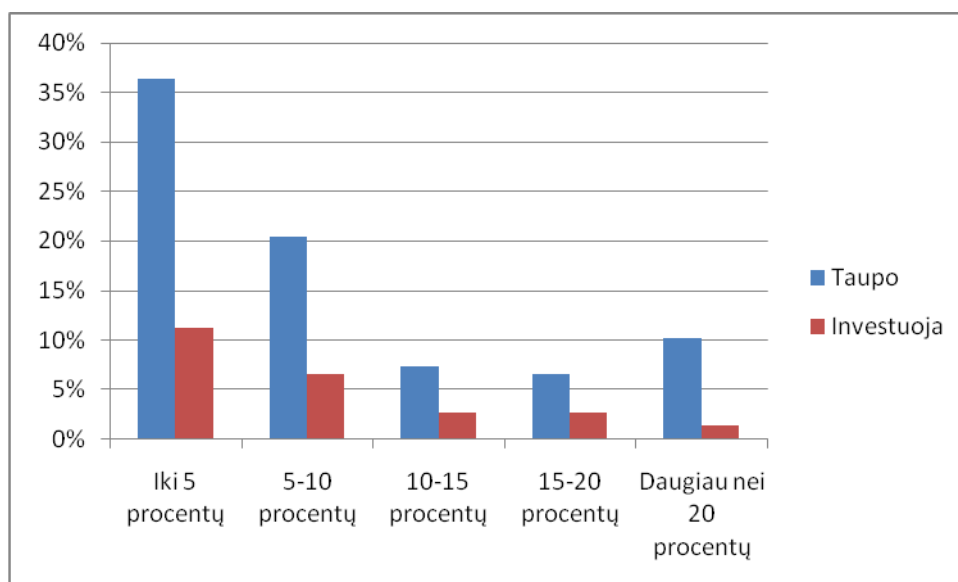
⁶ <http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M2020105&PLanguage=0>

17 paveikslas. **Laisvų lėšų panaudojimas**

Skritulinėje diagramoje (17 paveikslas) matyti, kad 71% laisvų lėšų skiriama taupymui, 8% - investavimui. Likusi laisvų lėšų dalis skiriama skolų grąžinimui (tai taip pat einamojo mėnesio išlaidos) ir vartojimui, kuris yra perkeliamas į vėlesnius laikotarpius, atsisakant vartojimo šiuo metu.

Kaip buvo minėta, 71% respondentų panaudodami laisvas lėšas prioritetu renkasi taupymą, 8% - investicijas. Tyrime buvo siekiama išsiaiškinti, kokią dalį pajamų namų ūkiai linkę taupyti ir skirti investicijoms (18 paveikslas).

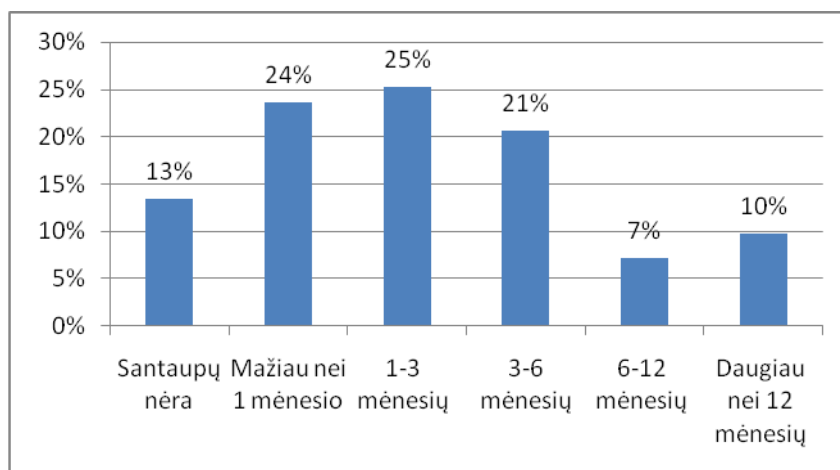
18 paveikslas. **Pajamos, skiriamos taupymui ir investavimui**

Paveiksle matyti, kad respondentai prioritetą skiria taupymui, 36% asmenų taupo mažiau negu 5% pajamų, 20% respondentų 5-10% pajamų. Didesnę dalį pajamų taupo 24 procentai namų ūkių. Pajamų dalis, skiriama investicijoms, pasižymi panašia tendencija, tačiau gerokai mažesniais skaičiais. Respondentai, linkę investuoti, renkasi mažas sumas: 11% teigia investuojantys iki 5%

pajamų, 7% - nuo 5 iki 10% pajamų, ir tik 7% asmenų investicijoms skiria daugiau lėšų. Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, kokių motyvų vedami asmenys investuoja: dažniausias argumentas – siekis sukurti papildomą pajamų srautą (48% investuojančių). Panašią svarbą (po 22%) investuojantys asmenys skyrė kitiems argumentams: siekiui išlaikyti investuotų lėšų vertę, bei sukurti sistemą, kuri generuotų įplaukas – jų dėka būtų galima atsisakyti darbinės veiklos.

Vis dėlto, apklausos rezultatai atskleidė situaciją, kad namų ūkiai nėra linkę investuoti. Tyrimu buvo siekiama rasti argumentus tokiam respondentų elgesiui. 84% neinvestuojančių asmenų teigė, kad didžiausia problema – lėšų trūkumas. 40% investuoti nėra linkę dėl asmeninių žinių trūkumo, o 27% netoleruoja su investicijomis susijusios rizikos, jie teigė bijantys iš dalies ar visiškai prarasti investuotas lėšas. Ne tokie reikšmingi savo svoriu, tačiau svarbūs, argumentai: nepasitikėjimas finansiniais tarpininkais ir jų kompetencija (14%), ir manymas, kad investicijos netikslingos konkrečiu amžiaus tarpsniu. Tyrime pastebėta, kad dalis respondentų atsisako investavimo neargumentuotai, pateisindami tai nenoru užsiimti šia veikla (7%).

Laisvų lėšų panaudojimo prioritetus atskleidžia 19 paveikslas, įrodantis, kad namų ūkiams svarbus finansinis saugumas. Čia matyti, kad 38% respondentų turi sukaupę pakankamą rezervą nenumatytiems atvejams – 3 ir daugiau mėnesių būtinųjų išlaidų sumą.

19 paveikslas. **Sukauptas finansinis rezervas**

49 procentai asmenų teigia turintys mažesnę, nei įprastai rekomenduojama, santaupų sumą, tačiau teigti, kad ši suma nėra pakankama, nebūtų teisinga. Kaip buvo minėta teorinėje dalyje, esant palankiai asmeninei finansinei situacijai, ekonominei situacijai ir kitoms aplinkybėms, šios sumos taip pat gali užtikrinti finansinį saugumą.

Pagrindinis taupymo motyvas, kurį nurodė 65% respondentų – užsitikrinti finansinį saugumą nenumatytais gyvenimo atvejais. 30% asmenų taupo brangioms prekėms ir paslaugoms įsigyti, po 16% - nekilnojamam turtui įsigyti bei pensiniam laikotarpiui, 10% vaikų mokslams, o 18% atsakiusiųjų taupo neturėdami konkretaus tikslo ar finansinių prioritetų. Pagal gyvenimo ciklo teoriją, taupymo motyvams didžiausią įtaką turi amžius ir šeimyninė padėtis. 7 lentelėje pateikti

duomenys apie tai, kokius finansinius taupymo prioritetus išskiria respondentai, suskirstyti pagal šeimyninę padėtį.

7 lentelė. Taupymo prioritetai skirtingais gyvenimo ciklo etapais

		Finansiniai taupymo prioritetai						
		Finansinis saugumas	Vaikų mokslai	Pensija	Būstas	Brangios prekės	Be tikslo	Netaupo
Šeimyninė padėtis	Tėvų išlaikomi jauni žmonės	19	2	2	2	9	1	0
	Savarankiški, atskirai gyvenantys jauni žmonės	35	5	6	13	27	16	4
	Jauna šeima (pora), neturintys vaikų	44	0	5	21	31	5	1
	Asmuo (šeima) su nepilnamečiais vaikais	29	12	8	6	9	7	5
	Asmuo (šeima) su pilnamečiais vaikais	31	11	14	8	17	14	3
	Asmuo (šeima) priešpensiniu ar pensiniu laikotarpiu	41	0	13	0	4	14	2

Lentelėje matyti, kad svarbiausias respondentų finansinis prioritetas taupant visais gyvenimo etapais išlieka finansinis saugumas. Tai reiškia, kad taupyti motyvuoja noras sukaupti rezervą nenumatytiems gyvenimo atvejams. Kiti prioritetai kinta keičiantis šeimyninei padėčiai. Tėvų išlaikomiems jauniems žmonėms svarbiausia sukaupti lėšų brangesniems pirkiniams. Jauni savarankiški, save išlaikantys asmenys prioritetu išskiria kaupimą brangioms prekėms ir paslaugoms, taip pat pradedama taupyti būstui. Būsto klausimas ir taupymas jam aktualiausias jaunoms šeimoms (poroms), neturinčioms vaikų. Be to, šiame etape piką pasiekia ir taupymo brangiems pirkiniams svarba, šios išlaidos dažnai susijusios su taupymu būstui – jo remontui, apstatymui – ir kitomis savarankiško gyvenimo pradžiai būtinomis išlaidomis. Šeimų ar asmenų, turinčių nepilnamečių vaikų, taupymo prioritetai keičiasi – čia svarbią vietą užima taupymas vaikų mokslams. Šis prioritetas svarbus ir šeimose, turinčiose pilnamečių vaikų – tai ypač aktualu, jei iš anksto nebuvo sukaupta lėšų vaikų mokslams. Šiuo etapu atsiranda naujas finansinis prioritetas – taupymas pensijai. Šio taupymo tikslo svarba kintant šeimyninei padėčiai ir amžiui auga. Jis išlieka vienu svarbiausių ir priešpensiniu laikotarpiu, kai dar yra proga pasiruošti būsimam įplaukų sumažėjimui.

Analizuojant namų ūkių finansinę elgseną gyvenimo ciklo teorijos pagrindu, respondentų buvo prašoma išreikšti nuomonę ir išskirti svarbiausias finansų valdymo sritis konkrečiais gyvenimo etapais. Remiantis teorine darbo dalimi, buvo išskirti 4 etapai ir 11 elementų, svarbių skirtingais gyvenimo laikotarpiais (8 lentelė).

8 lentelė. Finansiniai prioritetai gyvenimo cikle

	Jauni, vieniši savarankiški asmenys	Jauna šeima su mažamečiais vaikais	Vyresnė šeima su pilnamečiais vaikais	Senyvi asmenys
Išlaidų planavimo ir kontrolės įgūdžių formavimasis	25	15	7	5
Finansinio rezervo kaupimas	20	15	16	20
Kaupimas vaikų ateičiai	4	21	4	1
Taupymas pensijai	4	4	23	14
Gyvenamojo būsto planavimas	21	16	3	1
Sukaupto turto apsauga	4	6	17	24
Turimo turto paskirstymas	2	2	11	22
Įsipareigojimų planavimas	12	8	6	5
Investavimas į rizikingas finansines priemones	3	1	0	0
Investavimas į mažos rizikos finansines priemones	2	2	6	4
Pagrindinio šeimos maitintojo draudimas	4	9	7	5

Pirmiausia respondentų buvo prašoma išreikšti nuomonę apie tai, kokie finansiniai prioritetai svarbiausi jauniems vienišiams žmonėms, pradedantiems savarankišką gyvenimą. Analizuojant rezultatus, galima išskirti 4 šiame etape svarbiausias sritis. Dažniausiai minimas išlaidų planavimo ir kontrolės įgūdžių formavimasis. Ši sritis ypač svarbi pradedant valdyti pirmuosius savarankiškai uždirbtus pinigus. Panašios svarbos elementas – finansinio rezervo nenumatytiems atvejams kaupimas. Rezultatuose matoma, kad šiame etape svarbu pradėti planuoti gyvenamąjį būstą ir paskolą jam, kartu įsipareigojimus bei jų grąžinimą. Visi keturi veiksniai atspindi situaciją, kai jaunas asmuo pradeda rūpintis būsimais savo poreikiais: būstu, jo įsigijimo galimybėmis, taip pat finansine apsauga (rezervais), padedančiais suvaldyti įvairias finansines situacijas.

Vertinant antrąjį etapą (jaunos šeimos, turinčios mažamečių vaikų finansinius prioritetus) matome, kaip kinta respondentų nuomone svarbiausi finansiniai prioritetai. Pirmajame etape buvęs svarbiausias, finansinių įgūdžių formavimasis tampa mažiau reikšmingas. Visgi, nors ir mažesnę, jo svarbą galima paaiškinti poreikiu išmokyti valdyti išlaidas šeimoje, priimti bendrus finansinius sprendimus. Šiame etape vis dar svarbus finansinis rezervas, kaupiamas nenumatytoms finansinėms situacijoms, bei bendras šeimos būstas. Svarbiausias pokytis, atsirandantis finansiniuose prioritetuose – kaupimas vaikų ateičiai, mokslams. Tai ilgalaikis tikslas, padedantis pasiruošti būsimoms didelėms išlaidoms.

Vyresnio amžiaus šeimos, turinčios pilnamečių vaikų, finansiniai prioritetai keičiasi iš esmės, lyginant su pirmaisiais etapais. Vis dėlto, finansinio rezervo kaupimas išlieka vienu svarbiausių elementų. Šiuo etapu svarbiausiu tikslu išskiriamas taupymas pensiniam laikotarpiui. Vyresniems asmenims, kurių vaikai pradeda savarankišką gyvenimą, svarbu pasirūpinti savo

pensija – laikotarpiu, kai įplaukos ženkliai sumažėja. Be to, respondentai svarbiomis sritimis išskiria sukaupto turto apsaugą bei paskirstymą. Tokiu laikotarpiu finansų valdymo įpročiai turi būti susiformavę, todėl finansinė elgsena turi būti pagrįsta atsargumu bei maža rizika.

Senyviems asmenims išskiriami finansiniai prioritetai nesikeičia, lyginant su minėtais ankstesniame etape, kinta tik jų svarba. Čia svarbiausiais tampa sukaupto turto apsauga ir paskirstymas (tai gali būti ir testamentų sudarymas). Finansinio rezervo kaupimas taip pat išlieka svarbus, jo svoris netgi išauga. Tai galima paaiškinti įplaukų mažėjimu, o dėl to atsiranda tikimybė, kad susidarys finansinė situacija, kuriai reikės papildomų lėšų.

Apibendrinant respondentų nuomones, galima teigti, kad skirtingais gyvenimo etapais finansiniai prioritetai skiriasi. Jie kinta kartu su asmenine ir finansine situacija, amžiumi, tikėtinomis pajamomis: pirmiausia formuojami finansų valdymo įgūdžiai, planuojami didžiausių išlaidų, paskolų reikalaujantys pirkiniai, tikintis būsimomis pajamomis jas padengti. Vėliau pradedama rūpintis vaikais ir jų ateitimi, rūpinamasi sukaupto turto saugumu, pensiniu laikotarpiu bei turto paskirstymu. Prieš pradedant vertinti svarbiausius elementus konkrečiais gyvenimo etapais, respondentai vertino, ar jų finansiniai prioritetai skiriasi keičiantis amžiui ir šeimyninei padėčiai. 86% asmenų, dalyvavusių apklausoje, patvirtino, kad jų prioritetai kinta, ir tik 14% teigė, kad šie pokyčiai ženklios įtakos jų finansiniams prioritetams neturi. Rezultatai patvirtino daugumos nuomonę, kad finansiniai prioritetai keičiasi gyvenimo ciklo metu.

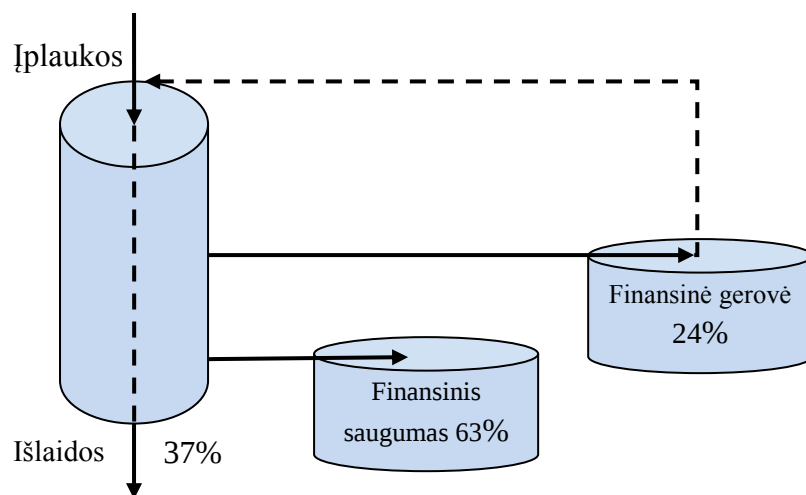
Apibendrinant anksčiau pateiktą informaciją buvo išskirti ir susieti prioritetiniai asmeninių finansų valdymo elementai teoriniu ir praktinių lygmeniu.

9 lentelė. Finansiniai prioritetai ir taupymo motyvai

	Jauni, vieniši savarankiški asmenys		Jauna šeima su mažamečiais vaikais		Vyresnė šeima su pilnamečiais vaikais		Senyvi asmenys	
	Teorija	Realu	Teorija	Realu	Teorija	Realu	Teorija	Realu
Išlaidų planavimo ir kontrolės įgūdžių formavimas	+		+					
Finansinio rezervo kaupimas	+	+	+	+	+	+	+	+
Kaupimas vaikų atečiai			+	+		+		
Taupymas pensijai					+	+	+	+
Gyvenamojo būsto planavimas	+	+	+					
Sukaupto turto apsauga					+		+	
Turimo turto paskirstymas					+		+	
Įsipareigojimų planavimas	+							

9 lentelėje apjungti 7 ir 8 lentelėse pateikti duomenys. Pliusais pažymėti svarbiausiais respondentų įvardinti finansiniai prioritetai skirtingais gyvenimo etapais (stulpeliai „teorija“) ir pačių respondentų, suskirstytu pagal šeimyninę situaciją, pagrindiniai taupymo motyvai (stulpelis

„realu“). Lentelėje matyti, kad svarbiausi prioritetai išlieka tie patys. Respondentai, išskirdami jų nuomone svarbiausius finansinius prioritetus, visais gyvenimo etapais tokiu įvardino finansinio rezervo kaupimą. Analogišką rezultatą matome ir analizuodami pačių apklaustųjų rezultatus. Nuomonės tiek teoriniuose teiginiuose, tiek asmeniniuose prioritetuose sutampa ir kitais klausimais: jauni asmenys rūpinasi gyvenamuoju būstu, jaunos šeimos – vaikų ateitimi, o vyresnės šeimos ir asmenys priešpensiniu laikotarpiu rūpinasi kaupimu pensijai.

20 paveikslas. Asmeninių finansų atsargų sudarymas ir panaudojimas (tyrimo duomenys)

10 lentelė. Koreliacijos koeficientai

	X (rezervas)	Y (investicijos)	Z (pajamos)
X	1		
Y	0,29	1	
Z	0,31	0,15	1

10 lentelėje pateikti koreliacijos koeficientai, rodantys ryšį tarp 20 paveiksle nurodytų veiksmų: gaunamų pajamų, finansinio rezervo ir investicijų. Šie rodikliai reiškia, kad veiksniai yra priklausomi. Šie duomenys leidžia apibendrinti ir pateikti išvadą apie namų ūkių finansų valdymo ypatumus Lietuvoje bei tai, kokią asmeninių finansų valdymo strategiją jie naudoja. 20 paveiksle pateikta situacija, atspindinti tyrimo rezultatus. 37% namų ūkių išleidžia visas savo įplaukas arba yra susitaupę nereikšmingai mažą sumą, kurią būtų galima priskirti finansinio saugumo rezervui. Šeimos pajamos silpnai koreliuoja ($r_{XZ}=0,31$), su sukaupto rezervo dydžiu, tai reiškia, kad augant pajamoms, sukaupiamas didesnis finansinis rezervas. Šį rezervą yra sukaupę 63% respondentų (nuo 1 mėn. iki 12 mėn. ir daugiau būtinųjų išlaidų sumą ir daugiau). Finansine gerove rūpinasi gerokai mažesnė dalis - 24% respondentai. Finansinio rezervo dydžio ir pajamų dalies, skirtos investicijoms, rodikliai silpnai, tačiau koreliuoja ($r_{XY}=0,29$), tai reiškia, kad sukaupus didesnę rezervą, didesnė pajamų dalis skiriama investicijoms.

IŠVADOS

1. Skiriamos dvi asmeninių finansų sampratos. Pirmoji tokia, kad asmeniniai finansai yra finansų mokslo sritis, analizuojanti žmonių esamų ir būsimų piniginių lėšų ir turto valdymo ypatumus. Kitas požiūris išreiškia nuomonę, kad valdomi gali būti tik laisvi pinigai, siekiant juos taupyti ar investuoti. Tačiau laisvų lėšų valdymas negali būti tapatinamas su asmeninių finansų valdymu, nes yra šio proceso sudedamoji dalis.
2. Asmeninių finansų valdymas gali būti apibrėžiamas kaip procesas, kurio metu priimami finansiniai sprendimai, valdomas finansinis turtas ir siekiama įgyvendinti iškeltus trumpalaikius ir ilgalaikius tikslus. Svarbiausi asmeninių finansų valdymo procesai: finansinio tikslo nustatymas, esamos situacijos įvertinimas, išteklių poreikio nustatymas, planavimas, įgyvendinimas, kontrolė ir tikslo pasiekimas.
3. Finansiniai tikslai nustatomi atsižvelgiant į konkrečius asmens poreikius, todėl keliant tikslus būtina atskirti poreikius nuo norų. Tikslas turi būti išreikštas tikslia finansine verte, būtina apibrėžti jo įgyvendinimo terminą, suskaidyti jį į patogius trumpesnius laiko tarpus ir neatidėliotinai pradėti siekti tikslo.
4. Esama finansinė situacija yra atskaitos taškas, nuo kurio pradedama siekti užsibrėžtų tikslų. Šią informaciją atskleidžia balansas ir pinigų srautų ataskaita. Balanse atsispindi informacija apie konkrečiu momentu turimą turtą bei įsipareigojimus. Pinigų srautų ataskaita parodo pasirinkto laikotarpio įplaukas ir išlaidas bei jų santykį.
5. Finansinis planavimas yra priemonė finansiniams tikslams įgyvendinti. Finansinio plano struktūra priklauso nuo konkrečių poreikių, tačiau į jį turėtų būti įtrauktos šios sritys: pinigų srautų valdymas, pensijos planavimas, rizikos valdymas, kontrolės mechanizmas.
6. Pinigų srautų valdymas – svarbiausias procesas asmeninių finansų valdyme. Tai kasdienis procesas, kurio metu: siekiama didinti įplaukų šaltinių skaičių ir rezultatus (prioritetą teikiant pasyvioms įplaukoms), optimizuoti išlaidas ir efektyviai panaudoti laisvas lėšas (taupyti ir investuoti). Pinigų srautams kontroliuoti naudojamas biudžetas – instrumentas, naudojamas įplaukų ir išlaidų planavimui.
7. Asmeninių finansų valdymo procese susiduriama su įvairių tipų rizika (nenumatyti įvykiai, investavimo rizika, finansinė rizika), tačiau valdant šiuos procesus apsisaugoma nuo nepageidaujamų įvykių arba sumažinama jų įtaka finansams – tam naudojami finansiniai rezervai, investicijų diversifikavimas, įvairių rūšių draudimai.
8. Strategija suprantama kaip valdymo sprendimų, kuriais siekiama išspręsti iškilusias problemas ir įgyvendinti kokybinius pokyčius, visuma. Šiuo procesu siekiama daryti

įtaką tam tikriems objektams, naudojant ilgalaikio planavimo priemones ir analizuojant esamas ir naujai atsiradusias galimybes.

9. Asmeninių finansų valdymo procese dažniausiai naudojama F. Modigliani gyvenimo ciklo hipotezė, kurioje teigiama, kad dabartinis vartojimas priklauso ne tik nuo dabartinių, bet ir nuo būsimų pajamų. Asmuo, pasirinkdamas vartojimo lygį atsižvelgia į tikėtiną viso gyvenimo pajamų lygį, galimus poreikius ir tai, kokiame gyvenimo etape jis šiuo metu yra.
10. Išskiriami trys pagrindiniai finansinių strategijų etapai: finansinis saugumas (rezervų kaupimas), finansinė gerovė (patogus gyvenimas, aukštesnis pragyvenimo lygis), finansinis aprūpinimas (finansinė nepriklausomybė, patogus ir aprūpintas gyvenimas).
11. Gyvenimo ciklo požiūriu, asmeninių finansų strategijas lemia tokie veiksniai kaip: šeimyninė padėtis, amžius, išsilavinimas, gaunamos pajamos. Finansinio gyvenimo pradžioje svarbiausia įgyti finansų valdymo įgūdžius, pradėti kaupti finansinį rezervą. Vėlesniais gyvenimo etapais planuojamas būstas, taupoma vaikų ateičiai, pensiniam laikotarpiui, rūpinamasi investicijomis. Senyviems žmonėms aktualu išlaikyti buvusį gyvenimo lygį, rūpintis sukaupto turto apsauga bei tinkamu paskirstymu.
12. Tyrimu atskleista, kad 10% respondentų neplanuoja jokių išlaidų, 66 procentų apklaustųjų planuoja didelės vertės, 24% atsakiusiųjų planuoja visas (ir kasdienes, ir rečiau patiriamas) išlaidas. Jis rodo, kad planuojant išlaidas išvengiama dalies spontaniškų pirkinių, o tai daro teigiamą įtaką bendram finansiniam namų ūkio rezultatui.
13. Panaudodami laisvas lėšas respondentai prioritetu renkasi taupymą (71%), 8% - investicijas. Pagrindiniai motyvas, skatinantis investuoti – siekis sukurti papildomą pajamų srautą. Vis dėlto, namų ūkiai nėra linkę investuoti. 84% neinvestuojančių asmenų teigė, kad didžiausia problema – lėšų trūkumas. 40% investuoti nėra linkę dėl asmeninių žinių trūkumo, o 27% netoleruoja su investicijomis susijusios rizikos, jie teigė bijantys iš dalies ar visiškai prarasti investuotas lėšas.
14. 38% respondentų turi sukaupę pakankamą rezervą nenumatytiems atvejams (3 ir daugiau mėnesių būtinųjų išlaidų suma). 49 procentai asmenų teigia turintys mažesnę santaupų sumą, tačiau esant palankiai asmeninei finansinei situacijai, ekonominei situacijai ir kitoms aplinkybėms, šios sumos taip pat gali užtikrinti finansinį saugumą.
15. Tyrimo metu išskirti svarbiausi taupymo motyvai, išreiškiantys finansinius prioritetus: pagrindinis motyvas – noras sukaupiti rezervą nenumatytiems gyvenimo atvejams. Kiti prioritetai kinta keičiantis šeimyninei padėčiai: taupoma brangioms prekėms ir

paslaugoms, būstui. Jaunos šeimos taupo vaikų ateičiai. Vyresnių asmenų prioritetuose svarbus taupymas pensijai.

16. Tyrimo metu respondentai išreiškė nuomonę, kad skirtingais gyvenimo etapais finansiniai prioritetai skiriasi. Jie kinta kartu su asmenine ir finansine situacija, amžiumi, tikėtinomis pajamomis: pirmiausia formuojami finansų valdymo įgūdžiai, planuojami didžiausių išlaidų, paskolų reikalaujantys pirkiniai, tikintis būsimomis pajamomis jas padengti. Vėliau pradedama rūpintis vaikais ir jų ateitimi, rūpinamasi sukaupto turto saugumu, pensiniu laikotarpiu bei turto paskirstymu.
17. Apibendrinus tyrimo rezultatus ir palyginus su teoriniais teiginiais apie asmeninių finansų strategijas galima daryti išvadą, kad 37% namų ūkių išleidžia visas savo įplaukas arba yra susitaupę nereikšmingai mažą sumą, kurią būtų galima priskirti finansinio saugumo rezervui. Šį rezervą yra sukaupę 63% respondentų. Finansine gerove rūpinasi gerokai mažesnė dalis - 24% respondentų.

LITERATŪRA

1. Augutienė I. Asmeninių finansų valdymas, 2009. Prieiga internete:
https://fcis.vdu.lt/~i.augutiene@jkc.vdu.lt/FOV1-0007CA36/FOV1-0007D6D7/5paskaita_asmeniniai_finansai.pdf [Žiūrėta 2011 02 01]
2. Bložienė O. Apie asmeninių finansų valdymą – visų kategorijų „vairuotojams“. Prieiga internete: http://www.vpk.lt/new/documents/1_Odeta_Bloziene.ppt. [Žiūrėta 2011 01 17]
3. Business dictionary. Prieiga internete:
<http://www.businessdictionary.com/definition/personal-finance.html> [Žiūrėta 2011 08 24]
4. Černius G. Asmeninių finansų valdymo esmė // Apskaitos ir mokesčių apžvalga. 2011, Nr. 1-4. Prieiga internete: <http://www.verslobanga.lt/lt/leidinys.nr/ama.4d332c2ab7292> [Žiūrėta 2012 01 12]
5. Černius G. Namų ūkio finansų valdymas: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. – 185 p. – ISBN 978-9955-19-279-4
6. Dubinas V., Smilga E. Strateginio valdymo panaudojimo galimybės Lietuvoje // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. – 2008. Nr. 47, p. 23-42. – ISSN 1392-1142
7. Financial dictionary. Prieiga internete:
<http://financial-dictionary.thefreedictionary.com/Personal+Finance> [Žiūrėta 2011.08.24]
8. Fabozzi F. J., Drake P. P. Finance: capital markets, financial management, and investment management. Hoboken (N.J.): John Wiley, 2009. – 811 p. – ISBN 9780470407356.
9. Gaidienė Z. Finansų valdymas. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 1998. – 125 p. ISBN 9986-418-10-0
10. Garman E. T., Fogue R. Personal Finance. Boston, Houghton Mifflin, 2007. – 656 p.
11. Gyventojai pagal išsilavinimą. Požymiai: lytis, metai, išsilavinimas.
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3031305&PLanguage=0>
12. Gyventojų skaičius metų pradžioje. Požymiai: gyvenamoji vietovė, amžius, lytis, metai.
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3010206&PLanguage=0>
13. Hallman G. V., Rosenbloom J. S. Personal Financial Planning. USA, McGraw-Hill Professional, 2003. – 500 p.
14. Jurevičienė D. Asmeninių finansų pagrindai : mokomoji knyga. Vilnius : Technika, 2008. – 196 p. – ISBN 978-9955-28-262-4.
15. Jurevičienė D., Gausienė E. Finansinės gyventojų elgsenos ypatumai // Verslas: teorija ir praktika. – Vilnius: Technika, 2010, Nr. 11 (3), p. 222-237. – ISSN – 1648-0627

16. Jurevičienė D., Klimavičienė A. Asmens investicijų į finansines priemones plėtros galimybės Lietuvoje // Verslas: teorija ir praktika. – Vilnius: Technika, 2007, Nr. 1, p. 33-43. – ISSN – 1648-0627
17. Jurevičienė D., Klimavičienė A. Asmeninių finansų valdymo teoriniai aspektai gyvenimo ciklo požiūriu // Verslas: teorija ir praktika. – Vilnius: Technika, 2008, Nr. 9 (1), p. 22-32. – ISSN – 1648-0627
18. Kancerevyčius G. Finansai ir investicijos. – Kaunas: "Smaltijos" leidykla, 2006. – 864 p. – ISBN 9955551933
19. Kapoor J. R. Et al. Focus on personal finance : an active approach to help you develop successful financial skills. – Boston: McGraw-Hill/Irwin, 2008. – 504 p. – ISBN 9780073530635
20. Kiyosaki, Robert T. Pinigų srauto kvadrantas: turtingojo tėčio vadovas, kaip pasiekti finansinę laisvę. – Vilnius: Sirokas, 2005. – 259 p. – ISBN 9986-833-40-X
21. Kiyosaki, Robert T. Du tėčiai – turtingas ir vargšas: ko turtuoliai moko savo vaikus ir ko nežino vargšai! – Vilnius: Sirokas Publishing, 2007. – 208 p. – ISBN 9955-9870-8-1
22. Kotler Ph. Et al. Rinkodaros principai. – Kaunas: UAB "Poligrafija ir informatika", 2003. – 854 p. – ISBN 9986-850-50-9
23. Laumenskaitė E., Vasiliauskas A. Strateginiai pokyčiai ir savivada organizacijoje // Pinigų studijos, 2006. Prieiga internete:
http://www.ebiblioteka.lt/resursai/DB/LB/LB_pinigu_studijos/Pinigu_studijos_2006_01_02.pdf. [Žiūrėta 2012 02 20]
24. Martin et al. Personal financial management. – New York etc: McGraw-Hill, 1982. – 537 p. – ISBN 0-07-040615-4
25. Medžiaga pamokoms apie asmeninius finansus. Manofinansai.lt. Prieiga internete:
<https://www.manofinansai.lt/lt/pages/medziaga-pamokoms> [Žiūrėta 2012 02 01]
26. Melnikas B., Smaliukienė R. Strateginis valdymas: mokomoji knyga. – Vilnius, 2007. – ISBN 978-9955-423-65-2
27. Nissenbaum et al. Ernst & Young's personal financial planning guide. USA John Wiley and Sons, 2004. – 540 p.
28. Pass Ch. ir kt. Ekonomikos terminų žodynas. Vilnius: Baltijos biznis, 1997. – 583 p. – ISBN 998660401X
29. Praktinis įmonių finansų valdymas. Prieiga internete:
http://distance.ktu.lt/kursai/verslumas/finansu_valdymas_I/fcontent.html [Žiūrėta 2012 02 18]

30. Ramanauskas T., Jakaitienė A. Namų ūkių vartojimo modeliavimas. Pinigų studijos, 2007, Nr. 1. 25-44 p. Prieiga internete: http://lb.lt/ramanauskas_1 [Žiūrėta 2011 05 14]
31. Reuvid J. The handbook of personal wealth management: how to ensure maximum return and security. – London: Kogan Page, 2005. – 219 p. – ISBN 0749443839
32. Rizika. Šaltinis internete: <http://dolceta.eu/lietuva/Mod7/-Rizika-.html> [Žiūrėta 2011 05 20]
33. Schafer B. Kelias į finansinę laisvę: pirmas milijonas per septynerius metus. – Vilnius: Alma littera, 2004. – 301 p. – ISBN 9955-08-381-6
34. Skaiciuojame pinigus. Prieiga internete:
http://www.seb.lt/pow/content/seb_lt/pdf/lt/Skaiciuojame_pinigus.pdf [Žiūrėta 2011.02.03]
35. Sungaila R. Asmeninių finansų tvarkymas gyvenimo cikle, 2008. Prieiga internete: www.vpk.lt/new/documents/4_Rolandas%20Sungaila.ppt [Žiūrėta 2011 02 20]
36. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Alma littera, 2001. – p. 707. – ISBN 9955-08-100-7
37. The Chartered Management Institute dictionary of business and management. – London: Bloomsbury, 2004. – 458 p. – ISBN 0747572003
38. The free dictionary. Finance dictionary. Prieiga internete:
<http://encyclopedia.thefreedictionary.com/> [Žiūrėta 2011 08 23]
39. Varanauskienė J. Asmeninių finansų valdymas // Finansinių paslaugų vadovas. Vilnius: Lietuvos vartotojų institutas. – 128 p. – ISBN 978-9955-783-03-9
40. Vartojimo išlaidų pasiskirstymas. Požymiai: individualaus vartojimo išlaidų pagal paskirtį klasifikatorius ir metai.
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M2020105&PLanguage=0>
41. Visuotinė lietuvių enciklopedija. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004. – 831 p. – ISBN 5420014866

Balaišytė A. Asmeninių finansų valdymo strategijos / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. G. Černius – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2012. – 74 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe aptariamos asmeninių finansų sampratos ir jų skirtumai, išskiriami veiksniai, užtikrinantys sklandų asmeninių finansų valdymą, išskiriamos svarbiausios asmeninių finansų valdymo strategijos, analizuojami asmeninių finansų valdymo ypatumus Lietuvoje.

Pirmoje dalyje aptariami asmeninių finansų sampratos, finansų valdymo ir planavimo ypatumų teoriniai aspektai, analizuojamos skirtingų autorių nuomonės. Antroje dalyje pateikiama strategijos samprata, pateikiamos asmeninių finansų valdymo teorijos ir išanalizuojami galimi asmeninių finansų valdymo strategijų pavyzdžiai. Trečioje dalyje pateikiama situacijos Lietuvoje analizė, remiantis statistiniais duomenimis ir atlikta anketine apklausa. Remiantis literatūra ir atliktais tyrimais sukuriamos asmeninių finansų valdymo strateginės gairės, sudaromas modelis, atspindintis ryšius tarp realiai taikomų ir rekomenduojamų finansinių priemonių.

Pagrindiniai žodžiai: asmeniniai finansai, pinigų srautų valsymas, finansų valdymas, strateginis valdymas.

Balaišytė A. Personal finance management strategies / Master's graduating work of Finance management. Research adviser – doc. dr. G. Černius – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Finance Management, 2012. – 74 p.

ANNOTATION

Master's thesis discusses personal finance conceptions and their differences. The main factors, which ensure efficient personal finance management, are identified, also as the main strategies of personal finance management. Thesis analyzes features of personal finance management in Lithuania.

Personal finance conceptions, financial management and planning have been theoretically described in the first part. In the second part, there are analyzed conceptions of strategy, the main personal finance management theories and specific examples. The third part presents the analysis of the situation in Lithuania, based on statistical data and questionnaire. Based on literature studies and research there are main personal finance management guidelines made, which show similarities between theoretical and applied financial instruments.

Key words: personal finance, cash flow management, finance management, strategic management.

Balaišytė A. Asmeninių finansų valdymo strategijos / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. G. Černius – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2012. – 74 p.

SANTRAUKA

Asmeninių finansų valdymas yra viena iš pagrindinių sėkmingo finansinio gyvenimo užtikrinimo priemonių. Nepaisant to, Lietuvoje ši sritis nesulaukia deramo dėmesio, ypačiai tarp žmonių, neturinčių glaudžių ryšių su finansais. Neabejotina asmeninių finansų valdymo svarba buvo galima įsitikinti ekonominio nuosmukio metu, kai dalis šalies gyventojų nebuvo pasiruošę pajamų ir išlaidų santykio pasikeitimui – darbo netekimui, įsipareigojimų padidėjimui. Be to, pakilimo laikotarpiu neadekvačiai išaugo skolinimasis, suaktyvėjo neapgalvotas investavimas į įvairias finansines priemones, reikalaujančias ekonominių ir finansinių žinių. Visos šios problemos iškilo dėl asmeninio ekonominio neraštingumo.

Asmeninių finansų valdymo priemonių sujungimas į vieną sistemą ir strategijų paruošimas padėtų įgyvendinti labai svarbų tikslą – sėkmingai valdyti turimą ir būsimą turtą ir įsipareigojimus. Sistemingas finansų valdymas, remiantis iš anksto numatytu veiksmų planu, padėtų siekti užsibrėžtų tikslų. Strategija būtina, nes tai yra priemonė, sujungianti dažniausiai atskirai nagrinėjamas sritis: taupymą, investavimą, pajamų ir išlaidų kontrolę, įsipareigojimų valdymą ir kt.

Tyrimo problema: kokie veiksniai lemia sėkmingą asmeninių finansų valdymą? Darbo objektas: veiksmų, įtakančių asmeninių finansų valdymą, analizė. Darbo tikslas: atlikti asmeninių finansų valdymą įtakančių veiksmų analizę ir išskirti svarbiausius strateginio planavimo atžvilgiu. Darbo uždaviniai: Aptarti asmeninių finansų sampratą ir jų skirtumus, išskirti veiksnius, užtikrinančius sklandų asmeninių finansų valdymą, išskirti svarbiausias asmeninių finansų valdymo strategijas, išanalizuoti asmeninių finansų valdymo ypatumus Lietuvoje.

Darbo metodai: mokslinės literatūros, statistinių duomenų analizė ir sisteminimas, socialinio tyrimo (anketinės apklausos) atlikimas ir rezultatų analizė.

Apibendrinus tyrimo rezultatus ir palyginus su teoriniais teiginiais apie asmeninių finansų strategijas galima daryti išvadą, kad 37% namų ūkių išleidžia visas savo įplaukas arba yra susitaupę nereikšmingai mažą sumą. Finansinio saugumo lygmenyje yra 63% respondentų. Finansine gerove rūpinasi gerokai mažesnė dalis - 24% respondentų.

Balaišytė A. Personal finance management strategies / Master's graduating work of Finance management. Research adviser – doc. dr. G. Černius – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Finance Management, 2012. – 74 p.

SUMMARY

Personal finance management is one of the main instruments to ensure successful financial life. Despite that, this area does not receive adequate attention, especially among people who do not have close links with finance. There is no doubt the importance of personal financial management, it was possible to ascertain the economic downturn, when part of the country's population was not ready for the income and expenditure changes - loss of employment, an increase in liabilities. Moreover, the upturn has an inadequate borrowing intensified reckless investing in various financial instruments that require economic and financial knowledge. All these problems were due to personal economic illiteracy.

Personal financial management tools combined into a single system and preparation of strategies help to implement a very important goal - the successful management of existing and future assets and liabilities. Systematic financial management, based on action plan, ensures an opportunity to achieve goals. The strategy is necessary because this is the tool to link the often separate issue areas: saving, investment, income and expenditure, liability management and others.

The research problem: which factors determine the success of personal finance management? The object: factors that affect personal financial management analysis. The goal: personal financial management analysis of the factors influencing strategic planning. Tasks: to discuss personal finance conceptions and their differences, to identify factors that ensure the smooth management of personal finances, highlighting the most important personal financial management strategies, analyzing the personal financial management features of Lithuania.

Methods: scientific literature, statistical analysis and systematization, social survey (questionnaire).

Comparison of results and theoretical arguments lead to the conclusion that 37% of households spend all their income or they save very small amount. 63% of respondents take care of their financial security. Much smaller proportion - 24% of respondents take care of their financial well-being.

PRIEDAS

Gerb. Respondente, esu Mykolo Romerio universiteto Finansų valdymo 2 kurso magistrantė ir rengiu tyrimą tema – Asmeninių finansų valdymo strategijos.

Tikiuosi Jūsų nuoširdaus dalyvavimo, kuris leis gauti objektyvius tyrimo rezultatus. Tyrimo metu surinkta informacija bus sisteminama, analizuojama ir apibendrinti rezultatai bus pateikiami magistro baigiamajame darbe. Iš anksto dėkoju už skirtą laiką ir suteiktą informaciją!

1. Ar turite žinių apie asmeninių finansų valdymą?

- Taip
- Ne
- Šiek tiek

2. Ar žinote, kiek vertas jūsų turtas?

- Taip
- Ne
- Apytiksliai

3. Ar žinote, kiek pajamų gaunate per mėnesį?

- Taip
- Ne
- Apytiksliai

4. Ar žinote, kiek išlaidų patiriate per mėnesį?

- Taip
- Ne
- Apytiksliai

5. Ar tvarkote asmeninę buhalteriją? (galimi keli atsakymų variantai)

- Ne
- Taip, reguliariai sudarau balansą (turimo turto ir įsipareigojimų ataskaita)
- Taip, reguliariai sudarau pinigų srautų ataskaitą (gautos pajamos ir patirtos išlaidos, suskirstytos pagal rūšis)
- Taip, reguliariai sudarau biudžetą (pajamų ir išlaidų planą ateičiai)

6. Ar planuojate išlaidas?

- Ne
- Taip, visas išlaidas
- Taip, dideles, ne kasdien patiriamas išlaidas

7. Kam išleidžiate didžiausią dalį savo pajamų? (galimi keli atsakymų variantai)

- Maistui ir nealkoholiniams gėrimams
- Tabakui ir alkoholiui
- Būsto išlaikymo išlaidoms (nuoma, mokesčiai už komunalines paslaugas)
- Būsto apstatymo išlaidoms (kasdienės priežiūros, remonto prekės, baldai, valymo priemonės ir kt.)
- Transportui (jo išlaikymui, remontui, degalams, viešojo transporto paslaugoms)
- Sveikatos priežiūrai (vaistams, medicinos paslaugoms)
- Ryšio paslaugoms (paštas, telefonijos paslaugos)
- Švietimui (ikimokyklinis ugdymas, mokyklinės prekės, mokesčiai už mokslą)
- Drabužiams ir avalynei (jų priežiūrai, valymui, taisymui)
- Poilsui ir kultūrai (vaizdo, garso, kompiuterinė technika; laisvalaikio prekės ir paslaugoms; naminiai gyvūnėliai; sodo prekės; kultūros paslaugos, laikraščiai, knygos; atostogos ir kt.)
- Restoranams, kavinėms, viešbučiams.
- Kitoms prekėms ir paslaugoms.

8. Kokią dalį savo pajamų Jūs išleidžiate per mėnesį?

- Visada išleidžiate visas pajamas
- Dažniausiai visas pajamas, tačiau kartais jų lieka
- Dažniausiai neišleidžiate visų pajamų, tačiau kartais jų nelieka
- Niekada neišleidžiate visų pajamų

9. Likusius laisvus pinigus jūs:

- Taupote
- Investuojate
- Grąžinate skolas
- Kita

10. Ar rūpinatės kokiais nors asmeninių finansų valdymo procesais? (galimi keli atsakymai)

- Nesirūpinu šiais procesais
- Pinigų srautų valdymas (pajamų, išlaidų, taupymo, investavimo planavimas ir kontrolė)
- Skolų valdymas (kreditai, skolos – jų sąlygų vertinimas, grąžinimo planavimas)
- Pensijos planavimas (rūpinimasis pajamomis pensiniame amžiuje)
- Turto valdymas (nekilnojamojo turto, kito brangaus turto planavimas)
- Kita

11. Kokią pajamų skiriate taupymui?

- Neskiriu
- Iki 5 procentų
- 5-10 procentų
- 10-15 procentų
- 15-20 procentų
- Daugiau nei 20 procentų

12. Dėl kokių priežasčių taupote? (galimi keli atsakymai)

- Finansiniam saugumui užtikrinti (nenumatytiems gyvenimo atvejams)
- Vaikų mokslams
- Pensiniam laikotarpiui
- Nekilnojamam turtui įsigyti
- Brangioms prekėms įsigyti (automobiliui, kelionėms ir kt.)
- Neturiu konkretaus tikslo
- Kita

13. Kiek santaupų esate sukaupę (lyginant su būtinosiomis mėnesio išlaidomis – kasdienės išlaidos, komunaliniai mokesčiai ir kt.)?

- Neturiu jokių santaupų
- Mažiau nei 1 mėnesio būtinosios išlaidos
- 1-3 mėnesių būtinųjų išlaidų sumą
- 3-6 mėnesių būtinųjų išlaidų sumą
- 6-12 mėnesių būtinųjų išlaidų sumą
- Daugiau nei 12 mėnesių būtinųjų išlaidų sumą

14. Kokią pajamų skiriate investavimui?

- Neskiriu
- Iki 5 procentų
- 5-10 procentų
- 10-15 procentų
- 15-20 procentų
- Daugiau nei 20 procentų

15. Jei investuojate, dėl kokių priežasčių tai darote? (galimi keli atsakymai)

- Neinvestuoju
- Papildomam pajamų srautui sukurti
- Investuotų lėšų vertei išlaikyti
- Siekiant sukurti sistemą, generuojančią pajamas, kurių dėka nebereikėtų dirbti
- Kita

16. Jei neinvestuojate, dėl kokių priežasčių to nedarote? (galimi keli atsakymai)

- Dėl laisvų lėšų trūkumo
- Dėl galimo visiško ar dalinio lėšų praradimo
- Dėl asmeninių žinių trūkumo
- Dėl galimos finansinių tarpininkų nekompetencijos
- Kita

17. Ar Jūsų finansiniai prioritetai skiriasi keičiantis amžiui, šeimyninei padėčiai?

- Taip
- Ne

18. Kaip manote, kokie finansiniai prioritetai svarbiausi jauniems vienišiams žmonėms, pradedantiems savarankišką gyvenimą? (galimi keli atsakymai)

- Išlaidų planavimo ir kontrolės įgūdžių formavimasis
- Finansinio rezervo nenumatytiems atvejams kaupimas
- Kaupimas vaikų ateičiai, mokslams
- Taupymas pensijai
- Gyvenamojo būsto planavimas, paskola
- Sukaupto turto apsauga
- Turimo turto paskirstymas (sukaupto per gyvenimą)
- Įsipareigojimų planavimas, grąžinimas
- Investavimas į rizikingas (galimai pelningesnes finansines priemones)
- Investavimas į mažos rizikos finansines priemones
- Pagrindinio šeimos maitintojo draudimas

19. Kaip manote, kokie finansiniai prioritetai svarbiausi jaunai šeimai, turinčiai mažamečių vaikų? (galimi keli atsakymai)

- Išlaidų planavimo ir kontrolės įgūdžių formavimasis
- Finansinio rezervo nenumatytiems atvejams kaupimas
- Kaupimas vaikų ateičiai, mokslams
- Taupymas pensijai
- Gyvenamojo būsto planavimas, paskola
- Sukaupto turto apsauga
- Turimo turto paskirstymas (sukaupto per gyvenimą)
- Įsipareigojimų planavimas, grąžinimas
- Investavimas į rizikingas (galimai pelningesnes finansines priemones)
- Investavimas į mažos rizikos finansines priemones
- Pagrindinio šeimos maitintojo draudimas

20. Kaip manote, kokie finansiniai prioritetai svarbiausi vyresnio amžiaus šeimai, turinčiai pilnamečių vaikų? (galimi keli atsakymai)

- Išlaidų planavimo ir kontrolės įgūdžių formavimasis
- Finansinio rezervo nenumatytiems atvejams kaupimas
- Kaupimas vaikų ateičiai, mokslams
- Taupymas pensijai
- Gyvenamojo būsto planavimas, paskola
- Sukaupto turto apsauga
- Turimo turto paskirstymas (sukaupto per gyvenimą)
- Įsipareigojimų planavimas, grąžinimas
- Investavimas į rizikingas (galimai pelningesnes finansines priemones)
- Investavimas į mažos rizikos finansines priemones
- Pagrindinio šeimos maitintojo draudimas

21. Kaip manote, kokie finansiniai prioritetai svarbiausi senyviems žmonėms? (galimi keli atsakymai)

- Išlaidų planavimo ir kontrolės įgūdžių formavimasis

- Finansinio rezervo nenumatytiems atvejams kaupimas
- Kaupimas vaikų ateičiai, mokslams
- Taupymas pensijai
- Gyvenamojo būsto planavimas, paskola
- Sukaupto turto apsauga
- Turimo turto paskirstymas (sukaupto per gyvenimą)
- Įsipareigojimų planavimas, grąžinimas
- Investavimas į rizikingas (galimai pelningesnes finansines priemones)
- Investavimas į mažos rizikos finansines priemones
- Pagrindinio šeimos maitintojo draudimas

22. Jūsų lytis:

- Vyras
- Moteris

23. Jūsų amžius:

- Iki 20 metų
- 21-30 metų
- 31-40 metų
- 41-50 metų
- 51-60 metų
- Daugiau nei 60 metų

24. Koks jūsų išsilavinimas

- Pagrindinis
- Vidurinis
- Profesinis vidurinis
- Aukštesnysis
- Nebaigtas aukštasis
- Aukštasis neuniversitetinis
- Aukštasis universitetinis

25. Jūsų užsiėmimas (galimi keli atsakymai):

- Moksleivis
- Studentas
- Namų šeimininkė (-as)
- Darbininkas
- Valstybės tarnautojas
- Verslininkas
- Ūkininkas
- Pensininkas
- Bedarbis

26. Kokios Jūsų šeimos pajamos, atskaičius mokesčius, tenkančios vienam šeimos nariui?

- Iki 680 Lt

- 680 - 1000 Lt
- 1000 – 2000 Lt
- 2001 – 3000 Lt
- 3001 – 4000 Lt
- 4001 – 5000 Lt
- 5001 – 6000 Lt
- 6001 Lt ir daugiau

27. Jūsų gyvenamoji vieta?

- Didmiestis (Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Panevėžys, Šiauliai)
- Miestas
- Kaimas

28. Kokia Jūsų šeimyninė padėtis?

- Tėvų išlaikomi jauni žmonės
- Savarankiški, atskirai gyvenantys jauni žmonės
- Jauna šeima (pora), neturintys vaikų
- Šeima su nepilnamečiais vaikais
- Šeima su pilnamečiais vaikais
- Asmuo (šeima) priešpensiniu ar pensiniu laikotarpiu
- Kita